

PLAN ROZWOJU
OBSZARU FUNKCJONALNEGO
AKTYWNA DOLINA RZEKI WARTY
PROJEKT

SIERADZ – ZDUŃSKA WOLA – ZAPOLICE

2015

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
Delimitacja Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	5
1. Analiza endogenicznych czynników rozwoju turystyki.....	8
1.1 Analiza społeczno-gospodarcza Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	8
1.2 Analiza zasobów przyrodniczych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	28
1.3 Analiza zasobów kulturowych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	34
1.4 Wybrane imprezy kulturalne i sportowe	65
1.5 Szlaki turystyczne	74
1.6 Instytucje kultury i sportu na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty	76
1.7 Wykaz przedsięwzięć zrealizowanych przez Partnerów w latach 2007-2014, mających wpływ na rozwój turystyki na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty.....	86
2. Analiza egzogenicznych czynników rozwoju turystyki.....	92
2.1 Analiza ruchu turystycznego w województwie łódzkim.....	93
2.2 Polityka Województwa Łódzkiego w zakresie rozwoju turystyki	102
3. Analiza SWOT Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.....	107
4. Cele i kierunki rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	110
5. Mechanizmy realizacji	112
5.1 Proponowane szlaki turystyczne dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.....	114
5.2 Działania inwestycyjne na rzecz rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.....	131
5.3 Strategia promocji Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	143
6. Nawiązanie do dokumentów strategicznych	147
7. System wdrażania, monitorowania i ewaluacji realizacji Planu.....	159
8. Prognoza oddziaływania na środowisko	162
Spis tabel	163
Spis wykresów.....	163
Spis rysunków	164

Wprowadzenie

Plan Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty jest wynikiem wspólnego przedsięwzięcia miast Sieradz i Zduńska Wola, gmin wiejskich Zduńska Wola i Zapolice, Powiatu Zduńskowolskiego, Powiatu Sieradzkiego oraz Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola, które zawarły partnerstwo na rzecz rozwoju tego obszaru. Jest to dokument planistyczny, określający wspólne działania wyżej wskazanych samorządów i instytucji. Główną ideą łączącą Partnerów jest stworzenie warunków do rozwoju turystyki, w szczególności turystyki aktywnej oraz promocji atrakcji regionu w kraju i za granicą. Celem zaproponowanych działań jest przede wszystkim poprawa jakości życia oraz zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej, a pośrednio zminimalizowanie znacznego odpływu ludności z Obszaru.

Turystyka jest sektorem gospodarki generującym rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, w ramach których tworzone są miejsca pracy w szczególności dla osób nie posiadających wyspecjalizowanych kwalifikacji. Ponadto wpływa na zwiększenie więzi społecznych oraz poczucia tożsamości lokalnej mieszkańców.

Włodarze Gmin, Starostowie Powiatów oraz Dyrekcja Muzeum przystępują do realizacji tego przedsięwzięcia z nadzieją, że podjęte przez nich działania zainicjują aktywność mieszkańców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych na rzecz rozwoju turystyki. Zespołowa organizacja usług turystycznych daje możliwość znacznego poszerzenia kręgu osób, które mogą czerpać korzyści z turystyki, gdyż indywidualnie nie muszą dysponować warunkami do realizacji wszystkich niezbędnych usług wymaganych w obsłudze ruchu turystycznego.

Opracowany Plan Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty podzielić można na dwie części. Pierwsza stanowi analizę czynników społeczno-gospodarczych oraz przyrodniczo-kulturowych, które mają wpływ na rozwój Obszaru. Druga zawiera elementy planistyczne, wskazuje kierunki rozwoju, mechanizmy jego realizacji, a także konkretnie zdefiniowane działania inwestycyjne.

Wyniki analizy Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty pokazują, że charakteryzuje się on niskim stopniem rozwoju usług turystycznych. Jednakże przedstawione w dokumencie wyniki analiz ruchu turystycznego dla województwa, a także polityka województwa w zakresie turystyki dają perspektywy dla jej rozwoju. Pionierskie i innowacyjne, dotąd niestosowane na tym obszarze, podejście do rozwoju gospodarczego

poprzez pobudzenie działalności turystycznej rokuje duże szanse powodzenia realizacji głównego celu niniejszego dokumentu. Dodatkowo jest ono spójne z intensywnym rozwojem sieci dróg szybkiego ruchu oraz autostrad, a Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty będzie stanowił jedno z najlepiej skomunikowanych miejsc w kraju, co niewątpliwie urealnia szansę realizacji założeń rozwoju turystyki.

Delimitacja Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

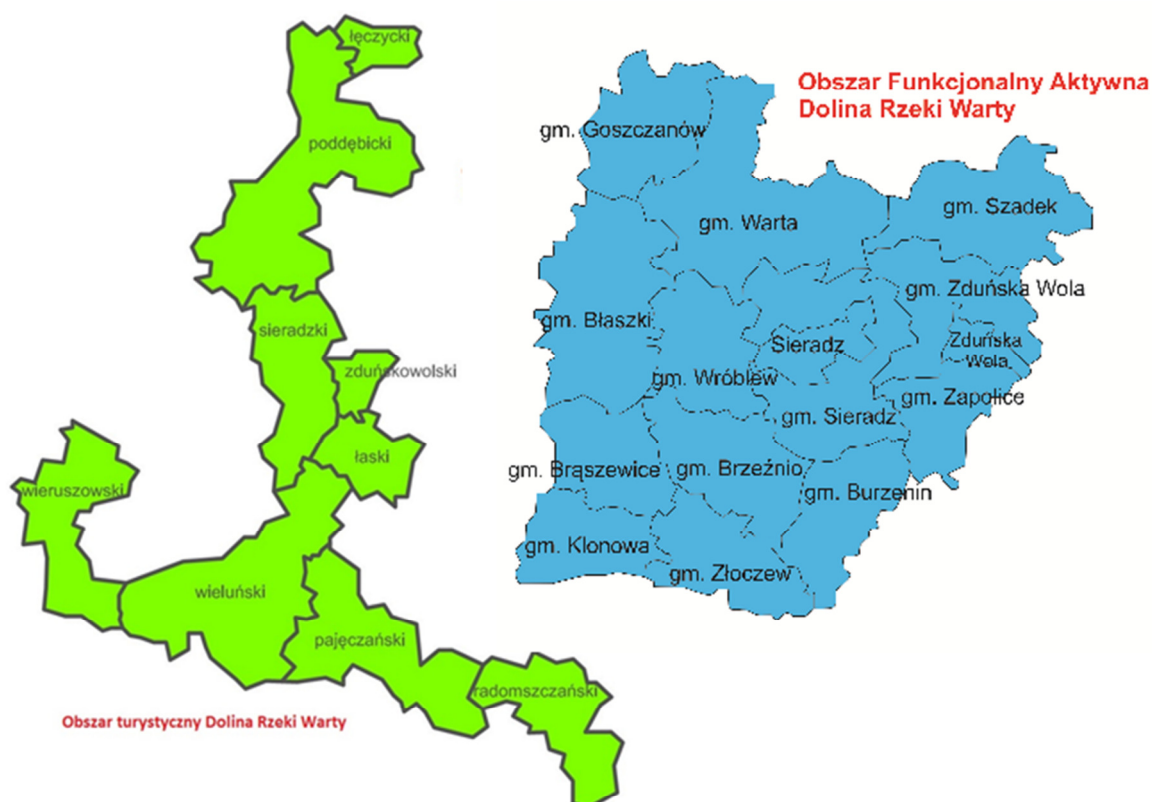
Impulsem do utworzenia Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty było wzmocnienie terytorialnego podejścia do polityki rozwoju, która została oparta na wyrównywaniu różnic międzyregionalnych oraz ukierunkowana na uaktywnienie wewnętrznych potencjałów regionów. Nowa polityka znalazła odzwierciedlenie w nowych dokumentach rządowych, a obszar funkcjonalny definiowany jest jako „obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiący zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju” (art. 5 pkt 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju za: art. 2 pkt 6a ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 wychodzi od definicji, iż obszar funkcjonalny to obszar charakteryzujący się wspólnymi cechami geograficznymi: społeczno-gospodarczymi i przestrzennymi, rozbudowując ją o definicje ustawową. Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty tworzy zwarty układ przestrzenny, obejmujący swoim zasięgiem dwa sąsiadujące ze sobą powiaty: zduńskowski i sieradzki. Zgodnie z Krajowym Programem Zagospodarowania Przestrzennego 2030 Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty kwalifikuje się jako obszar funkcjonalny o charakterze subregionalnym. Kluczowymi ośrodkami obszaru są: byłe miasto wojewódzkie Sieradz oraz miasto Zduńska Wola. W miastach tych koncentrują się funkcje gospodarcze i społeczne. Miasta te uzupełniają także ofertę miast regionalnych w zakresie usług publicznych, istotnych z perspektywy ich mieszkańców oraz mieszkańców otaczających je obszarów wiejskich.

Samorządy wchodzące w skład Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty (tzn., Gmina Miasto Sieradz, Gmina Miasto Zduńska Wola, Gmina Zduńska Wola, Gmina Zapolice, Powiat Zduńskowski) rozpoczęły współpracę w grudniu 2012 roku, a jego wstępny zakres terytorialny został określony w wyniku ustaleń dokonanych przez przedstawicieli tych samorządów oraz spotkań z radnymi, sołtysami i reprezentantami lokalnej społeczności. W okresie od lutego do sierpnia 2013 roku zorganizowano 13 spotkań roboczych, których celem było przygotowanie wstępnej diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej oraz dokonanie rozpoznania kluczowych, pojawiających się na Obszarze problemów. Ponadto przeanalizowano, występujące pomiędzy samorządami, powiązania

funkcjonalne i przestrzenne, a także wybrano 10 obszarów tematycznych, które miałyby być kluczowe dla rozwoju Obszaru. Wraz z ustanowieniem aneksu Nr. 1 z dnia 26 czerwca 2015 do Porozumienia w sprawie przygotowania do realizacji pn. „Aktywna Dolina Rzeki Warty” zawartego w dniu 5 czerwca 2014 roku, do partnerów porozumienia dołączyli Powiat Sieradzki i Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola.

Rysunek 1. Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty na tle obszaru turystycznego Doliny Rzeki Warty

Źródło: Opracowanie własne

Jednogłośnie wytypowano sferę turystyki i rekreacji jako tę, która wymaga partnerskiej interwencji i charakteryzuje się niewykorzystanym potencjałem. Upatruje się w niej szansę na poprawę sytuacji gospodarczej samorządów tworzących wskazany Obszar Funkcjonalny, a wzrost atrakcyjności turystycznej służyć ma podnoszeniu jakości i poziomu życia jego mieszkańców. Samorządy tworzące ww. Obszar Funkcjonalny charakteryzują:

- lokalizacja w dolinie rzeki Warty, jej potencjał endogeniczny w tym wyróżniające ją cechy przyrodniczo –fizjograficzne;
- ugruntowane na przestrzeni historii oraz istniejące powiązania funkcjonalno–przestrzenne i społeczno–gospodarcze;
- wspólne problemy, w szczególności w zakresie występowania niekorzystnych zjawisk demograficznych (znaczny odpływ ludności z obszaru) oraz bezrobocie.

W dniu 5 czerwca 2014 roku, miasta: Sieradz i Zduńska Wola, gminy wiejskie: Zduńska Wola i Zapolice oraz Powiat Zduńskowolski a także w późniejszym czasie (w wyniku podpisania aneksu Nr. 1 z dnia 26 czerwca 2015), Powiat Sieradzki, i Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola, zawarły Porozumienie w sprawie przygotowania do realizacji projektu pn. „Aktywna Dolina Rzeki Warty”. Zostało one zawarte na rzecz rozwoju turystyki poprzez zintegrowane działania, w szczególności: wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionu oraz budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji.

1. Analiza endogenicznych czynników rozwoju turystyki

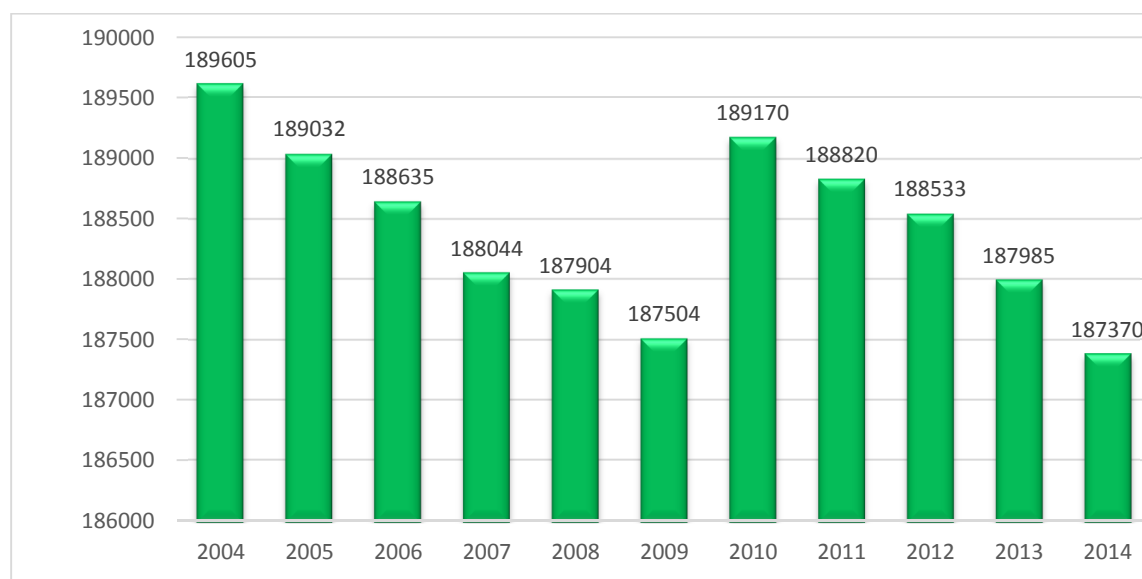
Celem analizy czynników endogenicznych jest określenie potencjału turystycznego Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty, w szczególności zasobów przyrodniczych i kulturowych, a także kapitału ludzkiego jakim dysponuje ten region. Ponadto szczegółowa analiza społeczna i gospodarcza daje podstawę do określenia ryzyka związanego z rozwojem turystyki, a także jest źródłem informacji, na podstawie których można określić bariery rozwojowe obszaru oraz sposoby ich zminimalizowania.

1.1 Analiza społeczno-gospodarcza Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Demografia

Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty według danych GUS (stan na dzień 31 grudnia 2014 roku) zamieszkuje 187370 osób. Analizując zmiany liczby ludności zamieszkujących Obszar na przestrzeni lat 2004 – 2014 zauważyć należy, iż okres 2004 – 2009 to systematyczny roczny spadek ogólnej liczby mieszkańców, po którym w roku 2010 nastąpił dość wyraźny wzrost liczby ludności w stosunku do roku poprzedniego (o 0,88%).

Wykres 1. Liczba ludności Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

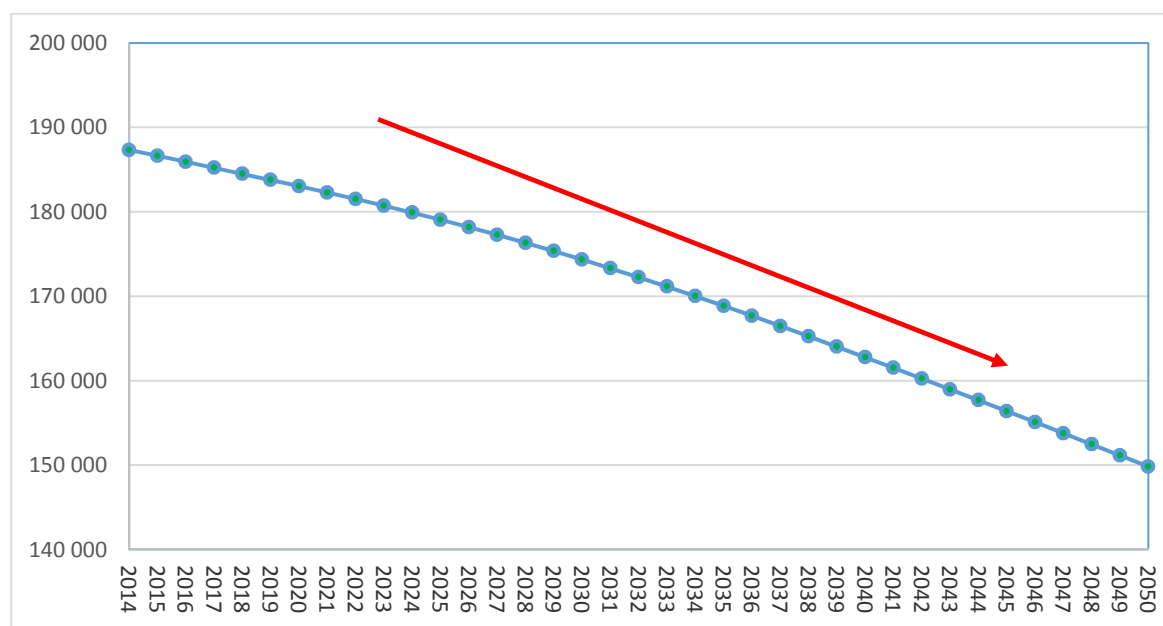
Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Kolejne lata charakteryzują się ponownym, systematycznym spadkiem ogólnej liczby mieszkańców. Liczba ludności zamieszkująca obszar na przestrzeni ostatnich 10 lat zmniejszyła się o 2235 osób (spadek o 1,18%).

Analiza Głównego Urzędu Statystycznego „*Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014 – 2050*” przewiduje, dalszy, ogólny spadek liczby ludności na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty. Przewiduje się spadek tej liczby do poziomu poniżej 150 tys. osób (w 2050 roku). Jest to sytuacja niekorzystna, co przy zjawisku wydłużania się trwania ludzkiego życia może przynieść negatywne konsekwencje – np. natężenie procesu starzenia się społeczeństwa, a to z kolei prowadzi do dalszych zmian w funkcjonowaniu społeczeństwa. Należy jednak pamiętać, że w przypadku prognozy 36-letniej trend może zostać odwrócony/osłabiony przez różnego rodzaju czynniki wewnętrzne i zewnętrzne mające wpływ na wskaźniki demograficzne (przyrost naturalny, migracje).

Wykres 2. Prognoza liczby ludności dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Źródło: *Prognoza dla powiatów i miast na prawie powiatu oraz podregionów na lata 2014 – 2050*, Główny Urząd Statystyczny

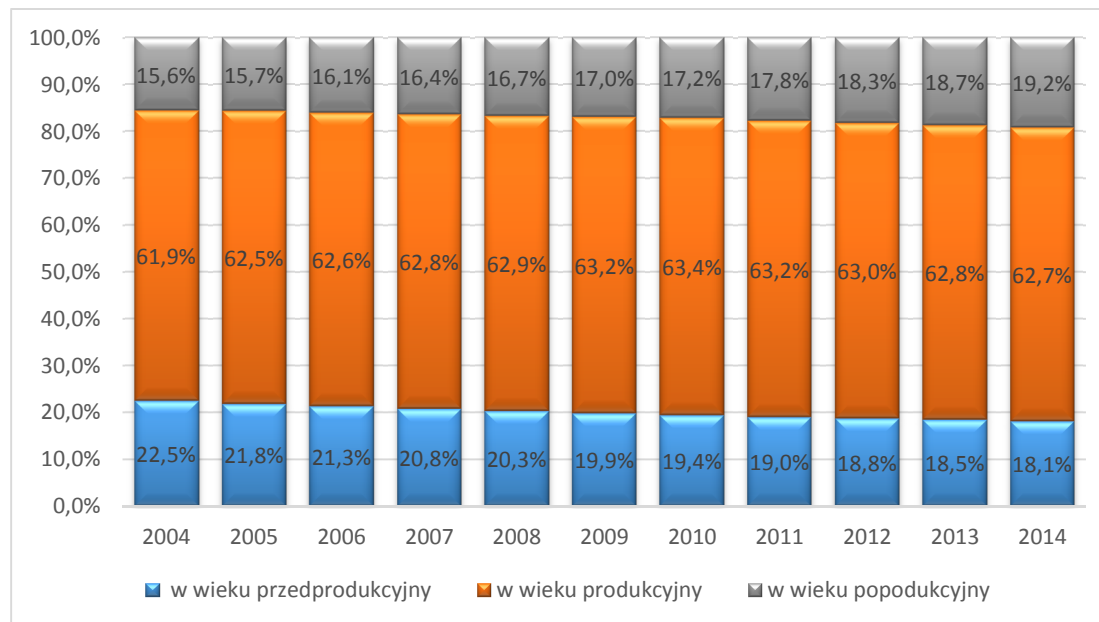
W 2014 roku średnia gęstość zaludnienia (liczba osób przypadająca na 1 km²) na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty wynosiła 101 osoby na 1 km². Dla miasta Sieradza gęstość zaludnienia wynosi 841 osób na 1 km², dla Zduńskiej Woli

natomiast 1763 osób na 1 km². Jest to sytuacja charakterystyczna dla ośrodków miejskich, ponieważ małe powierzchnie zamieszkiwane są przez duże skupiska ludności. Niemniej jednak wartości te są wyższe niż średnie dla województwa łódzkiego i kraju. W 2014 roku wskaźnik feminizacji w powiecie sieradzkim wyniósł prawie 105 kobiet przypadających na 100 mężczyzn a w powiecie zduńskowolskim 107 kobiet przypadających na 100 mężczyzn .

Dominującą grupą ludności na analizowanym Obszarze Funkcjonalnym są osoby w wieku produkcyjnym. W 2014 roku osoby z tej grupy stanowiły 62,7% ogólnej liczby ludności Obszaru. Dla województwa łódzkiego udział ludności w wieku produkcyjnym wynosi 63,0%, a dla kraju 61,9 %. Jednak w ostatnich latach (2004 - 2014) dostrzega się bardzo niepokojącą tendencję systematycznego spadku udziału grupy osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności, przy jednoczesnym rokrocznym wzroście liczebności grupy osób w wieku poprodukcyjnym. Jak pokazują dane zaprezentowane na poniższym wykresie, w roku 2004 osoby w wieku poprodukcyjnym stanowiły 15,6% ogólnej liczby ludności, podczas gdy w 2014 roku udział ten wyniósł już 19,2%.

Wykres 3. Struktura ekonomiczna grup ludności dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Wzrost o prawie 4 punkty procentowe w zaledwie 10-letnim okresie wskazuje na bardzo szybkie tempo tych niekorzystnych zmian demograficznych. Analogicznie, bardzo szybko spada także udział liczby osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności.

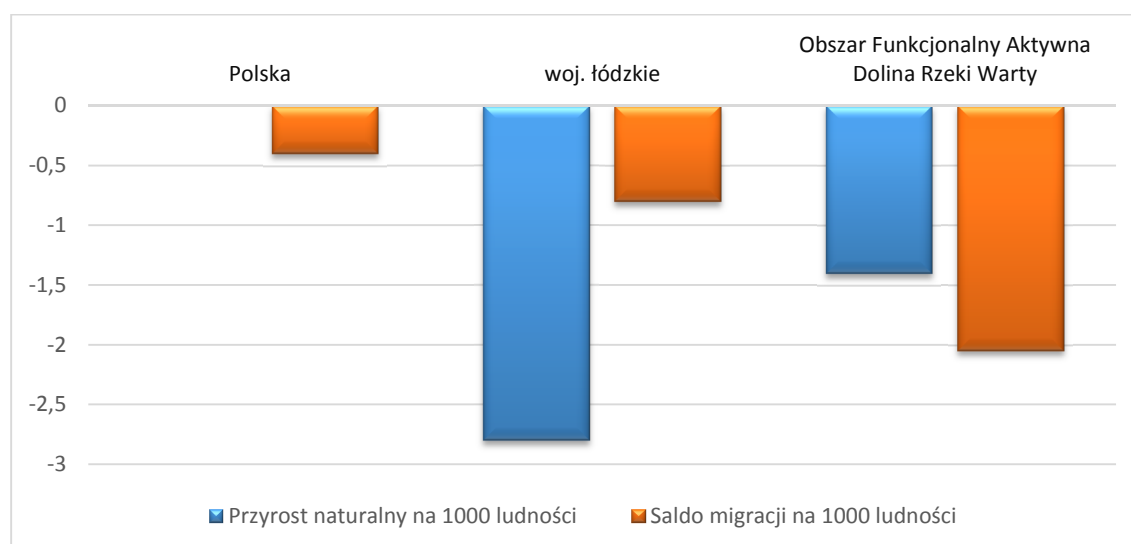

Osoby, które w perspektywie kilku lub kilkunastu najbliższych lat wejdą na rynek pracy, stanowiły w 2004 roku 22,5% ogółu społeczeństwa. Na przestrzeni 10-ciu kolejnych lat ich udział zmniejszył się jednak o prawie 5 punktów procentowych i w 2014 roku przyjął wartość 18,1%. Sytuacja taka jest charakterystyczna dla polskiego społeczeństwa i stanowi zjawisko niepokojące, świadczące o starzeniu się populacji. Cecha ta jest również charakterystyczna dla społeczeństwa żyjącego w rozwijającej się gospodarce. Współcześnie proces starzenia się społeczeństwa nie przynosi jeszcze negatywnych skutków, ale w przyszłości może spowodować zbyt duże obciążenie demograficzne i zatrzymanie rozwoju gospodarczego.

Coraz mniejszy udział grupy osób w wieku przedprodukcyjnym w ogóle społeczeństwa wiąże się z wieloma czynnikami, np.: wydłużaniem trwania ludzkiego życia, postępowaniem cywilizacyjnym, zmianą preferowanego modelu rodziny, wzrostem aktywności zawodowej kobiet czy późniejszym zawieraniem małżeństw.

Wskaźnik obciążenia demograficznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) ukształtował się na koniec 2014 roku na poziomie 59,6 osób i jest niższy zarówno od wartości tego wskaźnika dla województwa łódzkiego (61,5), jak i dla kraju (58,8). W wyniku zachodzących zmian demograficznych, liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym stanowi ponad połowę całkowitej liczby ludności (59,6 %) zamieszkującej Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty.

Wykres 4. Wskaźnik przyrostu naturalnego oraz salda migracji

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

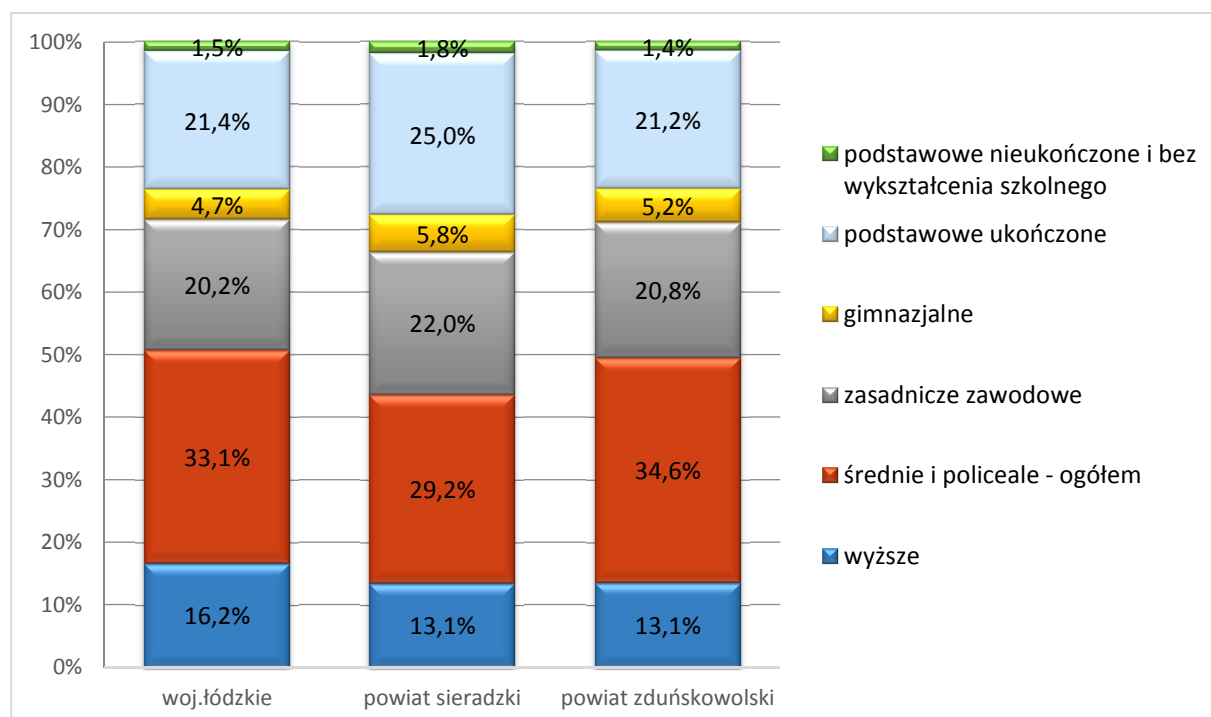

Zmiany liczby ludności spowodowane są przez ruchy naturalne, a także ruchy migracyjne. Natężenie tych zjawisk, szczególnie po stronie negatywnej (czyli wzrost liczby zgonów czy migracji) powoduje spadek liczby mieszkańców na określonym obszarze. Wskaźnik przyrostu naturalnego przypadający na 1000 osób dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty wypada znacznie korzystniej w porównaniu z danymi dla województwa. Dużo gorzej wypada wskaźnik salda migracji na 1000 osób, zarówno w porównaniu z danymi dla województwa, jak i kraju. Wysokie wskaźniki salda migracji świadczą o znacznym odpływie ludności, co potwierdza powyższy wykres.

Wykształcenie

Badając poziom wykształcenia wykorzystano dane pochodzące z Narodowego Spisu Powszechnego, który został przeprowadzony w 2011 roku, ze względu na brak nowszych, ogólnodostępnych informacji, szczególnie na poziomie miast czy gmin. W związku z tym zbadano sytuację na poziomie powiatów, w których zasięgu znajduje się Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty – sieradzki i zduńskowolski.

Wykres 5. Poziom wykształcenia w 2011 roku (Narodowy Spis Powszechny)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

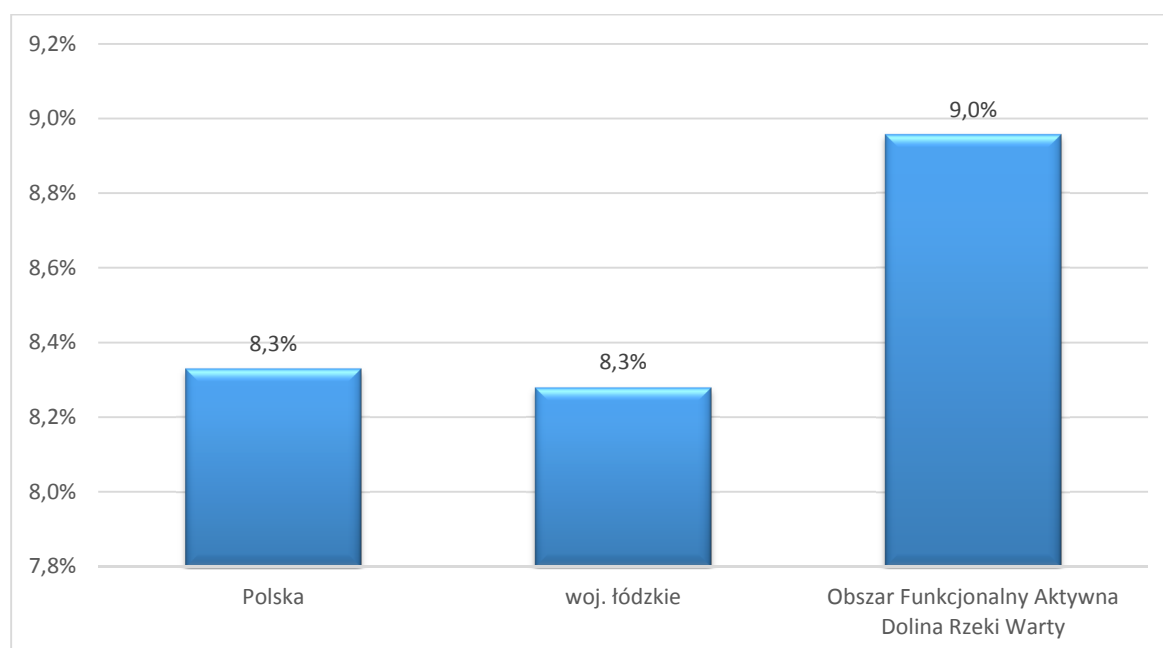
W porównaniu z danymi dla województwa łódzkiego w powiecie sieradzkim i zduńskowolskim odnotowano zdecydowanie mniejszy odsetek osób posiadających wykształcenie wyższe (o 3 punkty procentowe). Powiat zduńskowolski charakteryzuje się natomiast większym odsetkiem osób z wykształceniem średnim i policealnym (34,6%), natomiast powiat sieradzki większym odsetkiem z wykształceniem podstawowym.

Korzystnie natomiast wypadają wskaźniki dotyczące szkolnictwa – wskaźnik skolaryzacji brutto na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty dla szkół podstawowych w 2014 roku odnotowano w Powiecie Sieradzkim na poziomie 94,67%, a Powiecie Zduńskowolskim 95,25%, dla sieradzkich szkół gimnazjalnych 98,20% i zduńskowolskich 105,94%, podczas gdy dla województwa odnotowano odpowiednio: 95,43 % i 99,47 %, a dla kraju 94,72 % i 98,41 %.

Pomoc społeczna

Pomoc społeczna to instytucja polityki społecznej państwa. Ma ona na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnej sytuacji życiowej, której sami nie są w stanie pokonać, wykorzystując przy tym własne możliwości (w tym uprawnienia, zasoby itp.). Zadaniemi w tym zakresie zajmują się specjalnie do tego powołane Ośrodki Pomocy Społecznej w miejscowościach gminnych.

Wykres 6. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w 2014 roku

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Analizując udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej można zauważyć, iż średnia dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty jest wyższa niż w przypadku województwa i kraju. Dla Obszaru jest to wartość 9,0%, natomiast województwa i kraju odpowiednio: 8,3% i 8,3%. Świadczy to o znacznie gorszej sytuacji na analizowanym obszarze.

WNIOSEK Z ANALIZY

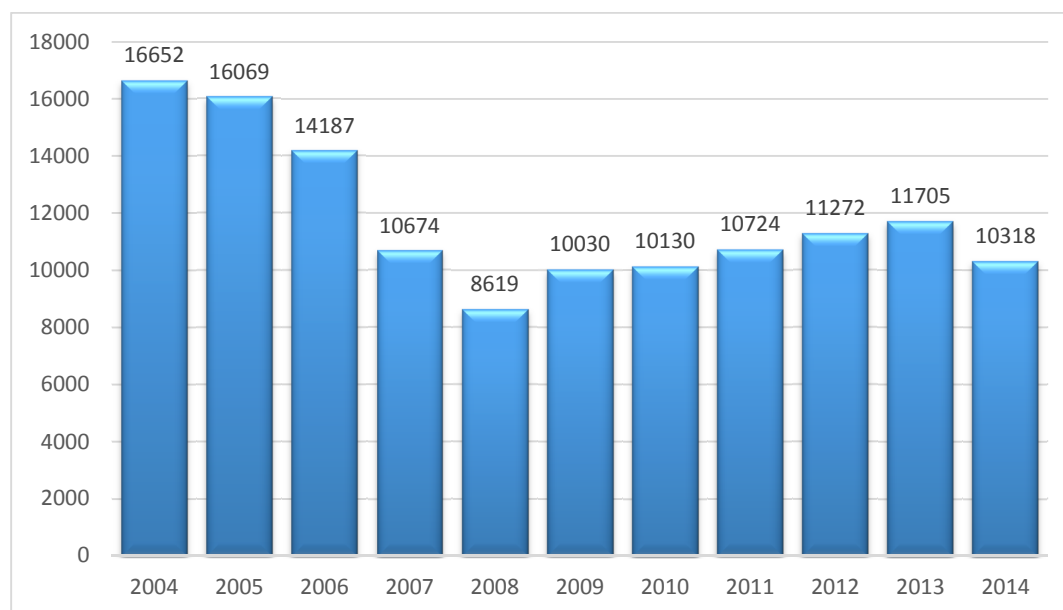
Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty w ostatnich latach dotykają niekorzystne zmiany demograficzne. Jest to nie tylko systematyczne zmniejszanie się liczby ludności w latach ubiegłych oraz jej prognozowany spadek na okres przyszły, ale również bardzo szybko postępujące zjawisko starzenia się społeczeństwa. Perspektywa ciągłego wzrostu liczby osób starszych (w wieku poprodukcyjnym) rodzi potrzebę przygotowania się na to zjawisko, ponieważ ma ono nie tylko wymiar demograficzny, ale także ekonomiczny i społeczny. W dłuższym okresie wpływać to będzie na zmianę struktury konsumpcji oraz na wzrost zapotrzebowania na usługi z zakresu ochrony zdrowia czy opieki społecznej, co będzie wiązać się z koniecznością wygospodarowania znacznej ilości środków na ten cel. Obecnie jednak na Obszarze obserwuje się wyższy odsetek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w porównaniu z danymi dla województwa i kraju, co może świadczyć o słabym przystosowaniu ludności zamieszkującej analizowany obszar do zmian potrzeb rynku pracy. Niezbędne będzie zatem przeprowadzenie szeregu zmian mających na celu spowolnienie tego niekorzystnego trendu oraz przygotowanie się do łagodzenia niekorzystnych skutków zjawiska starzenia się społeczeństwa. Ponadto wysokie saldo migracji mające wpływ na zmniejszanie się ogólnej liczby ludności wpływa na zwiększenie ryzyka dalszego odpływu wykształconej kadry pracowniczej oraz pogłębianie niekorzystnych zmian w sferze demograficznej. Niemniej jednak odsetek osób w wieku produkcyjnym dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty (62,7%) jest na zdecydowanie wyższym poziomie niż dla województwa (61,9%) lecz niższy dla kraju (63,0%), co jest korzystnym wskaźnikiem dla rozwoju gospodarczego.

Bezrobocie

Analizując poziom bezrobocia na Obszarze w latach 2004 – 2014 zauważyć można, że lata 2004 - 2008 to okres regularnego spadku liczby osób pozostających bez pracy, po którym począwszy od roku 2009 następuje odwrócenie tendencji i trwa ono do roku 2013, po którym w 2014 roku nastąpił kolejny spadek bezrobocia.

Wykres 7. Bezrobocie

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

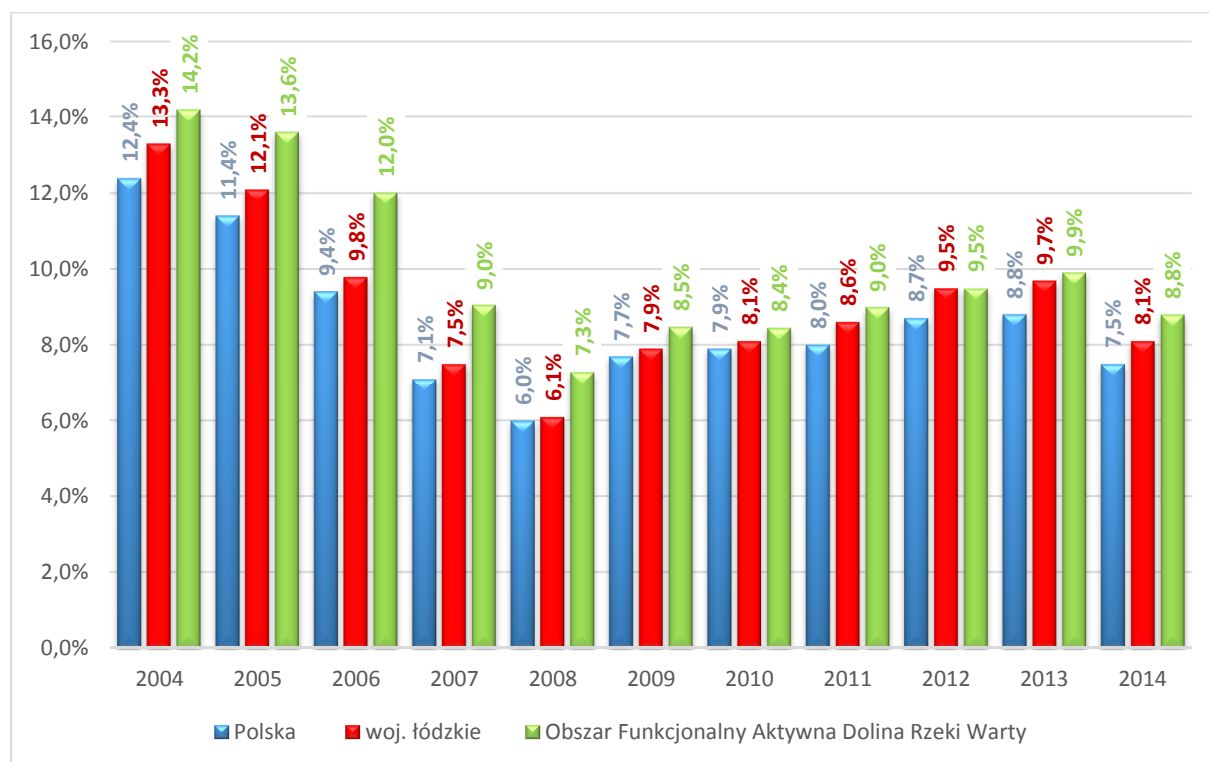
W roku 2008 bezrobotnych zarejestrowanych było 8619, w okresie kolejnych pięciu lat, liczba ta systematycznie wzrastała i w roku 2013 osiągnęła 11705 osób, natomiast w 2014 roku już 10318 osób. Spadek liczby osób bezrobotnych w 2014 roku o prawie 12% w porównaniu do roku poprzedniego może wskazywać na poprawę sytuacji na rynku pracy badanego obszaru lecz może być także związany migracjami odpływowymi ludności. Utrzymanie wzrostowego trendu w kolejnych latach wywołać może niekorzystne zjawiska w sferze społecznej, a więc m. in. ubożenie społeczeństwa prowadzące do powstawania zjawiska wykluczenia społecznego. Spowoduje to w konsekwencji konieczność zwiększania ilości środków przeznaczanych na pomoc społeczną. Niezbędne są więc działania zmierzające do poprawy sytuacji na lokalnym rynku pracy.

Ważnym wskaźnikiem opisującym sytuację na rynku pracy na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty jest udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym. Analizując kształtowanie się wartości tego wskaźnika dla Obszaru na

przestrzeni lat 2004 – 2014 dostrzec można odzwierciedlenie tendencji z analizy liczby osób pozostających bez pracy (trend spadkowy w latach 2004 – 2008 oraz wzrostowy począwszy od roku 2009 i trwający do 2013 r. oraz spadek w 2014r.).

Wykres 8. Udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Możliwość oceny wysokości wskaźnika daje porównanie z wartościami dla województwa łódzkiego oraz kraju. W latach 2004 – 2008 wskaźnik udziału liczby bezrobotnych w ogólnej liczbie osób w wieku produkcyjnym na Obszarze Aktywnej Doliny Rzeki Warty przyjmował wyższe wartości niż wskaźnik dla województwa łódzkiego i kraju. Lata 2009 – 2010 to zbliżone wartości wskaźnika dla Obszaru, województwa i kraju, natomiast okres lat 2011 – 2013 charakteryzował się podobnymi wartościami wskaźnika dla Obszaru i województwa, przy niższym poziomie wskaźnika dla kraju.

WNIOSEK Z ANALIZY

Po okresie systematycznego spadku liczby osób zarejestrowanych jako bezrobotne, w roku 2009 następuje zwrot i początek niekorzystnej tendencji wzrostowej, która trwa do roku 2013, w 2014 r. zaobserwowano spadek bezrobocia co daje pewne nadzieje na

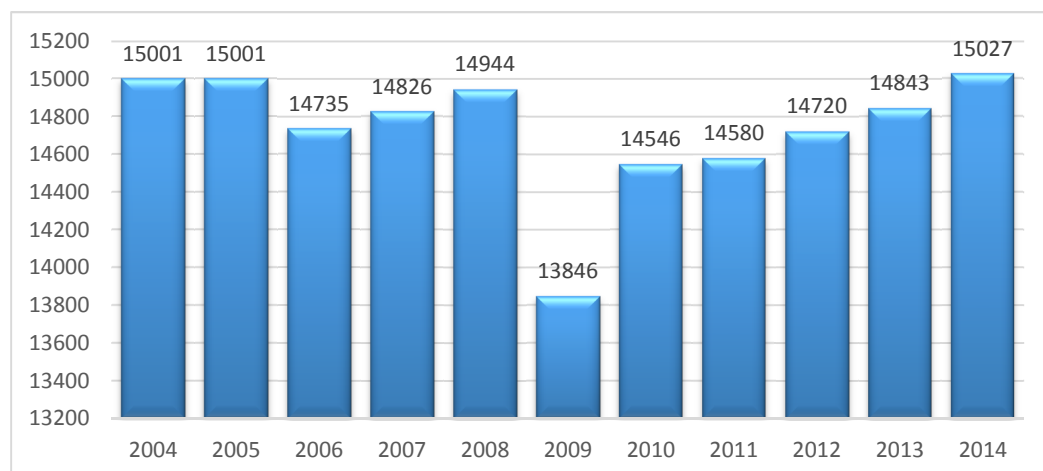

poprawę sytuacji na badanym obszarze. Utrzymujące się bezrobocie może być przyczyną nie tylko zubożenia społeczeństwa, nasilenia się występowania zjawisk patologicznych czy wzrostu liczby osób korzystających z pomocy społecznej, ale także dalszym odpływem ludności spowodowanym koniecznością poszukiwania pracy. Pogłębianie się bezrobocia wpłynie na wzrost zapotrzebowania na świadczenia pomocy społecznej, co wywoła konieczność zwiększenia nakładów na pomoc materialną na utrzymanie bezrobotnych oraz na utrzymanie służb zajmujących się ich obsługą i problemami. Utrzymujące się bezrobocie prowadzi także do nasilenia się występowania zjawiska wykluczenia społecznego. Koniecznym jest zatem podjęcie intensywnych działań związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy, w tym również w zakresie samozatrudnienia. Odpowiedzią na problemy związane z bezrobociem może być m.in. realizacja kierunków działań zaplanowanych w niniejszym dokumencie, w zakresie usług turystycznych i rekreacyjnych.

Podmioty gospodarcze

Na przestrzeni ostatnich 10-ciu lat liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty nie uległa zasadniczym zmianom. W analizowanym okresie dostrzegalne są nieznaczne wahania w ogólnej liczbie działających podmiotów (wyjątkiem jest jedynie rok 2009, w którym działało zdecydowanie mniej podmiotów niż w latach pozostałych). W roku 2014 funkcjonowało 15 027 podmiotów gospodarczych, czyli jedynie o 26 podmiotów więcej niż w roku 2004.

Wykres 9. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

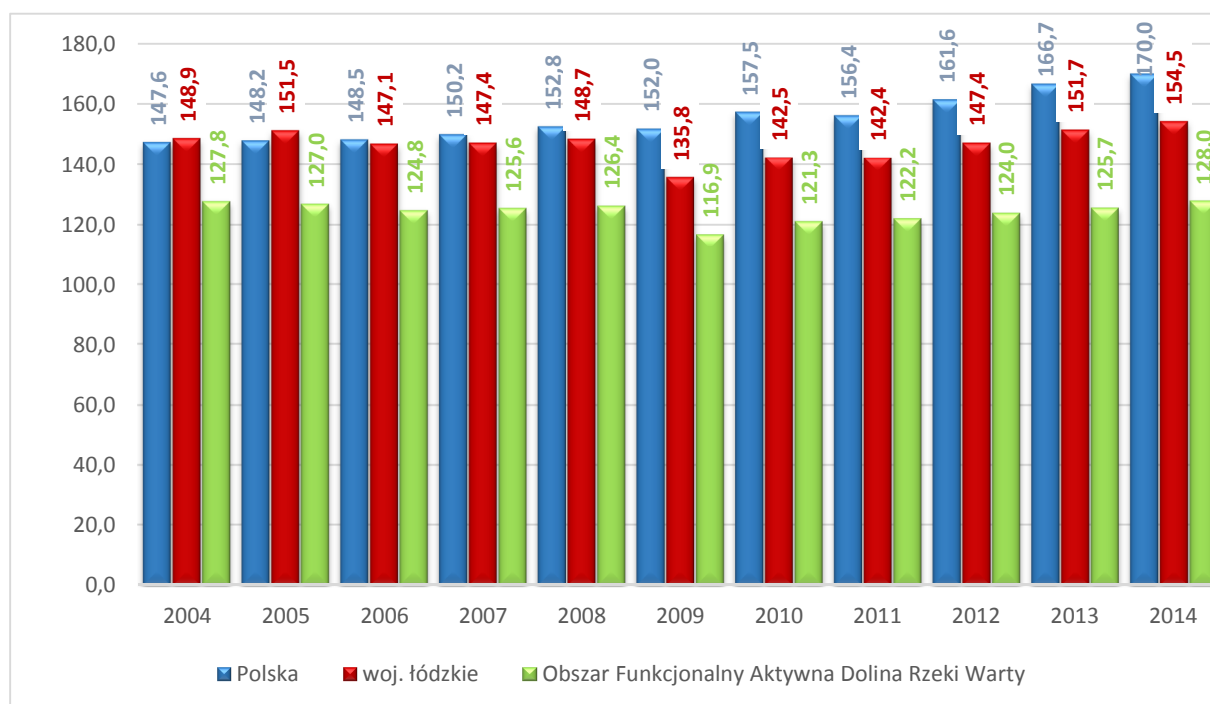

Dla porównania poziomu przedsiębiorczości na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty z poziomem przedsiębiorczości w województwie łódzkim i w Polsce służyć może wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. W każdym roku analizowanego okresu (lata 2004 – 2014) wartość wskaźnika dla Obszaru jest niższa niż wartość dla województwa i kraju. Wartość wskaźnika dla Obszaru w okresie poddanym badaniu ulega nieznacznym wahaniom. Trend wzrostowy obserwowany od roku 2009 spowodowany jest zapewne zmniejszającą się liczbą mieszkańców.

W 2014 roku na 1 000 mieszkańców Obszaru w wieku produkcyjnym przypadało 128 podmiotów gospodarczych, podczas gdy w województwie łódzkim – 154,5 podmiotów, natomiast w kraju – 170 podmiotów. Świadczy to o niskim poziomie przedsiębiorczości na terenie Obszaru, co skutkuje negatywnymi konsekwencjami. Stan taki znajduje swoje odzwierciedlenie szczególnie w trudności w znalezieniu pracy, rosnącym poziomie bezrobocia oraz odpływie ludności w poszukiwaniu pracy. Podejmowane są jednak starania mające na celu pobudzanie przedsiębiorczości w grupach najbardziej narażonych na zjawisko bezrobocia oraz w grupach, w których aktywność w dziedzinie przedsiębiorczości jest najmniejsza (osoby do 25-go roku życia, osoby powyżej 50-go roku życia, długotrwale bezrobotni). Zarówno Powiatowe Urzędy Pracy, jak i same JST realizują projekty współfinansowane ze środków UE, związane ze wspieraniem dotacjami osób planujących założyć działalność gospodarczą. Przykładem projektu realizowanego bezpośrednio przez JST jest projekt pn. „Przedsiębiorca 50+”, którego realizacja przewidziana jest na przełom 2014 i 2015 r. przez Powiat Zduńskowolski, gdzie wsparciem w postaci dotacji i szkoleń z zakresu prowadzenia własnego biznesu objęte zostanie 30 osób. Projekty systemowe w podobnym zakresie w latach 2007-2013 realizowane były przez Powiatowe Urzędy Pracy, zarówno na terenie powiatu zduńskowolskiego jak i sieradzkiego. W latach 2014-2015 Powiatowe Urzędy Pracy w Sieradzu i Zduńskiej Woli uczestniczyły w takich programach jak: „Gwarancja Dla Młodzieży” skupiającym się na aktywizacji zawodowej osób w wieku od 15 do 25 lat oraz „Aktywizacja i Integracja” obejmującym zajęcia integracyjne i szkolenia.

Wykres 10. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

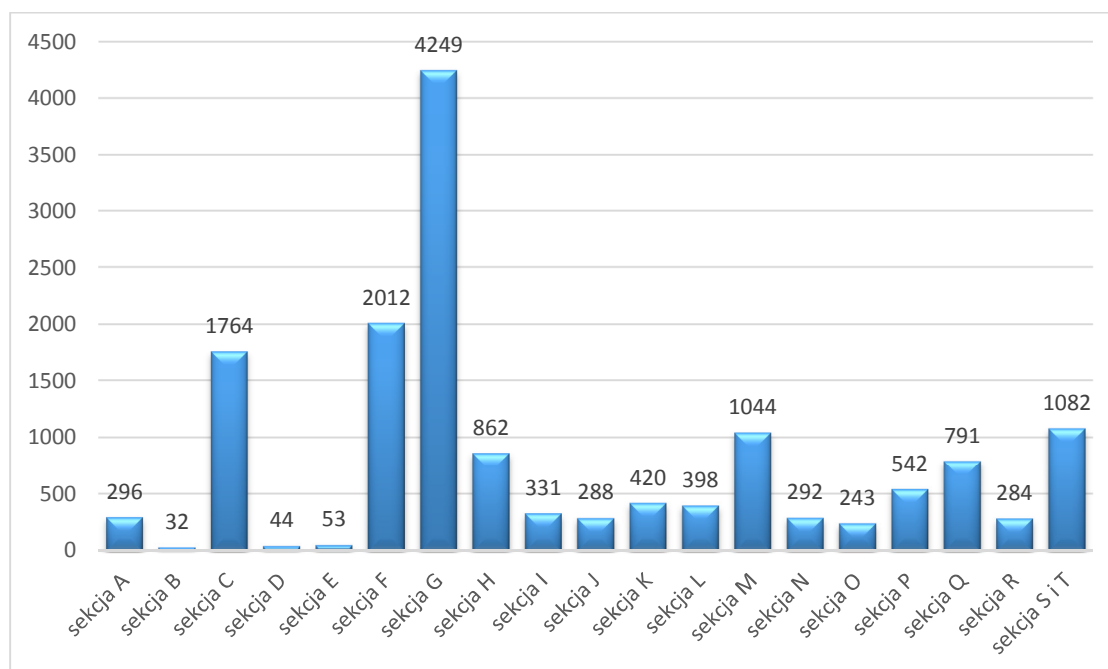

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Analiza liczby podmiotów gospodarczych w podziale na sekcje gospodarki, które prowadzą działalność na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty wskazuje, że największa liczba podmiotów prowadzi działalność w sekcji G. W roku 2014 roku aż 3115 podmioty (28,3% wszystkich podmiotów) prowadziły działalność związaną z handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą pojazdów samochodowych, włączając motocykle. Kolejnymi istotnymi sekcjami gospodarki na omawianym Obszarze są sekcja F, czyli budownictwo oraz sekcja C czyli przetwórstwo przemysłowe. W roku 2013 w sekcjach tych zarejestrowanych było odpowiednio 2012 podmiotów (13,4% wszystkich podmiotów) i 1312 (11,7%) podmiotów. W dalszej kolejności znajdują się takie sekcje jak: S i T - Podstawowa działalność usługowa oraz gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby (1082 – 7,2%), M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (1044 – 6,9%) H – transport i gospodarka magazynowa (862 – 5,7%) i Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna (791 – 5,3%).

Wykres 11. Liczba podmiotów gospodarczych z podziałem na sekcje w 2013 roku

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Podmioty sekcji I to te, które zajmują się działalnością związaną z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, a więc świadczące usługi związane z turystyką. W sekcji tej funkcjonuje 331 podmiotów, co stanowi jedynie 2,4% wszystkich zarejestrowanych przedsiębiorstw. Z kolei działalnością z zakresu kultury, rozrywki i rekreacji zajmują się podmioty sklasyfikowane w sekcji R – 202 – 2,2% wszystkich podmiotów.

WNIOSEK Z ANALIZY

Ogólna liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty w ostatnich 10-ciu latach ulegała nieznacznym wahaniom. W 2014 roku funkcjonowało o 0,1% więcej podmiotów niż w roku 2004. Obszar odznacza się niższym wskaźnikiem liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym niż teren województwa łódzkiego i obszar całego kraju. Stan ten przekłada się na rosnący poziom bezrobocia oraz odpływ ludności w poszukiwaniu pracy. Samorządy tworzące Obszar Funkcjonalny podejmują intensywne działania zmierzające do odwrócenia tych negatywnych trendów, m.in. poprzez realizację programów i projektów związanych z aktywnymi sposobami walki z bezrobociem i rozwojem przedsiębiorczości.

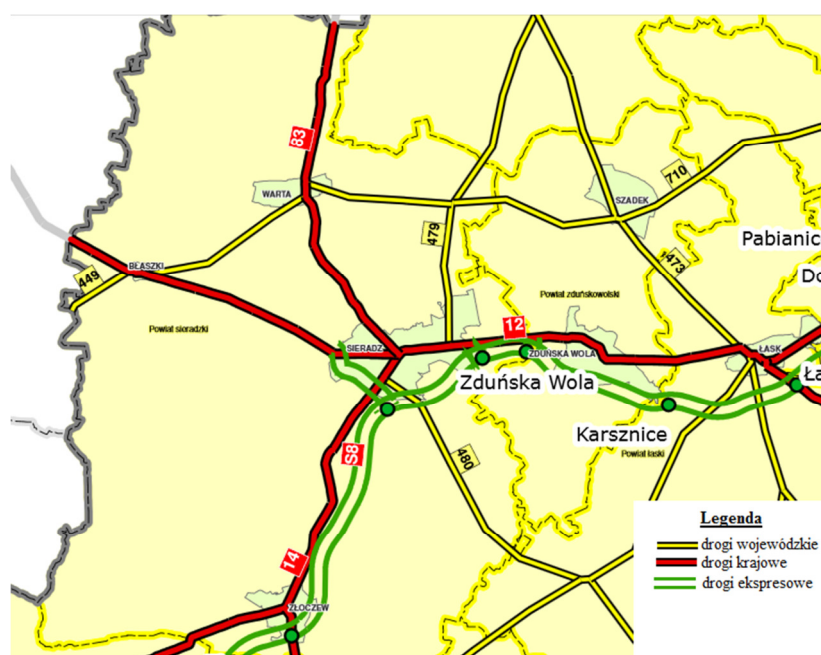
Najwięcej podmiotów zarejestrowanych na Obszarze działa w sekcjach: G (handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle), F (budownictwo) oraz C (przetwórstwo przemysłowe).

Dostępność komunikacyjna

Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty posiada dogodne położenie komunikacyjne, a w związku z tym dogodny system powiązań drogowych – drogi krajowe, wojewódzkie oraz sieć dróg lokalnych, które uzupełniają cały układ, zapewniając dogodne połączenie w regionie.

Sieć komunikacyjną tworzą drogi: krajowe nr 12 w kierunku Poznania, nr 14 Łódź-Wrocław oraz nr 83 w kierunku Turku, nr 45 w kierunku Opola; drogi: wojewódzkie nr 480 i nr 479 oraz nr 473, nr 449 i nr 710. Mimo, że na Obszarze zostało zrealizowane wiele inwestycji z zakresu infrastruktury drogowej, nadal istnieje problem złego stanu technicznego części dróg, które wymagają znacznych modernizacji i rozbudowy w celu zapewnienia bezpieczeństwa w ruchu drogowym, w tym także likwidacji punktów krytycznych. Drogi te obciążane są również znacznym ruchem tranzytowym i lokalnym, a obciążenia takie, szczególnie na przebiegu dróg przez miasto i obszary o znacznej gęstości zabudowy, powoduje znaczne zagrożenia przepustowości, a tym samym niebezpieczeństwo wypadków.

Rysunek 2. Mapa sieci dróg krajowych na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty

Źródło: <http://www.gddkia.gov.pl>

Istotne znaczenie dla usprawnienia przejazdu i poprawy komunikacji z Obszarem ma wybudowana trasa szybkiego ruchu S8. Oddana do użytku na przełomie lat 2014-2015 droga S8 spowodowała znaczną poprawę dostępności komunikacyjnej Obszaru Funkcjonalnego, łącząc ten teren trasą szybkiego ruchu z nieznacznie oddaloną autostradą A1, a poprzez węzeł w Strykowie (ok. 50 km na wschód od Zduńskiej Woli) również z autostradą A2. Stwarza to możliwość szybkiego połączenia z największymi ośrodkami miejskimi w kraju: Warszawą, Wrocławiem, Poznaniem, Katowicami, Krakowem oraz Trójmiastem. Dogodny dostęp do skrzyżowań obu autostrad, tworzących dwa kluczowe szlaki Ten-T: II i VI korytarz paneuropejski – główne szlaki komunikacyjne Europy, wpływa na wysoką dostępność Obszaru, co ma bardzo duże znaczenie dla rozwoju turystyki.

Przez Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty przebiegają również dwie linie kolejowe: nr 131 (Górnośląski Okręg Przemysłowy – Zduńska Wola – Port w Gdyni i Gdańsku) oraz nr 14 (Łódź Kaliska – Zduńska Wola – Sieradz – Forst (Lausitz)). Ponadto Sieradz oraz Zduńska Wola położone są na trasie Łódzkiej Kolei Aglomeracyjnej, a uruchomienie przedmiotowego połączenia nastąpiło z dniem 15 czerwca 2014 roku. Z kolei pomiędzy Warszawą, Poznaniem i Wrocławiem planowane jest utworzenie trasy Szybkiej Kolei tzw. Y – kolej dużych prędkości.

Duże znaczenie ma również położenie w odległości ok. 40-50 km od Lotniska Lublinek – obecny Port Lotniczy Łódź im. Władysława Reymonta. Oddana w 2015 drogi S8 oraz trasa S14 wpływa na zwiększenie dostępności Obszaru dla turystów przybywających z zagranicy.

WNIOSEK Z ANALIZY

Dostępność komunikacyjna Obszaru jest dogodna, a dzięki budowie trasy szybkiego ruchu zyskał on kolejną mocną stronę, która może wpłynąć na zwiększenie jego atrakcyjności w regionie, umożliwiając bardziej płynny, a przede wszystkim szybszy dojazd do jego atrakcji. Korzystne położenie komunikacyjne Obszaru na trasie Transeuropejskiej Sieci Transportowej wpływa także na rozwój potencjału gospodarczego, umożliwiając zwiększenia aktywności zarobkowej mieszkańców, jak również pozyskiwanie inwestorów z zewnątrz. Mimo dostępności komunikacyjnej obszaru, która wynika z odpowiednio zlokalizowanej sieci dróg, należy zwrócić uwagę na fakt, że część z nich wymaga jednak działań modernizacyjnych, szczególnie na

obszarach wiejskich. Niewątpliwie ważnym atutem jest położenie Obszaru w bliskim sąsiedztwie międzynarodowego portu lotniczego w Łodzi, a także przebiegające przez niego linie kolejowe: nr 131, nr 14 oraz Łódzka Kolej Aglomeracyjna.

Ruch turystyczny

Ruch turystyczny na analizowanym Obszarze zbadano za pomocą ogólnodostępnych danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, zestawiając dynamikę zmian liczby obiektów i miejsc noclegowych oraz korzystających z tych obiektów Polaków i obcokrajowców.

Tabela 1. Turystyczne obiekty noclegowe Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Turystyczne obiekty noclegowe											
Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba obiektów noclegowych ogółem [ob.]	12	10	6	9	11	13	21	20	21	22	25
Liczba miejsc noclegowych ogółem [nmc]	560	540	542	514	643	682	955	903	930	1128	1115
Liczba Polaków korzystających z obiektów noclegowych ogółem [osoba]	13382	11374	12881	15422	21281	20439	26559	28565	31955	34264	32936
Liczba turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych ogółem [osoba]	2437	2281	2765	2514	2117	2145	2094	1886	2489	2719	2549
Dynamika zmian turystycznych obiektów noclegowych (rok do roku)											
Liczba obiektów noclegowych ogółem [ob.]	-	-16,67%	-40,00%	50,00%	22,22%	18,18%	61,54%	-4,76%	5,00%	4,76%	13,64%
Liczba miejsc noclegowych ogółem [nmc]	-	-3,57%	0,37%	-5,17%	25,10%	6,07%	40,03%	-5,45%	2,99%	21,29%	-1,15%
Liczba Polaków korzystających z obiektów noclegowych ogółem [osoba]	-	-15,01%	13,25%	19,73%	37,99%	-3,96%	29,94%	7,55%	11,87%	7,23%	-3,88%
Liczba turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych ogółem [osoba]	-	-6,40%	21,22%	-9,08%	-15,79%	1,32%	-2,38%	-9,93%	31,97%	9,24%	-6,25%

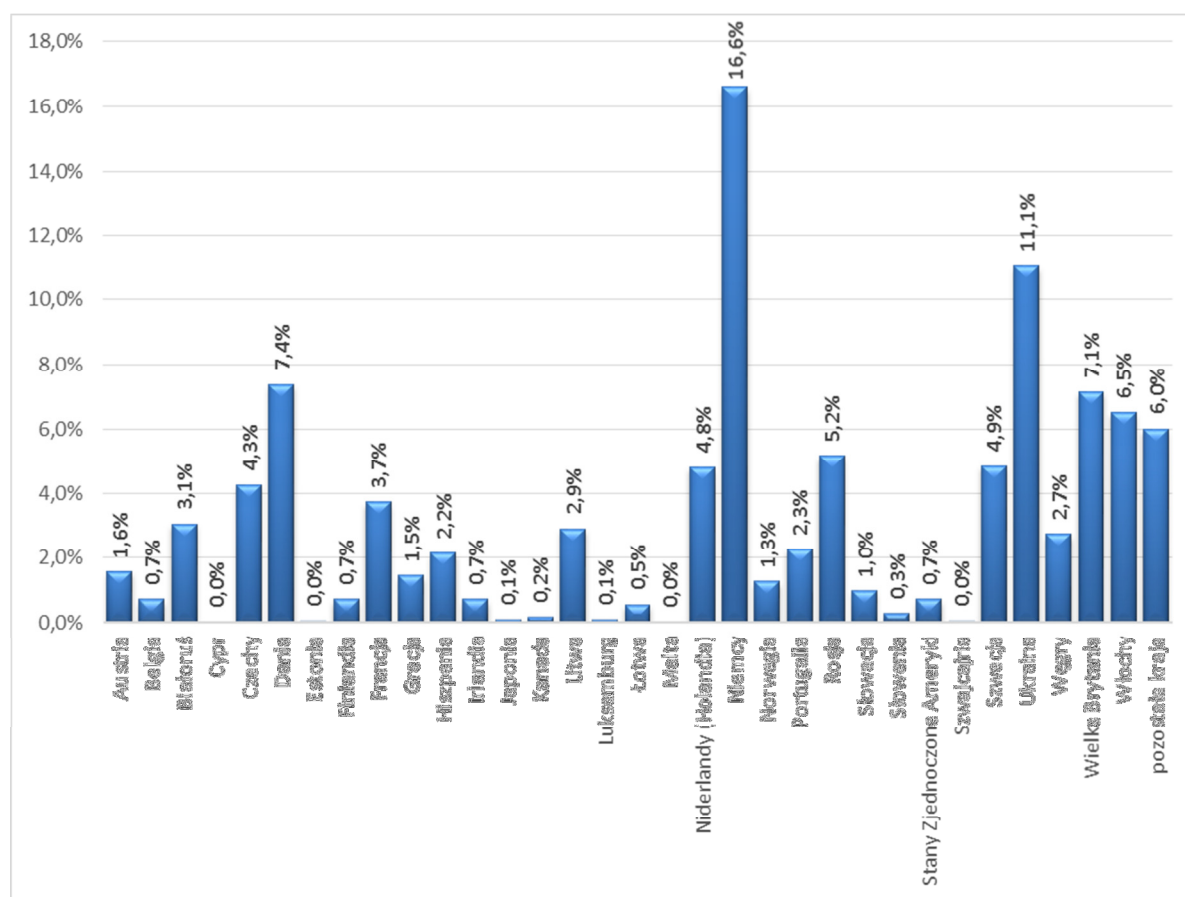
Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Dane na temat turystycznych obiektów noclegowych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty wykazują, że liczba obiektów odznaczała się znaczną zmiennością na przestrzeni analizowanych lat. Po zdecydowanym wzroście, szczególnie liczby obiektów

noclegowych i dostępnych w nich miejsc (w latach 2009-2010) odnotowano tendencję spadkową w roku 2011, następnie do roku 2014 nastąpił wzrost liczby obiektów noclegowych. W latach 2004-2008 liczba tych obiektów, jak i dostępnych miejsc noclegowych, była znacznie niższa niż w latach kolejnych. W roku 2014 na analizowanym Obszarze Funkcjonalnym odnotowano 25 obiektów oferujących łącznie 1115 miejsc noclegowe. Skorzystało z nich 35485 osób, z czego 92,8% stanowili Polacy. Wśród turystów z zagranicy najliczniejszą grupę stanowili goście z Niemiec (16,6% wszystkich turystów zagranicznych), Ukrainy (11,1%), Danii (7,4%) oraz Wielkiej Brytanii (7,1%), Włoch (6,5%) i Rosji (5,2%).

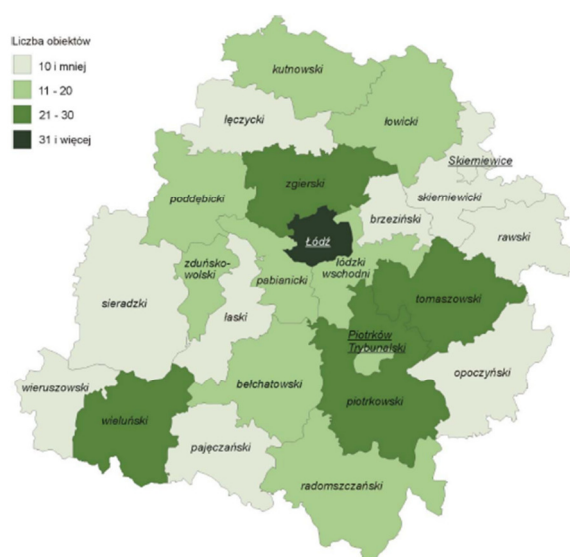
Wykres 12. Udział turystów z poszczególnych krajów w liczbie turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty w roku 2014.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny

Rysunek 3. Turystyczne obiekty noclegowe według powiatów w 2013 roku

Źródło: Informacja sygnałna – Urząd Statystyczny w Łodzi

Cechą analizowanego Obszaru jest niska liczba turystycznych obiektów noclegowych (wykaz obiektów noclegowych znajdujących się na Obszarze znajduje się w poniższej tabeli).

Tabela 2. Turystyczne obiekty noclegowe Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Miejscowość	Nazwa
Sieradz	Hotel „Klimczak”
Sieradz	„Dworek Modrzewiowy”
Stawiszcze	Hotel „Na Półboru”
Sieradz	Zespół Noclegowo- Rekreacyjny
Sieradz-Męka	Ośrodek Wypoczynkowy – czynny sezonowo (od 15.05 do 15.09); pole biwakowe Wypoczynkowy – czynny sezonowo (od 15.05 do 15.09);
Sieradz	Pokoje Noclegowe „WEGAS”
Sieradz	„Mieszkanko i spanko”
Sieradz	Centrum Edukacji Ekologicznej
Sieradz	Baza Noclegowa „MISTRAL”
Sieradz	Pokoje Gościnne „SIERADZANKA”
Sieradz	Noclegi PRESIDENT - czynny sezonowo (od 01.04 do 30.09)
Debowiec, Dzierlinek, Kuźnie, Chojne	Kwatery agroturystyczne

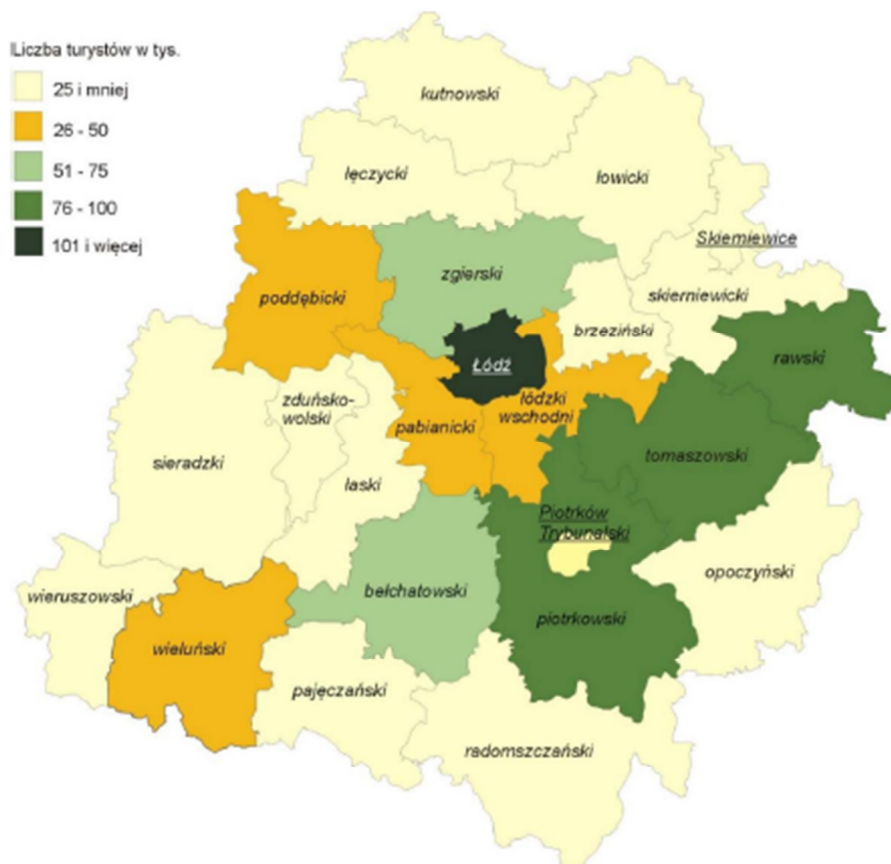
Zduńska Wola	Hotel „Opis”
Ostrówek k/Zduńska Wola	Hotel „Ostrówek”
Zduńska Wola	Hotel „Pod Słońcem”
Zduńska Wola	Pokoje Gościnne „Agad”
Zduńska Wola	Hotel „Hades”
Zduńska Wola	Hotel „Biesiada”
Zduńska Wola	Szkolne Schronisko Młodzieżowe nr 1 „CZEKAY”
Zduńska Wola	Szkolne Schronisko Młodzieżowe nr 2
Pstrokonie	Pałac Pstrokonie
Szadek	<i>Gospodarstwo Agroturystyczne Stadnina Koni Jarosław Wawrzyniak</i>
Wojślawice	<i>Internat przy Zespole Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wojślawicach - czynny sezonowo (lipiec, sierpień); Pałac przy Zespole Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wojślawicach - czynny cały rok;</i>
Warta	<i>Restauracja „Pod Wiatrakiem</i>
Brzeźnio	<i>Tumidaj</i>
Małków	<i>Zespół Pałacowo - Parkowy w Małkowie</i>
Włyń	<i>Dworek „Za lasem”</i>
Kamionacz	<i>Dwór „Kamionacz”</i>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych UM Sieradz i Starostwa Powiatowego w Zduńskiej Woli

Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty, który położony jest na terenie powiatu sieradzkiego i zduńskowolskiego, odznacza się niskim natężeniem turystów, którzy korzystają z turystycznych obiektów noclegowych. Każdy z wyodrębnianych powiatów został sklasyfikowany jako miejsca, w których w 2013 roku udzielono mniej niż 25 tys. noclegów przyjeżdżającym turystom, ale należy pamiętać, że Obszar Funkcjonalny obejmuje teren większy niż jeden powiat i w 2013 roku został odwiedzony przez 29 413 osób.

Rysunek 4. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według powiatów w 2013 roku

Źródło: Informacja sygnałna – Urząd Statystyczny w Łodzi

WNIOSEK Z ANALIZY

Pomimo, iż powiaty, w granicach których znajduje się Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty zostały sklasyfikowane w najniższych przedziałach dotyczących liczby przyjeżdżających turystów i udzielonych im noclegów, a także pomimo spadku liczby turystycznych obiektów noclegowych na Obszarze, liczba dostępnych miejsc oraz korzystających turystów z Polski i zagranicy systematycznie wzrasta. Jest to informacja sygnałna, by w jak najlepszy sposób wykorzystać istniejący potencjał do rozwoju turystyki, szczególnie aktywnej (i weekendowej), by przyciągnąć jeszcze większą liczbę turystów, którzy szukają atrakcyjnych miejsc wypoczynkowo-rekreacyjnych.

1.2 Analiza zasobów przyrodniczych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty jest terenem cennym z uwagi na swoje liczne walory przyrodnicze. Szczególne znaczenie ma rzeka Warta, która miała znaczący udział w rozwoju Obszaru. Już początki osadnictwa na ziemi sieradzkiej i zduńskowolskiej należy wiązać ze źródłem wody. W najstarszych epokach ludzkości osiedla mieszkalne zazwyczaj zakładano w dolinach rzek lub bliskiej ich odległości. Najczęściej wybierano terasy nadzalewowe lub wyższe partie terenu. Dzięki obecności rzeki region ten spełniał podstawowe wymagania naszych przodków. Rzeka była też motorem napędowym w okresie średniowiecza, ponieważ sprawiała, że teren był atrakcyjny dla rolników. Duże znaczenie dla rozwoju miała znajdująca się w Sieradzu przeprawa na Warcie. Kiedy w XVIII i XIX wieku nastąpił rozwój przemysłu, najwięcej mieszkańców i zakładów znajdowało się w miastach usytuowanych nad ciekami wodnymi. Z uwagi na ówczesne sposoby produkcji potrzebne były ogromne ilości wody, a transport na obszary położone poza większymi zbiornikami czy rzekami był nieopłacalny.

W związku z rozwojem techniki znaczenie rzek dla osadnictwa we współczesnym świecie zmalało. Aktualnie nie jest to kryterium podstawowe. Chociaż zauważalny jest spadek znaczenia Warty jako podstawowego motoru rozwoju, nadal jest to cenny element w krajobrazie regionu. Docenia się przede wszystkim walory przyrodnicze Doliny Rzeki Warty. W celu zachowania dziedzictwa naturalnego tego regionu w najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo i unikatowych miejscach powstały różne formy ochrony:

- **Park Krajobrazowy Międzyrzecza Warty i Widawki** został powołany uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Sieradzu z dnia 14 września 1989 roku i obejmuje obszar o wyróżniającym się krajobrazie, dużych wartościach naturalnych środowiska przyrodniczego, walorach estetycznych, historycznych i kulturowych. Celem powołania Parku była ochrona doliny rzeki Warty i Widawki oraz ich dopływów wraz z systemem stref przystokowych oraz towarzysząca tym obszarom szata roślinna. Swoim zasięgiem obejmuje aż 25 330 ha i leży w granicach 9 gmin. Jest to obszar ze szczególnie urozmaiconą rzeźbą terenu, gdzie malowniczo prezentują się przełomowe odcinki Warty. Walory krajobrazowe tego terenu zaobserwować można ze skarpy warciańskiej, rozciągającej się od Belenia do Strońska. Na atrakcyjność terenu wpłynęły także nieliczne zmiany związane z działalnością człowieka, dzięki temu występują tutaj takie

gatunki botaniczne jak: misiurek drobny, goździec okółkowy, połonicznik kosmaty, jaskier polny, miłek letni, miłek szkarłatny, bniec dwudzielny, czyściec roczny czy mak piaskowy (roślinność segetalna), jak również wiele gatunków ryb, ssaków, ptaków czy płazów. Stwierdzono występowanie ponad 600 gatunków roślin naczyniowych.

- **Nadwarciański Obszar Chronionego Krajobrazu** to kolejna forma ochrony występująca w Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty i obejmuje swoim zasięgiem takie jednostki samorządowe jak: gminy: Goszczanów, Pęczniew, Poddębice, Sieradz, Zduńska Wola, gminy i miasta: Uniejów i Warta oraz miasto Sieradz. Cały Nadwarciański Obszar Chronionego Krajobrazu leży na terenie Nadleśnictw Poddębice, Kolumna i Złoczew, zajmując 29 390 ha. Obszar charakteryzuje się bogactwem fauny i flory, dużą ilością naturalnych zbiorowisk roślinnych, kompleksami łąk wraz z oczkami wodnymi, a ponadto roślinnością wodną i szuwarową. Najważniejszym celem utworzenia tej formy ochrony było zachowanie krajobrazu Warty. Jest również swoistym korytarzem dla migrujących zwierząt i środowiskiem życia dla gatunków osiadłych.
- **Brąszewicki Obszar Chronionego Krajobrazu** powstał w 1998 roku rozporządzeniem Wojewody Sieradzkiego. Powierzchnia obszaru wynosi 14 204 ha, umiejscowiony jest w powiecie Sieradzkim, w granicach 5 gmin (Błaszczki, Klonowa, Brzeźno, Wróblew, Brąszewice). W granicach Brąszewickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu mieszczą się rezerwaty Wrząca i Jaźwiny, oraz wiele stanowisk roślin chronionych takich jak bluszcz pospolity (*Hedera helix* L), długosz królewski (*Osmunda regalis* L.). Tereny obszaru zajmują zwarte kompleksy leśne leżące w położone w zlewni doliny rzeki Prosnę.
- **Rezerwat Korzeń** zajmuje powierzchnię 34,93 ha na terenie gminy Zapolice. Powstał w 1988 roku, aby chronić torfowiska o charakterze przejściowym oraz dobrze zachowanych fitocenoz olsu torfowego. Występuje tutaj wiele gatunków roślin chronionych, a wśród nich m. in.: rosiczka długolistna, rosiczka okrągłolistna, paprotka zwyczajna, widłak jałowcowaty, grzybień biały, bagno zwyczajne, kruszyna, modrzewnica zwyczajna oraz przygielka biała. Ponadto na terenie rezerwatu znajdują się stanowiska lęgowe żurawia i brodziec samotnego.
- **Rezerwat Jabłecznik** został utworzony w celu ochrony zbiorowisk leśnych sosny, które tutaj charakteryzują się kilkuwarstwowym gładem jodłowym oraz bogatym runem leśnym. Miejsce ochrony zlokalizowane jest na terenie gminy Zduńska Wola, w pobliżu wsi Annopole Nowe, Korczew i Wojsławice. Rezerwat rozciąga się na powierzchni

47,3 ha i rosną tutaj takie gatunki jak: gajowiec żółty, gwiazdnica wielkokwiatowa, marzanka wonna, siódmaczek leśny i konwalijka dwulistna.

- **Rezerwat Jamno** utworzony w 1959 roku w celu zachowania fragmentu lasu naturalnego dębowo-jodłowego o powierzchni 22,35 ha. Jodła pospolita stanowi około 60% drzewostanu, pozostałe 40% stanowią głównie dęby oraz nielicznie występujące gatunki towarzyszące. Rezerwat mieści się w zachodniej części uroczyska gminy Szadek wewnątrz większego kompleksu leśnego. Rezerwat jest objęty ochroną częściową.
- **Rezerwat Wojśławice** to drugi tego typu obszar chroniony w gminie Zduńska Wola. Jak jego nazwa wskazuje leży w pobliżu wsi Wojśławice, przy torach linii kolejowej Śląsk-Porty. Jego powierzchnia wynosi 97,3 ha, występują tu rzadkie kompleksy leśne, tj. grąd z jodłą, łęg jesionowo-olszowy czy bór mieszany z jodłą. Ponadto rosną tutaj następujące gatunki chronione: wawrzynek wilcze łyko, kopytnik, kwitnący i owocujący bluszcz.
- **Rezerwat Przyrody „Półboru”** zajmujący powierzchnię 56,83 ha, w całości znajduje się na terenie gminy Sieradz, a celem jego ochrony jest zachowanie zbiorowisk leśnych dąbrowy świetlistej i fragmentów grądu oraz stanowisk roślin chronionych. Lasy rezerwatu składają się z 130-140 pomnikowego drzewostanu dębowo-sosnowego z bogatym podszytem. Na terenie rezerwatu sklasyfikowano ok 300 gatunków roślin naczyniowych.
- **Rezerwat przyrody „Paza”**- powstały w 1995 roku obszar objęty częściową ochroną, leżący na terenie gminy Złoczew o całkowitej powierzchni 27,04 ha. Głównym celem jego ochrony jest zachowanie cennych przyrodniczo stanowisk żyznej buczyny z rzadkimi roślinami w runie. W obrębie rezerwatu oprócz żyznej buczyny znajdują się takie fitocenozy jak grąd typowy i wilgotny, a także las mieszany.
- **Rezerwat przyrody „Nowa Wieś”** został utworzony w 1957 roku niedaleko Złoczewa w celu ochrony wielogatunkowego lasu mieszanego o charakterze naturalnym z udziałem jodły i buka oraz towarzyszącym mu licznym stanowiskom występowania gatunków roślin chronionych. Rezerwat zajmuje powierzchnię 117.65 ha lasu, w zlewni rzeki Żegliny. W rezerwacie sklasyfikowano 262 gatunki roślin, w tym 230 gatunków roślin naczyniowych i 32 gatunki mchów.
- **Rezerwat przyrody Jaźwiny** powstały w 1963 roku dla ochrony ze względów naukowych i dydaktycznych wielowarstwowego boru mieszanego wilgotnego, naturalnego pochodzenia. Jego całkowita powierzchnia wynosi 3,86 ha. Jest ostoją

siedliskową dla gatunków fauny i flory związanych ze środowiskiem bagiennym i torfowym.

- **Rezerwat przyrody „Wrząca”** utworzony w 1995 roku w gminie Błaszki w celu ochrony ze względów naukowych i dydaktycznych kwaśnej buczyny niżowej. Umiejscowiony jest w północno – zachodniej części uroczyska Orły. Jego całkowita powierzchnia wynosi 59,10 ha. Zajmuje obszar leśny o silnym zwarcie (90%) drzewostanu składający się głównie z buka z domieszką dębu bezszypułkowego. Charakterystyczne dla podszytu lasów rezerwatu jest całkowity brak gatunków siedlisk żyznych i wysokim wskaźnikiem występowania gatunków acidofilnych jest to spowodowane wysokim zakwaszeniem podłoża.
- **Rezerwat przyrody Jeziorsko** utworzony w 1998 roku Rozporządzeniem Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Rezerwat obejmuje obszar o powierzchni 2350.60 ha, składa się głównie z obszarów wodnych i nieużytków. Celem utworzenia rezerwatu jest ochrona ostoi ptaków wodno-błotnych. Na obszarze rezerwatu można spotkać wiele gatunków ptactwa chronionego, takich jak: żuraw (*Grus grus*) bocian czarny (*Ciconia nigra*), ostrygojad zwyczajny (*Haematopus ostralegus*) czapla biała (*Casmerodius albus*). Do najliczniej występujących gatunków ptaków zaliczają się mewa śmieszka (*Larus ridibundus*) i rybitwa zwyczajna (*Sterno hirundo*). Najwięcej gatunków ptaków na obszarze rezerwatu można zaobserwować w okresach wiosennych i jesiennych przelotów, w tych okresach doliczono się ok 230 gatunków ptaków.
- **Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Góry Wapienne”** obszar utworzony w 1995 roku uchwałą Rady Gminy w Burzeninie. Obejmuje obszar o powierzchni 3,64 ha i w całości leży na terenie Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki. Na obszarze Gór wapiennych, znajdują się odsłonięte górnourajskie wapienie i margle pozwalające na wykształcenie się rzadkich w Polsce środkowej muraw psammofilnych i kserotermicznych wraz z charakterystycznymi dla tych zbiorowisk roślinnymi gatunkami, takimi jak: jałowiec pospolity (*Juniperus communis L.*), szalwia okrągowa (*Salvia verticillata L.*) dziewięciśń pospolity (*Carlina vulgaris L.*).
- **Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Parki Złoczewskie”**- powstały w 2004 roku w celu ochrony walorów przyrodniczych wchodzących w skład złoczewskiego parku. Pochodzące z przełomu XVIII i XIX wieku założenie parkowe reprezentuje dawne miejskie ogrody przypałacowe, projektowane w układzie kwatrowym. Obszar zespołu

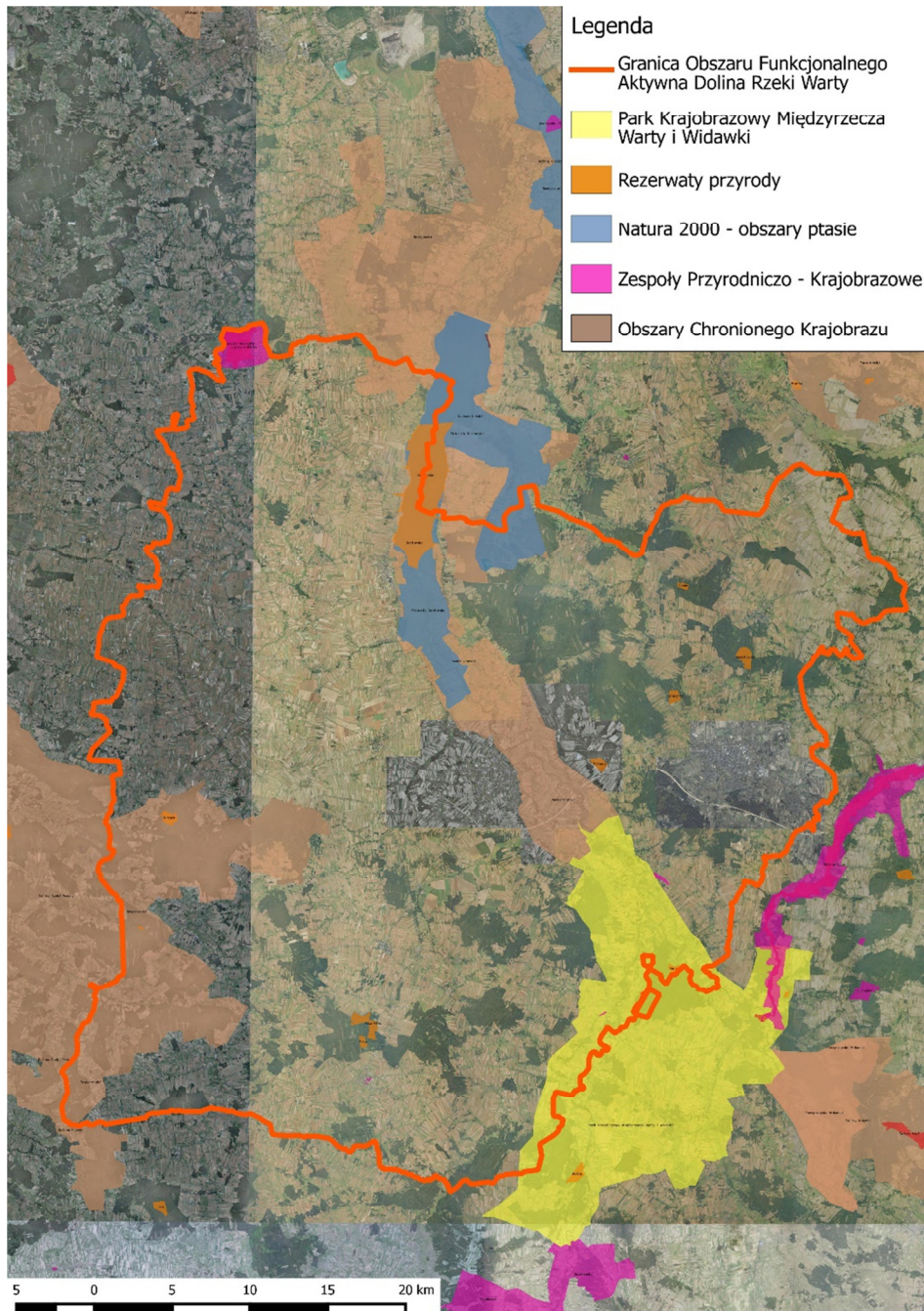

zajmuje 4,04 ha i w jego obrębie można znaleźć 9 pomnikowych okazów drzew, w tym jeden jesion i 8 wiązów.

- **Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Strefa krawędziowa doliny rzeki Warty”** utworzony w 2013 roku uchwałą Rady Gminy Zapolice, o powierzchni 21,7021 ha. Celem utworzenia Zespołu przyrodniczego jest ochrona ze względu na walory widokowe i estetyczne cennego krajobrazu naturalnego fragmentu strefy krawędziowej doliny rzeki Warty.
- **Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Lipickie Błota”** utworzony rozporządzeniem Wojewody Łódzkiego w 2005 roku. Zespół obejmuje obszar bagienno-torfowy o powierzchni 721.90 ha znajdujący się w powiecie sieradzkim na terenie gminy Goszczanów. Celem ochrony zespołu są cenne przyrodniczo siedliska ptactwa wodno-błotnego jakim są tereny wodno-błotne. Około 370 ha Lipickich Błot objętych jest programem NATURA 2000. Przez zachodnią część obszaru przepływa rzeka Swędnia, która reguluje gospodarkę wodną mokradeł. Na terenie Zespołu znajduje się największe w skali regionu, znane stanowisko kłoci wiechowatej (*Cladium mariscus*).
- **Obszar Natura 2000 - Obszar Specjalnej Ochrony ptaków Zbiornik Jeziorsko PLB100002** – obejmujący teren gmin: Sieradz, Pęczniew oraz gminy i miasta Warta, o całkowitej powierzchni 10 186,30 ha. Obszar ten obejmuje zbiornik wodny Jeziorsko wraz z otaczającymi go terenami. Zbiornik ma duże znaczenie dla ptaków migrujących. Na jego terenie występuje 25 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej oraz 11 innych, cennych i zagrożonych gatunków (nie wymienione w Dyrektywie). Jest to ważna ostoja lęgowych i migrujących ptaków wodno-błotnych.
- **Obszar Natura 2000- Obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk Lipickie Mokradła PLH100025** - obejmuje teren gminy Goszczanów o całkowitej powierzchni 369,5 ha i w całości mieści się na obszarze Zespołu Przyrodniczo Krajobrazowego „Lipickie Błota”. Obszar obejmuje rozciągłą nieckę terenową od stron zachodniej, południowej i wschodniej otoczony niewielkimi wzniesieniami. Obszar ten składa się w większości z wcześniej zmeliorowanych terenów bagienno-torfowych. Można tu zaobserwować zarówno wielkopowierzchniowe obszary szuwarowe składające się głównie z trzcinowisk i turzycowisk, jak i tereny rolnicze, takie jak: łąki, pastwiska i pola uprawne. Na terenie występuje 7 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej

Rysunek 5. Zasoby przyrodnicze Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.geoserwis.gdos.gov.pl

1.3 Analiza zasobów kulturowych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Historia

Potencjał kulturowy ziemi łódzkiej kształtowany był przez wiele wieków nie tylko przez społeczność polską, ale także takie społeczności jak: żydowska, niemiecka, rosyjska i czeska. Wpłynęło to w znacznym stopniu na kulturę materialną i niematerialną regionu. Pozostałości po wielokulturowości tego obszaru widoczne są szczególnie w większych ośrodkach województwa łódzkiego, tj. w Łodzi, Piotrkowie Trybunalskim, Kutnie czy Sieradzu. Pojawianie się ludności innej narodowości niż polska wiąże się z wydarzeniami historycznymi. Żydzi na terenach Polski, jak i dzisiejszego woj. łódzkiego pojawili się już w średniowieczu. Kolejnym etapem rozwoju ich kultury i migracji był XIX-wieczny rozkwit przemysłu. W dzisiejszym krajobrazie województwa łódzkiego elementami krajobrazu ściśle związanymi z kulturą żydowską są przede wszystkim cmentarze, pałace dawnych właścicieli fabryk, a także budynki pofabryczne. Również od czasów średniowiecznych na tych terenach mieszkali przedstawiciele narodu niemieckiego. Ich przybycie związane było przede wszystkim z lokacją miast na prawie niemieckim w wieku XIV i XV. Następny etap, w którym pojawiają się osadnicy z Niemiec to XVIII i XIX wiek, kiedy w wojewódzkie łódzkie następuje kolonizacja wsi fryderycjańskich i holenderskich. Czesi to jedna z najpóźniej przybyłych mniejszości na tereny województwa łódzkiego. Pojawiają się tutaj w roku 1802 po ucieczce ze swojego kraju przed prześladowaniami religijnymi. Głównie przybyszami w tym okresie byli bracia czescy, którzy założyli swoją kolonię w Zelowie na ziemi sieradzkiej. Przybycie mniejszości rosyjskiej na teren dzisiejszego województwa łódzkiego związane jest z okresem zaborów ziem polskich, a w szczególności z istnieniem Królestwa Polskiego zależnego od carskiej Rosji.

Analogicznie jak na obszarze całego województwa łódzkiego kształtowała się sytuacja kulturowa Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty. Wielokulturowość tego Obszaru powstawała przez wieki, od średniowiecza aż do początku II wojny światowej. Okres okupacji przyniósł kres wielonarodowościowego charakteru kraju.

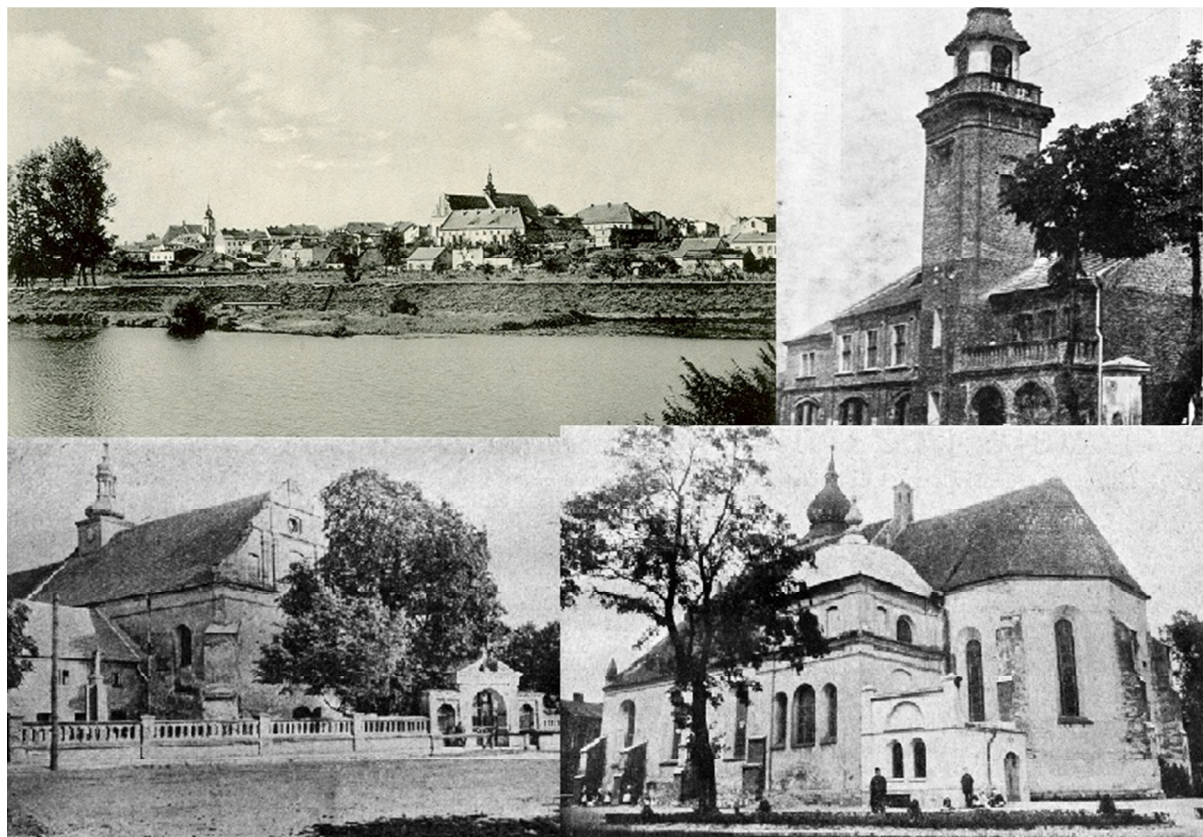
Początki osadnictwa na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty wiążą się z najstarszą epoką w dziejach ludzkości, czyli paleolitem. Zabytki z epoki kamienia należały do ludności tzw. kultury świderskiej w Zduńskiej Woli. Znaleźiska prywatnych kolekcjonerów oraz badania archeologiczne dowiodły, że także w późniejszych okresach rozwijało się osadnictwo na tych terenach. O obecności w neolicie świadczą liczne znaleźiska

siekierek i toporów kamiennych, m.in. z Belenia, a także ślady osad kultury pucharów lejkowatych z Karsznic. Odnaleziono także pozostałości po kulturze łużyckiej w postaci ciałopalnych cmentarzysk, np. we wsi Pstrokonie. Monety i fragmenty bursztynu z okresu rzymskiego wskazują, iż Obszar był atrakcyjny dla ludności z przełomu er. W okresie średniowiecza najstarsze pisane wzmianki można znaleźć o Sieradzu. W roku 1136 w Bulli Gnieźnieńskiej miasto zostało wymienione przez papieża Innocentego II, a już wiek wcześniej istniał tutaj gród kasztelański wraz z podgrodzem. Niestety dokumenty dotyczące lokacji miasta zaginęły i nie ma pewności co do roku, w którym zostały nadane prawa miejskie. Z badań historyków wynika, że miało to miejsce pomiędzy 1247 a 1255 r. W tym samym czasie do Sieradza przybyli dominikanie sprowadzeni aż z Krakowa przez Konrada Mazowieckiego. W XIV wieku rozwija się nie tylko miasto Sieradz, ale też inne miejscowości tego regionu. Pojawiają się wzmianki o wielu dzisiaj istniejących wsiach. Zapolice, Paprotnia, Karsznice, Korczew, Krobanów, Polków czy Wojsławice wymieniane są w źródłach pisanych właśnie z XIV wieku. Na przełomie XIV i XV powstają Gajewniki, Czechy i Rębieskie. Również początki Zduńskiej Woli związane są z końcową fazą średniowiecza. Pierwszy raz miejscowość pojawia się w źródłach pisanych w 1394 r. W tym okresie posługiwano się zamiennie nazwami Zduny i Wola na określenie tej miejscowości. W tym samym czasie Sieradz odbudował się już po najeździe krzyżackim z 1331 roku i dalej rozwijał się jako ważny ośrodek Królestwa Polskiego. Wskazuje na to m.in. fakt, że właśnie tutaj w 1445 r. postanowiono, że królem Polski zostanie Kazimierz Jagiellończyk. W kolejnych wiekach następuje dalszy rozwój całego Obszaru. Powstają kolejne wsie, jak np. Zamłynie. Rozkwita główny ośrodek, czyli Sieradz, w którym w XVI wieku żyło i pracowało 162 rzemieślników skupionych w 12 cechach, istniało około 350 domów, a całe miasto liczyło 2000 mieszkańców. W tym czasie Zduńska Wola staje się ośrodkiem regionalnym i rozkwita dzięki garncarstwu. Wojny szwedzkie na jakiś czas zahamowały rozwój Obszaru, a w szczególności Sieradza.

Rysunek 6. Panorama Sieradza (od lewej), Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, Kościół św. Stanisława z klasztorem i Fara-Kolegiata Sieradzka (lata 1924-1929)

Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Sieradza

Mieszkańcy zmagali się także z licznymi pożarami np. 1693 r. oraz epidemiami. Miasto odbudowano dopiero w II połowie XVIII wieku. Przełom XVIII i XIX wieku wiąże się głównie z rozwojem przemysłu na tych terenach. Dzięki staraniom Stefana Prawdzica Złotnickiego w 1825 r. Zduńska Wola otrzymuje prawa miejskiej i rozwija się jako typowy ośrodek przemysłowy. Podobne znaczenie ma w XIX wieku Sieradz. Głównym motorem napędowym jest przemysł włókienniczy. W okolicy dużych ośrodków zakładane są kolejne wsie, tj. Opiesin czy Annapole Nowe. Do I wojny światowej Obszar rozwija się jako część Królestwa Polskiego. Po wojnie tereny stały się częścią województwa łódzkiego. Rozwój w okresie międzywojennym związany był z istniejącym wcześniej tkactwem, ponadto w regionie pojawiają się kolejne zakłady w branżach: metalowej, maszynowej, rzeźniczej oraz młyny. Przełomowym wydarzeniem jest powstanie we wsi Karsznice osady kolejarskiej w celu obsługi linii kolejowej Śląsk – Gdynia. Plan budowy linii kolejowej biegnącej przez tę miejscowość został zatwierdzony w 1928 roku. Budowa trasy od stacji kolejowej Herby przez

Zduńską Wolę do Inowrocławia ostatecznie wpłynęła na kształt całej linii Śląsk–Gdynia. Prace rozpoczęły się już w kolejnym roku. Wstępnie tabory były obsługiwane przez kolejarzy z Kutna i Łodzi Kaliskiej. Duża odległość sprawiła, że takie rozwiązanie było nieekonomiczne. W związku z tym zdecydowano o budowie parowozowni i osiedla kolejowego. Francuskie Towarzystwo Kolejowe do 1939 roku wybudowało aż 22 bloki mieszkalne, 16 domów, parowozownię wyposażoną w nowoczesne maszyny, stację kolejową oraz obiekty socjalne, takie jak: przychodnia lekarska i budynek Kolejowego Przystosobienia Wojskowego – K.P.W (obecnie Dom Kultury). Do miejscowości przyjechało wiele osób, szczególnie ze Śląska, Pomorza i Wileńszczyzny, co sprawiło, że Karsznice stały się wielokulturową osadą. Spowodowało to wzrost znaczenia Zduńskiej Woli jako węzła komunikacyjnego. Tuż po wybuchu II wojny światowej, w trakcie trwania kampanii wrześniowej, tereny ziemi sieradzkiej i zduńskowolskiej stały się miejscem walk. Walczyli tutaj żołnierze Armii Łódź. Prawy brzeg rzeki w okolicach Sieradza był obsadzony przez 31 Pułk Strzelców Kaniowskich. Do najważniejszych starć doszło w okolicach wsi Beleń i Strońsko, w dniach 4-5 września, gdzie 10 Dywizja Piechoty Armii Łódź walczyła z niemieckimi żołnierzami przez 27 godzin. Już kilka dni później Sieradz i Zduńska Wola zostały zajęte przez wojska niemieckie. Podczas okupacji Obszar ten wcielono do Kraju Warty, a nazwy miast zostały zmienione. Sieradz nazywał się Schieratz, natomiast Zduńska Wola Freihaus. W okresie okupacji niemieckiej na omawianym Obszarze istniały dwa getta. Pierwsze utworzono w marcu 1940 r. na obszarze między ulicami Sukienniczą, Wodną, Szewską i Żabią w Sieradzu. W getcie przebywali nie tylko Żydzi mieszkający przed wojną w Sieradzu, ale także z okolicznych wsi i miejscowości. Na niewielkim obszarze zgromadzonych zostało około 3 tysiące osób pochodzenia żydowskiego. Likwidacja getta sieradzkiego rozpoczęła się 24 sierpnia 1942 r. i trwała 5 dni. Ci, którzy przeżyli zostali wywiezieni do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem. Drugie Getto, w Zduńskiej Woli, powstało najprawdopodobniej 2 -3 miesiące po utworzeniu w Sieradzu specjalnego obszaru dla Żydów. Z uwagi, że było to drugie po Łodzi największe skupisko ludności żydowskiej w Kraju Warty w latach 1941-1942, jego obszar był zdecydowanie większy niż sieradzkiego odpowiednika. Na terenie zduńskowolskiego getta przebywało w tych latach od 10 000 do 12 000 osób, a na czele Rady Starszych stał dr Jakub Lemberg. To on starał się organizować życie ludności na tym terenie, m. in. poprzez utworzenie farmy rolnej, na której pracowało około 50 osób, aby wyżywić mieszkańców getta. Farma dr Lemberga pełniła też funkcję obozu treningowego dla młodzieży syjonistycznej.

Rysunek 7. Kościół p.w. WNMP (przez pożarem) początek XX wieku (od lewej), Rynek z okresu II wojny światowej, browar Zenona Anstadta – początek XX wieku i osiedle Karsznice

Źródło: Widokówki ze zbioru Jana Nowaka – udostępnione przez Starostwo Powiatowe w Zduńskiej Woli

Podobnie jak w Sieradzu także w Zduńskiej Woli w sierpniu 1942 r. doszło do likwidacji getta żydowskiego. Niemcy zapędzili wszystkich mieszkańców na cmentarz, gdzie byli przetrzymywani bez jedzenia i picia przez dwa dni. W tym czasie teren getta był przeszukiwany w celu odnalezienia osób ukrywających się. W trakcie likwidacji getta życie straciło kilkaset mieszkańców miasta. Pozostali przy życiu Żydzi zostali przewiezieni do getta w Łodzi (1169 osób) lub do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem (około 9000 osób).

Zduńska Wola na kartach historii II wojny światowej zapisała się też w inny sposób. W 1894 r. urodził się tutaj Maksymilian Maria Kolbe, który zasłynął tym, że w po trafieniu

do obozu koncentracyjnego w Auschwitz dobrowolnie wybrał śmierć w zamian za współżycia Franciszka Gajownicza. W 1971 roku został beatyfikowany, a 10 lat później kanonizowany przez Jana Pawła II. Dzisiaj Maksymilian Maria Kolbe jest patronem miasta, w którym się urodził. Po II wojnie światowej obszar administracyjnie ponownie znajdował się w województwie łódzkim, zmianę przyniosła reforma z 1975 r., dzięki której powstało województwo sieradzkie. W jego granicach znalazł się także dzisiejszy powiat zduńskowolski. Reforma z 1999 r. sprawiła, że Obszar ponownie znalazł się w województwie łódzkim.

Zabytki na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty charakteryzuje się różnorodnością zabytków, które świadczą o jego historii i wielowiekowej tradycji. Z uwagi na jego szczególny charakter wiele miejsc i budynków związanych jest nie tylko ze społecznością polską, ale także niemiecką i żydowską, które współzamieszkiwały te tereny już w okresie średniowiecza. Na Obszar ten od XVIII wieku silnie wpłynął rozwój przemysłu, co jest widoczne w dzisiejszym krajobrazie. Mając na względzie powyższe przedstawienie dziedzictwa kulturowego, zlokalizowanego na tym Obszarze, należy podzielić na różne kategorie, co pozwoli na łatwiejsze zrozumienie ich historii.

Zabytki kolejnictwa

- **Skansen Lokomotyw i Urządzeń Technicznych** w Zduńskiej Woli Karsznicach to miejsce o charakterze unikatowym na skalę krajową. Muzeum powstało w miejscu ważnej stacji kolejowej na trasie łączącej bezpośrednio Górny Śląsk z Gdynią. Ta międzywojenna inwestycja w znaczący sposób wpłynęła na rozwój kraju, a aktualnie na istnienie muzeum w tym miejscu. Placówka muzealna w Karsznicach działa oficjalnie od 1993 roku. Jednakże starania o powstanie placówki, która zajmowałaby się ekspozycją zabytkowych lokomotyw i parowozów rozpoczęto jeszcze w latach 80-tych XX w., w celu ochrony zabytkowych maszyn związanych głównie z polskim międzywojennym kolejnictwem. W tym interesie działa także Stowarzyszenie Miłośników Kolei w Zduńskiej Woli Karsznicach. Do najważniejszych eksponatów jakie znajdują się na terenie muzeum należą: parowóz Px48-1723, który jest wizytówką skansenu i całego miasta, lokomotywa o symbolu PKP Ty246 (amerykański parowóz wojenny), lokomotywa SM41, lokomotywy SM30, parowóz Ty43-74 (jeden z 7 tego typu

w Polsce), parowóz Ty21-53 (to pierwszy budowany w Polsce typ parowozu) oraz pług śnieżny wirowy W-14, którego zadaniem było zapobieganie tworzeniu się zasp na torach. W zbiorach Skansenu znajduje się także wagonik kolejki terenowo-linowej, który woził pasażerów na Gubałówkę od 1938 r.

Rysunek 8. Parowóz mniejszy Tkb „Baziel” – skansen w Karsznicach (od lewej), dworzec kolejowy w Sieradzu i Zduńskiej Woli

Źródło: www.zdunskawola.pl; archiwum Urzędu Miasta Sieradza; www.ezdunska.pl

- **Budynek dworca kolejowego** w Sieradzu dowodzi, że nie tylko słynne muzeum w Karsznicach jest miejscem upamiętniającym kolejową tradycję tego Obszaru. Od roku 1902 także w Sieradzu znajdował się dworzec kolejowy. Miasto na początku XX wieku uzyskało połączenie kolejowe z ważnymi ośrodkami, jakimi były Łódź i Kalisz. Od 1972 r. we froncie budynku wmurowana jest tablica upamiętniająca osoby, które zginęły podczas bombardowania Sieradza w pierwszych dniach września 1939 r.
- **Budynek dworca kolejowego** w Błaszczkach wybudowany na początku XX wieku w tym samym stylu architektonicznym co dworzec kolejowy w Sieradzu. Stacja kolejowa Błaszki jest jednym z przystanków na linii Łódź –Kalisz, jednak budynek dworca kolejowego w Błaszczkach od lat stoi pusty i nieużywany.

- **Budynek dworca kolejowego** w Zduńskiej Woli oddany został do użytku w 1902 roku jako jeden z 11 budynków stacyjnych przy trasie szerokotorowej Kolei Warszawsko-Kaliskiej. Budynek dworca kolejowego, murowany z cegły, na planie prostokąta z ryzalitami w obu elewacjach, parterowy. Dach dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną.

Założenia urbanistyczne

- **Sieradzki Rynek** charakteryzuje się przede wszystkim średniowiecznym układem urbanistycznym. Znajdujący się kiedyś na środku rynku ratusz, zbudowany w I połowie XVI wieku, niestety już nie istnieje. Najprawdopodobniej uległ zniszczeniu podczas pożaru w II połowie XVIII wieku. Ostatni opis ratusza pochodzi z 1777 roku. W centralnej części zlokalizowana jest studnia, która jest jedyną pozostałością po średniowiecznych funkcjach placu. Aktualna zabudowa sieradzkiego rynku to głównie jednopiętrowe XIX-wieczne kamieniczki, a w najstarszej murowanej kamienicy w Sieradzu, która powstała w końcu XVI w. lub na początku XVII w. mieści się dzisiaj Muzeum Okręgowe.

Rysunek 9. Rynek w Sieradzu

Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Sieradza

W ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Miasta Sieradz na lata 2009-2013 zrealizowano wiele inwestycji mających na celu wyprowadzenie zdegradowanych obszarów ze stanu kryzysowego. Najważniejszym przedsięwzięciem, w efekcie którego zmieniła się przede wszystkim przestrzeń centrum Sieradza, to realizacja projektu zintegrowanego pn.: *Od elekcji królów Polski do epoki Internetu - sieradzka starówka historycznym i kulturowym dziedzictwem regionu*. Zadanie to obejmowało w szczególności prace ukierunkowane na modernizację, odnowę i zagospodarowanie przestrzeni.

Zabytki sakralne

- **Kościół farny p.w. Wszystkich Świętych** w Sieradzu został wzniesiony około 1370 roku, jednakże już sto lat wcześniej istniała w tym miejscu drewniana świątynia spalona przez Krzyżaków w 1331 roku. Aktualnie istniejący budynek jest zabytkiem o szczególnych walorach architektonicznych. Zbudowany został w stylu gotyckim z cegły o układzie polskim, na największą uwagę zasługuje wnętrze świątyni. Znajdują się tam bogato zdobione barokowe ołtarze, rokokowe stalle z 1764 r. oraz cenne obrazy "Wszystkich Świętych" z XVI w. "Chrystusa z krzyżem" pędzla Wojciecha Gersona i kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z 1932 r. Od 1925 r. w kościele wmurowane są odrzwia zamku sieradzkiego, a ponadto przechowywana jest w nim kamienna kula stanowiąca pamiątkę po najeździe krzyżackim z XIV w.
- **Klasztor poddominikański** to kolejny z najstarszych zabytków Sieradza. Jego historia sięga I połowy XIII w. Początki świątyni związane są z przybyciem z Krakowa na ziemię sieradzką dominikanów, którzy osiedlili się właśnie tutaj za sprawą Konrada Mazowieckiego. Budynek uległ zniszczeniom podczas najazdu krzyżaków i w trakcie pożaru w 1693 r. Dzisiejsza świątynia kryje w sobie elementy wcześniejszej budowli gotyckiej, głównie są to krużganki z cennymi XVII- i XVIII-wiecznymi rzeźbami i obrazami. Ciekawostką, która przykuwa uwagę odwiedzających to miejsce jest fakt, że w podziemiach klasztoru w okresie średniowiecza więziono obwinionych o herezję.
- **Przyklasztorny kościół św. Stanisława** w Sieradzu nierozdzielnie związany jest z klasztorem poddominikańskim oraz przybyciem jego założycieli do Miasta. Podobnie jak klasztor powstał w XIII wieku, a poważnym zniszczeniom ulegał dwukrotnie w 1331 r. i pod koniec XVII wieku. Do budowy kościoła użyta została cegła ułożona w wątku wendyjskim. Jest to jeden z najstarszych układów ceglanych używanych na terenie Polski, który charakteryzuje się naprzemiennym ułożeniem: dwie wozówki, jedna

główka. Jest charakterystyczny dla budowli wczesnogotyckich, co dodatkowo wskazuje na szczególną wartość sieradzkiej budowli. Nie tylko ze względu na atrakcyjność architektoniczną jest to interesujące miejsce. Kościół był miejscem ważnego, na skalę ogólnopolską, wydarzenia, tj. zjazdu szlachty, która wybrała na królową Polski Jadwigę w 1383 r. Wnętrze budowli wyposażone jest w kilka ciekawych zabytków, tj. barokowy ołtarz główny z 1718 r. wraz z obrazem Matki Boskiej Różańcowej z początku XVIII w. i Chrystusa Króla namalowanym przez siostrę M.N. Hekker w 1939 r., rzeźbiony w drewnie boczny ołtarz z 1731-1734 r., a także XVIII wieczne stalle.

Rysunek 10. Kościół farny (od lewej) i Klasztor poddominikański w Sieradzu

Źródło: www.kolegiata-sieradz.pl; archiwum Urzędu Miasta Sieradza

- **Budynek dawnej synagogi** to pozostałość po ludności żydowskiej, która mieszkała w Sieradzu. Mieści się przy dzisiejszej ulicy Wodnej pod numerem 7. Świątynia została zbudowana w latach 1819-1824 i od tego czasu aż do wybuchu II wojny światowej pełniła funkcję synagogi. Po przeróbkach w czasie okupacji niemieckiej budynek stracił wewnątrz cechy zabytkowe. Obecnie zajęty jest przez firmy rzemieślnicze. W pobliżu synagogi znajdowała się mykwa - obrzędowa łaźnia żydowska.
- **Dawny kościół ewangelicki** w Sieradzu istniał od 1925 roku w budynku wybudowanym pod koniec XIX wieku. Od początku swojego istnienia pełnił funkcję religijną, jednakże początkowo był to tylko dom modlitewny. Po wojnie przejęty został przez parafię kościoła polsko-katolickiego. W obecnej chwili jest kościołem parafii wojskowej p.w. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi.

- **Kościół Świętej Anny** w Błaszczach ufundowany przez gen. Józefa Lipskiego wybudowany i oddany do użytku w 1789 r. Kościół w stylu barokowym o konstrukcji trzynawowej, z wieżą wysokości 46 metrów, posiada sześć ołtarzy, w tym dwa są przenośne (drewniane w stylu barokowym). Ołtarz główny zdobi namalowany przez J. Balukiewicza w 1889 roku obraz św. Anny. W prezbiterium znajduje się nagrobek zmarłego w 1817 r. dowódcy powstania sieradzkiego, generała Józefa Lipskiego.
- **Kościół św. Marii Magdaleny** w Kalinowej został wybudowany w latach 1465-1466 został ufundowany przez kasztelana sieradzkiego Jana Zarembę. Kościół w stylu gotyckim, jednonawowy zbudowany z czerwonej cegły. Kościół został przebudowany na początku XIX wieku, przez co budowla nieco utraciła swój gotycki charakter.
- **Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP** w Wojkowie zbudowany w latach 1904-1908, wieżę budowano aż do 1937 roku. Całość kościoła wybudowano w stylu neogotyckim trzynawowym, z czerwonej cegły ze strzelistą o wysokości 50,4 m.

Rysunek 11. Kościół świętej Anny w Błaszczach, Zespół kościoła św. Jana Nepomucena w Kliczkowie Małym

Źródło: www.kultura.lodz.pl

- **Zespół kościoła św. Idziego w Brzeźniu** zbudowany w latach 1755-61 ufundowany przez chorążego sieradzkiego Kazimierza Błęszyńskiego wraz z żoną Teresą ze Strusiów. W skład zespołu wchodzi kościół, którego budowa została zaprojektowana przez włoskiego architekta Guido Antonio Longhiego z Viggiù, w stylu późnobarokowym,

dzwonnica zbudowana w 1761 roku w stylu barokowym oraz plebania w stylu klasycystycznym wybudowana w 1802 roku.

- **Kościół filialny pw. Świętej Trójcy** w Kamiennej Wsi został wybudowany 1595 roku. Jest to jednonawowy kościół drewniany (modrzewiowy) pokryty gontowym dachem. Wewnątrz znajdują się rokokowe ołtarze boczne oraz barokowy ołtarz główny z XVII wieku. W kościele znaleźć można przedmioty związane z rzemiosłem stolarskim oraz kowalskim.
- **Zespół kościoła św. Jana Nepomucena** w Kliczkowie Małym został wybudowany w 1764 roku fundowany przez Rocha Tarnowskiego - ówczesnego dziedzica wsi. Kościół jest budowlą drewnianą o oszalowanej, zrębowej konstrukcji, pokryty gontowym dachem. Wnętrze kościoła wystrojone w stylu barokowym. W kościele można znaleźć późnogotycki krucyfiks z początku XVI wieku oraz obraz Chrystusa Ukrzyżowanego z klęczącą Marią Magdaleną z XVII wieku.
- **Kościół św. Marcina i Stanisława** w Goszczanowie kościół został wybudowany 1666 roku. Ufundowany został przez chorążego sieradzkiego herbu "Szreniawa" Adama Poniatowskiego. Kościół o konstrukcji jednonawowej w stylu barokowym. Główny ołtarz zbudowany jest z polichromowanego drewna, a boczne w stylu rokokowym. W kościele można znaleźć rzeźbę św. Jana Ewangelisty z XV wieku.
- **Kościół św. Benedykta** w miejscowości Chlewo wybudowany został w latach 1779-1788, ufundowany zapisem testamentowym przez Pawła Biernackiego. Kościół o konstrukcji jednonawowej. Większość wyposażenia kościoła pochodzi z XVIII wieku, znaleźć w nim można cenne naczynia liturgiczne, dwa krucyfiksy z XVIII wieku, kopie obrazu Rubensa "Zdjęcie z Krzyża"
- **Kościół Wniebowzięcia pw. NMP** w miejscowości Góra kościół wybudowano w 1793 roku (w tym miejscu już w XIV wieku stał kościół). Drewniany kościół o konstrukcji jednonawowej, zrębowej, oszalowany. Główny ołtarz z rzeźbami św. Piotra i Pawła oraz Dominika, całość w stylu barokowym, a także obraz św. Rocha z XVIII wieku. Na belce tęczowej umieszczony krucyfiks z początków XVI wieku. Polichromia kościoła z XIX wieku.
- **Kościół par. pw. św. Marcina** w miejscowości Kamionacz został ufundowany przez Wojciecha Jarocińskiego i ukończony w 1845 roku. Kościół wybudowany na planie prostokąta o konstrukcji drewnianej, zrębowej, oszalowany. W środku znajdują się trzy ołtarze w stylu późnoklasycystycznym z XIX wieku. W głównym ołtarzu znaleźć można

rzeźbę św. Marcina z początku XVI wieku. Przy kościele stoi dzwonnica wybudowana w tym czasie co kościół i również jest wpisana do rejestru zabytków.

- **Kościół pw. św. Wawrzyńca** w miejscowości Rossoszyca, wybudowany w roku 1783 na miejscu wcześniej już stojącego kościoła. Kościół w stylu barokowym, drewniany z drewna modrzewiowego, orientowany, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Rokokowy ołtarz główny z XVIII wieku, jedną bramką z rzeźbami rokokowymi św. Wawrzyńca i Mikołaja z wizerunkami św. Wawrzyńca z połowy XIX wieku i św. Marii Magdaleny z XVIII wieku.

Rysunek 12. Kościół par. p.w. św. Marcina w miejscowości Kamionacz, Kościół pw. św. Wawrzyńca w miejscowości Rossoszyca

Źródło: www.kultura.lodz.pl

- **Kościół św. Mikołaja** w miejscowości Warta konsekrowany w 1340 roku, wybudowany został na miejscu wcześniej stojącego kościoła, który został spalony przez Krzyżaków w 1331 roku. Kościół w stylu gotyckim z czerwonej cegły, z gotyckimi portalami oraz wieżą. Według zapisów z 1783 roku w świątyni znajdowało się 10 ołtarzy do czasów współczesnych przetrwało tylko 5. Główny ołtarz w stylu renesansowym z początków XVII wieści w sobie późnogotycki obraz Wniebowzięcia NMP z ok. 1515 roku jest on częścią środkową tryptyku.
- **Zespół Klasztorny Bernardynek** w miejscowości Warta. Powstały w XVIII wieku. W skład zespołu klasztornego wchodzi murowane budowle: kościół p.w. Narodzenia Matki Boskiej, Klasztor oraz dzwonnica.
- **Zespół Klasztorny Bernardynów** w miejscowości Warta. Wybudowany w latach 1482-1497 jako murowana gotycka budowla, do której w latach 1610-1612 dobudowano

istniejącą do dziś kaplicę św. Anny. Dopiero w latach 1696-1708 nastąpiła przebudowa kościoła i klasztoru na styl barokowy. W skład zespołu klasztornego wchodzi kościół p.w. Wniebowzięcia MB, cmentarz przykościelny oraz klasztor. Kościół i klasztor ojców bernardynów zalicza się do najważniejszych zabytków Warty. W skali kraju kościół Wniebowzięcia NMP plasuje się na wysokim miejscu pod względem piękna i bogactwa wyposażenia wnętrza. W skład głównego ołtarza z I połowy XVII wieku wchodzi cztery obrazy: Sługa Boży Rafał z Proszowic, św. Franciszek z Asyżu, Matka Boża Pocieszenia, św. Antoni z Padwy oraz rzeźba Matki Bożej Wniebowziętej.

Rysunek 13. Kościół św. Bartłomieja Apostoła w Charłupi Wielkiej, Zespół Klasztorny Bernardynów w miejscowości Warta

Zródło: www.kultura.lodz.pl

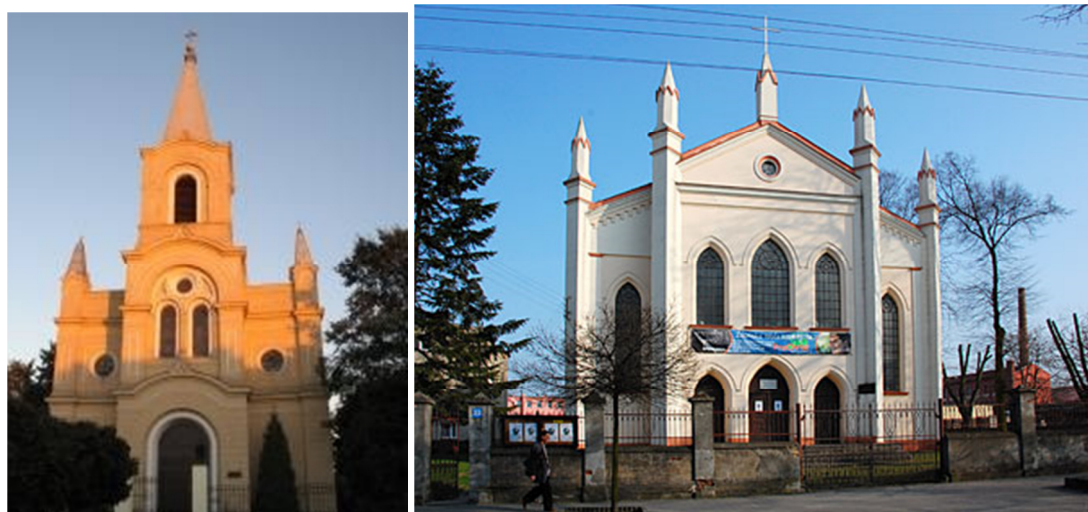
- **Kościół św. Bartłomieja Apostoła** w miejscowości Charłupia Wielka. Kościół ufundowany przez chorążego sieradzkiego Jana Walewskiego wraz z żoną Teresą, w roku 1797. Budowla w stylu baroku klasycyzującego, jednonawowa z niższym i węższym półkoliście zamkniętym prezbiterium. Kościół posiada trzy ołtarze, ołtarz główny w stylu późnobarokowym oraz dwa barokowo – klasycystyczne boczne.
- **Zespół Klasztorny Kanoników Regularnych** w miejscowości Wąglczew. Kościół zbudowany w 1626 roku stanowi budowlę późnorenesansową, jednonawową z czterokondygnacyjną wieżą zakończoną barokowym hełmem. Wnętrze świątyni z barokowym wyposażeniem. W skład ołtarza głównego wchodzi rzeźba z 2 poł. XVII wieku przedstawiająca grupę Ukrzyżowania. Obok kościoła stoi klasztor, który po kasacie klasztoru w 1865 roku służy jako plebania.

- **Kościół św. Piotra i Pawła** w miejscowości Wróblew zbudowany na miejscu poprzedniego kościoła w 1804 r. a następnie przebudowany w 1930 r. Drewniany jednonawowy kościół o konstrukcji zrębowej, oszalowany. Ołtarz główny barokowy z początku XIX wieku, a w nim umieszczone obrazy: Matki Boskiej adorującej Dzieciątka z 1627 r. oraz Matki Boskiej Bolesnej z 1866 r.
- **Kościół św. Stanisława** w miejscowości Uników wybudowany w 1875 roku, na miejscu wcześniej rozebranego kościoła. Po pożarze w 1929 roku, po którym stracono większość ruchomego wyposażenia, kościół został odbudowany. Świątynie zdobią barokowa rzeźba św. Walentego z XVIII w., rokokowa św. Jana Nepomucena oraz krucyfik i kielich z XVIII w.
- **Kościół św. Andrzeja** w miejscowości Złoczew. Wybudowany w 1617 roku murowany kościół ufundowany przez Andrzeja Ruszkowskiego. Późnorenesansowa budowla kościoła została skonstruowana na planie prostokąta o ściętych zachodnich narożach, w północnej części kościoła znajduje się wieża zwieńczona barokowym hełmem. Większość wyposażenia kościoła to rokokowe i barokowe obrazy, na szczególną uwagę zasługuje wisząca w prezbiterium XVIII w. grupa Ukrzyżowania.
- **Zespół Klasztorny Bernardynów**, obecnie kamedulek, w miejscowości Złoczew, w którego skład wchodzi: Kościół św. Krzyża, Klasztor, kaplica na cmentarzu kościelnym oraz ogrodzenie z bramą. Późnorenesansowy murowany Kościół Św. Krzyża, powstał w 1607 roku. Wnętrze kościoła utrzymane w stylu rokoko. W głównym ołtarzu mieści się obraz Matki Bożej Pani Złoczewskiej pochodzący z około 1616 r. Na przykościelnym cmentarzu stoi kaplica z XVII w. Klasztor przykościelny wybudowano na początku XVII wieku. Do 1864 roku mieszkali w nim oo. Bernardyni, a od roku 1949 roku rezydują w nim siostry kamedułki.
- **Bazylika Mniejsza p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny** w Zduńskiej Woli od 2004 r. jest Sanktuarium Urodzin i Chrztu Świętego Maksymiliana Kolbego. Świątynia została konsekrowana w 1891 roku dzięki staraniom księdza proboszcza Ignacego Kolbego. Jest to trzynawowa budowla murowana w stylu neobarokowym. Na szczególną uwagę we wnętrzu świątyni zasługuje XVII-wieczny barokowy ołtarz, który przeniesiony został w to miejsce z katedry włocławskiej.

Rysunek 14. Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Chrześcijan Baptystów w Zduńskiej Woli

Źródło: www.powiatzdunskowolski.pl; www.zdunska.pl

- **Kościół Ewangelicko-Augsburski** w Zduńskiej Woli. Murowany z cegły, jednokondygnacyjny, jednowieżowy, orientowany, halowy. Usytuowany prostopadle do ul. Kościuszki. Dach dwuspadowy, kryty blachą ocynkowaną. Fasada symetryczna, jednowieżowa, dwupoziomowa. Elewacja frontowa ujęta w narożnikach lizenami, w parterze boniowanymi, w drugiej kondygnacji z niszami. Obie zwieńczone sterczynami. Elewacje ścian nawy 7-osiowe, z jedną osią ślepą, dwukondygnacyjne podzielone poziomo profilowanymi gzymsami, dekorowane boniowanymi lizenami. Wewnątrz typowy dla kościołów ewangelickich układ z galeriami na słupach. W prezbiterium ołtarz z ukrzyżowanym Chrystusem.
- **Kościół Chrześcijan Baptystów** w Zduńskiej Woli. Wybudowany prawdopodobnie około 1902 w stylu neogotyckim. Od strony wschodniej, na osi dostawiona zakrystia. Dach dwuspadowy, kryty papą. Elewacja frontowa 5-osiowa, z trójosiowym, dwukondygnacyjnym ryzalitem na osi, zwieńczonym trójkątnym naczółkiem. Dolna kondygnacja ryzalitu w formie trójosiowej ostrołukowej arkady. Elewacje boczne podzielone lizenami, pilastrami, blendami.

Rysunek 15. Bazylika Mniejsza w Zduńskiej Woli (od lewej), Kościół parafialny w Korczewie i Kościół parafialny w Strońsku

Źródło: www.zdunskawola.pl; www.powiatzdunskowolski.pl;

- **Dawny Kościół-Zbór Braci Czeskich (Morawitów)** w Zduńskiej Woli. Wybudowany w 1926 roku, murowany z cegły, tynkowany, dwukondygnacyjny, na planie prostokąta, z prostokątnymi dobudówkami od strony wschodniej i zachodniej. Elewacja frontowa trzyosiowa z czterema toskańskimi półkolumnami na których spoczywa tympanon, obwiedziony profilowanym gzymsem. Elewacje budynku dekorowane są gzymsem oraz płycinami.
- **Kościół parafialny p.w. św. Katarzyny w Korczewie** (gmina Zduńska Wola) to jeden z ważniejszych zabytków sakralnych. Drewniana budowla stanęła w 1729 r. dzięki księdzu Grzegorzowi Ptaszkowskiemu. Wzmianki mówią o wcześniejszych kościołach w tym miejscu, najprawdopodobniej pierwsza świątynia stała w tym miejscu już w XIV wieku. Największe zmiany zaszły w budynku w 1930 r. kiedy powiększyła się jego powierzchnia. Cenne były trzy barokowe ołtarze jednakże podczas okupacji wywieziono je do Łodzi, a następnie zaginęły. Aktualny ołtarz pochodzi z przełomu XVIII i XIX wieku, a w korczewskim kościele ustawiono go dwa lata po II wojnie światowej.

- **Kościół parafialny p.w. św. Urszuli w Strońsku** (gmina Zapolice) to jeden z nielicznych zabytków sztuki romańskiej na tych terenach. Powstał na początku XIII wieku w miejscu wcześniejszej świątyni pogańskiej. Budowla jest orientowana i wykonana z cegły w układzie wendyjskim. Kościół posiada jedną nawę z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym apsydą. Przez wieki ulegał licznym przebudowom, z których najważniejsze miały miejsce w poł. XV i XVIII wieku. Nie tylko sam styl budowy świątyni zasługuje na uwagę, ale także zabytki znajdujące się w jej wnętrzu. Znajdują się tam barokowe ołtarze głównie z końca XVII wieku, gotycka drewniana pieta czy XVI-wieczny obraz Matki Boskiej ze Strońska. W kruchcie kościoła wmurowany został kamienny zoomorficzny tympanon, który przedstawia bazyliuszka zjadającego szarańczę. Dla odwiedzających miejsce pielgrzymów znaczenie ma źródło wypływające spod kościoła, którego woda według wierzeń ma właściwości lecznicze.
- **Sanktuarium Matki Bożej Księżnej Ziemi Sieradzkiej** w Charłupi Małej (gmina Sieradz) należące do parafii rzymskokatolickiej p.w. Narodzenia NMP. Zostało wzniesione w stylu neogotyckim i odznacza się harmonią kształtów pośród innych tego typu świątyń w regionie. Parafia w Charłupi Małej erygowana została już w XIV wieku, a obecny kościół, to czwarta z kolei budowla na tym miejscu, która powstała w latach 1907-1916, w stylu neogotyckim. Na uwagę zasługuje obraz Matki Bożej Charłupskiej (z głównego ołtarza – ukoronowana w 1937 roku), który należy do grupy tzw. Madonn Częstochowskich. Do gminnej ewidencji zabytków zostały wpisane wchodzące w skład zespołu parafialnego: cmentarz przykościelny w granicach trwałego ogrodzenia z bramą i ogrodzeniem, plebania, cmentarz parafialny wraz z bramą i ogrodzeniem oraz wikariat.

Rysunek 16. Sanktuarium w Charłupi Małej (od lewej), Kościół w Chojnem, Dąbrowie Wielkiej i w Kłocku

Źródło: www.sieradz-praga.pl; www.wsiodle.lodzkie.pl; www.diecezja.wloclawek.pl

- **Kościół parafialny p.w. św. Anny** w Chojnem (gmina Sieradz) – jednonawowy, późnogotycki kościół zbudowany w latach 1599-1613. Według najstarszych źródeł już na początku XVI wieku w Chojnem wybudowana została kaplica dworska. W kościele, co jest nietypowe dla małych wiejskich kościółków, znajduje się grobowiec fundatora z monumentalnym marmurowym nagrobkiem. W centralnym miejscu ołtarza znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej Chojeńskiej, odsłaniany wyłącznie w trakcie mszy, zazwyczaj zasłaniany obrazem św. Anny.
- **Kościół pw. św. Wojciecha i św. Stanisława** w Burzeninie. Położony jest w południowej części Burzenina, na zachodniej krawędzi doliny rzeki Warty. Budowę dzisiejszego kościoła datuje się na 1642 r. Wybudowany z fundacji Stanisława Pstrokońskiego, biskupa chełmińskiego i konsekrowany pod wezwaniem św. Wojciecha,

św. Stanisława, św. Ignacego, św. Franciszka, św. Barbary, św. Katarzyny, św. Rozalii, św. Teresy i św. Anny, w aktach wizytacyjnych występuje najczęściej jako kościół pw. św. Wojciecha i Stanisława. Kościół jest budowlą trójnawową z wieżą od strony zachodniej. Cechuje ją zwarta bryła o przysadzistych proporcjach. Wnętrze utrzymane jest w tonie barokowym i neobarokowym, spotykane są również ornamenty nawiązujące do stylu antycznego. Do najciekawszych elementów należą barokowe ołtarze, żelazna krata kuta pochodząca z przełomu XVII/XVIII wieku oraz gotycka chrzcielnica z XV wieku. Pierwotna świątynia parafialna, najprawdopodobniej drewniana, była pod wezwaniem św. Krzyża i św. Katarzyny. Przy kościele znajduje się cmentarz otoczony murem o charakterze obronnym.

- **Dawna synagoga (Bożnica)** jest obecnie jedynym śladem pobytu w Burzeninie ludności żydowskiej. Została wybudowana w połowie XIX w. W czasie II wojny światowej poważnie zniszczona przez Niemców, a po wojnie przebudowana na warsztaty dziewiarskie. Obecnie budynek jest opuszczony.

Rysunek 17. Kościół (od lewej) i dawna synagoga w Burzeninie

Źródło: www.ugburzenin.pl

- **Kościół p.w. św. Michała Archanioła** w Dąbrowie Wielkiej (gmina Sieradz). Pierwszy kościół istniał już w 1442 roku, kolejny został wzniesiony w latach 1653-64, z kolei obecny kościół parafialny stanął na swym miejscu w początkach XVIII w. Jego konstrukcja ma charakter zrębowy, oszalowany. Ołtarz główny wykonany jest w stylu barokowym i przedstawia patrona świątyni. Z skład zespołu wchodzi także dzwonnica z dzwonem z 1728 roku, która znajduje się na przykościelnym cmentarzu.

- **Kościół p.w. św. Walentego** w Kłocku (gmina Sieradz) – drewniany kościół z 1828 roku. Pierwsza świątynia w tym miejscu została wzniesiona już w 1758 roku, a jej budowniczym był Jakub Wieszkiewicz z Sieradza. Ołtarze w kościele zostały wykonane w stylu barokowym, a w głównym znajduje się wykonany na desce w 1837 roku obraz św. Walentego. Obok kościoła znajduje się kaplica św. Walentego – drewniana z 1756 roku.
- **Kaplica podworska** w Kuśnie z XVIII wieku jest jedyną pozostałością po dawnym zespole dworskim. Wykonana w stylu barokowym na planie wieloboku – p.w. Jana Chrzciciela z figurą Jana Nepomucena. Odbywają się w niej niedzielne nabożeństwa.

Zabytki militarne

- **Bunkry wojenne z 1939 r.** znajdują się na linii Warty w miejscowościach Beleń i Stońsko (gmina Zapolice). Zachowane obiekty wojskowe to sześć jednostronnych traktorów, czyli schronów, które służyły do ostrzału bocznego. Konstrukcje te są najprostsze i najlżejsze ze wszystkich typów polskich bunkrów. Były to konstrukcje żelbetonowe przystosowane pod jeden karabin maszynowy, których powierzchnia izby bojowej wynosiła 3,42 m², a grubość ścian wahała się od 0,5 do 1,2 metra. Ich budowa rozpoczęła się wiosną 1939 r., a regulowała ją „Instrukcja saperska. Umocnienia polowe. Część III. Schrony żelbetonowe i betonowe.” wydana przez Inspektorat Saperów Sztabu Głównego Wojska Polskiego. W czasie walk na początku września 1939 r. bunkry obsługiwali żołnierze z 30 Pułku Strzelców Kaniowskich, który wchodził w skład Armii Łódź.

Rysunek 18. Bunkry na linii obrony Stońsko-Beleń

Źródło: www.gallen.republika.pl

Zabytkowe cmentarze i sztuka sepulkralna

- **Cmentarz Żydowski** w Sieradzu. Założony został w 1812 roku przy obecnej ul. Zakładników. Jest jednym z najstarszych i największych zachowanych cmentarzy społeczności żydowskiej na terenie dzisiejszej Polski. Największe zniszczenia macew dokonane zostały podczas II wojny światowej przez niemieckich żołnierzy. W 2012 roku na teren cmentarza zostały przywiezione dwie zabytkowe macewy znalezione na ziemi sieradzkiej. Starania o renowację żydowskich nagrobków podejmuje powołany w 2007 r. Komitet Dla Upamiętnienia Sieradzkiej Żydów. W 2011 r. rozebrane zostały schody przy ul. Krakowskie Przedmieście, które zbudowane zostały w czasie wojny z żydowskich macew, najprawdopodobniej pochodzących właśnie z cmentarza przy ul. Zakładników.
- **Cmentarz Żydowski** w Warcie powstał w 1800 roku przy obecnej ul. Sadowej, jego powierzchnia zajmuje około 1,3 ha. Najstarszym zachowanym nagrobkiem jest należący do Abrahama, pochodzi on z roku 1812 roku. Do 1986 r. cmentarz zaniedbany i w bardzo złym stanie, wiele macew leżało porozbijanych bądź ukradzionych. A na terenie cmentarza wykształciło się dzikie wysypisko. W 1984 r. władze miasta zaplanowały likwidację cmentarza i zagospodarowanie terenu. W likwidacji kirkutu przeszkodził im p. Ireneusz Ślipek. Od 1987 do 2001 roku trwały prace renowacyjne i porządkowe a teren cmentarza został ogrodzony. Obecny stan cmentarza (blisko 1000 ustawionych i odrestaurowanych nagrobków) to dzieło życia Ireneusza Ślipka, będące jednocześnie unikatową na skalę całego kraju, wykonaną przez jednego człowieka, rekonstrukcją zdewastowanego cmentarza żydowskiego.
- **Cmentarz Żydowski w Złoczewie** powstał w 1530 roku jest jednym z najstarszych zachowanych w Polsce kirkutów. Znajduje się w lesie przy ul. Cegielnianej. Zajmuje powierzchnię ok. 1 ha i obecnie nie jest ogrodzony. Ostatni pochówek na tym kirkucie datuje się na 1942 rok. W trakcie trwania drugiej wojny światowej na kirkucie chowano ofiary Holocaustu w czterech zbiorowych grobach, sam cmentarz został zdewastowany, a porozbijane macewy wykorzystano do budowy dróg. Do tej pory na złoczewskim kirkucie przetrwały tylko dwa nagrobki.
- **Cmentarz Żydowski** w Samborzu istniał od XVIII w. W czasie II wojny światowej został zdewastowany. Do czasów współczesnych na terenie ok 2 ha nie przetrwał żaden nagrobek, a teren dawnego cmentarza jest obecnie zadrzewiony. O tym że kiedyś istniał w tym miejscu cmentarz żydowski informuje mała tabliczka.

- **Cmentarz Żydowski** w Zduńskiej Woli. Teren pod utworzenie cmentarza żydowskiego otrzymali Żydzi zduńskowolscy zgodnie z przywilejem carskim Aleksandra I z 1825 roku. Najstarsze zachowane pisane dokumenty mówią, że już w 1826 roku w Zduńskiej Woli istniał cmentarz żydowski. Na terenie cmentarza do dnia dzisiejszego zachowało się 3505 macew lub ich fragmentów, czyniąc z niego tym samym jeden z najlepiej zachowanych cmentarzy żydowskich w kraju, na których zachowało się ponad 500 nagrobków. Do czasu likwidacji getta żydowskiego, tj. do sierpnia 1942 roku, na cmentarzu zduńskowolskim pochowano ponad 7,5 tys. mieszkańców miasta wyznania mojżeszowego. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1829 roku. Ostatni pochówek odbył się w 1964 roku. Na cmentarzu znajduje się duża liczba unikalnych w regionie łódzkim (ale także w skali kraju) nagrobków wykonanych z kamienia narzutowego. Ponadto podczas prac dokumentacyjnych prowadzonych w latach 2001-2007 odkryto ślady polichromii na 307 macewach, niejednokrotnie pokrywających cały nagrobek. Na terenie cmentarza znajduje się zbiorowa mogiła Żydów zamordowanych podczas likwidacji getta żydowskiego. Stanowi ona Miejsce Pamięci Narodowej. W 2010 r. cmentarz został wpisany na listę zabytków Województwa łódzkiego. Właścicielem jest Gmina Wyznaniowa Żydowska w Łodzi. Opiekę nad cmentarzem sprawuje Dr Kamila Klauzińska. Rocznie cmentarz odwiedza między 400-900 osób.

Rysunek 19. Cmentarz żydowski w Sieradzu (od lewej) i w Zduńskiej Woli

Źródło: www.sieradz-praga.pl; www.zdunskawola.pl

- **Cmentarz Parafialny Katolicki** w Zduńskiej Woli, zlokalizowany przy ul. Kościelnej. Cmentarz założony na początku XIX w. Podzielony na duże kwatery wydzielane przez alejki biegnące z północy na południe i ze wschodu na zachód. Zachowały się różne typy nagrobków i kaplice grobowe, z których jedną z najciekawszych jest zachowany opodal bramy wejściowej w alei głównej, klasycystyczny pomnik na grobie Honoraty

Złotnickiej. Jest to piaskowcowy postument, na bokach którego umieszczono rzeźbione pochodnie skierowane płomieniami w dół, oplecione szarfami. Na tympanonie umieszczono uskrzydloną klepsydrę. Na cmentarzu zachował się stary drzewostan (100-150 lat): lipy, klony, brzozy, topole, wierzby, świerki, kasztanowce i jesiony.

- **Cmentarz parafialny** w Burzeninie - cmentarz przykościelny, otoczony murem o charakterze obronnym. Położony jest na wzniesieniu niedaleko centrum Burzenina, przy drodze nr 480 relacji Widawa-Sieradz. Powstał w drugiej połowie XIX w. Zajmuje ok. 6 ha, a odnaleźć można tam liczne nagrobki znamienitych szlacheckich rodzin Chrzanowskich i Kobierzyckich oraz miejsca pochówku osób zasłużonych w powstaniach. Cmentarz jest miejscem pochówku Antoniego Rybarkiewicza zmarłego w 1901 r. Nagrobek został wykonany na wzór secesyjnej sztuki kamieniarskiej. Przedstawia pień drzewa, u podstawy którego wyrzeźbiono ścięty snop zboża i sierp.
- **Dawny cmentarz ewangelicki** w Wolnicy Grabowskiej - jest jednym z niewielu śladów pobytu na tych terenach licznej grupy osadników niemieckich. Znajduje się przy skrzyżowaniu dwóch bitych dróg, na niewielkim zalesionym wzniesieniu obok wyrobiska piasku. Cmentarz jest obecnie zniszczony, zachowało się na nim jedynie kilkanaście kamiennych fragmentów nagrobków i przewrócona dłuższa belka drewnianego krzyża.

Rysunek 20. Dawny cmentarz w Wolnicy Grabowskiej (od lewej) i Witowie

Źródło: www.ugburzenin.pl

- **Miejsce pamięci po dawnym cmentarzu żydowskim** w Witowie. Historia cmentarza sięga XVIII wieku. Do czasów współczesnych nie zachowały się tutaj żadne nagrobki, kirkut stanowi namacalny dowód obecności Żydów w dawnym Burzeninie. Cmentarz został zniszczony podczas II wojny światowej. Obecnie jest to obszar zadrzewiony, a o jego istnieniu informuje jedynie niewielka tablica. Miejsce po dawnym cmentarzu znajduje się po południowej stronie drogi relacji Witów - Kopanina.

- W Ręszewie i Woli Będkowskiej znajdują się fragmenty zniszczonych **nagrobków cmentarzy ewangelickich**. Są jednymi z jedynym z niewielu śladów pobytu na tych terenach licznej grupy osadników niemieckich.
- **Cmentarz Parafialny Ewangelicko-Augsburski** w Zduńskiej Woli (przy ul. Łaskiej). Powstał w roku 1827 po erygowaniu Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Zduńskiej Woli. Zachowały się na nim różnego typu nagrobki i okazałe grobowce rodzinne. Najstarsze pochodzą z pierwszej połowy XIX wieku. Godne uwagi są m.in.: dzwonnica wybudowana w roku 1934, grobowiec rodziny Wendt, nagrobek rodziny Knothe, grób rodziny Arlet 1869, grób rodziny Wehr, kwatera wojenna żołnierzy niemieckich z 1914 roku, grobowiec rodziny Bakowskich, pomnik nagrobny Pauliny Rauh z 1875, pomnik nagrobny rodziny Seidel, pomnik nagrobny pastora Edwarda Boernera, grób rodziny Tosiów z inskrypcją Lorenzo Toś zm. 1864 powstaniec 1863.
- **Cmentarz Baptystów** w Zduńskiej Woli (zlokalizowany przy ul. Piaskowej) pochodzący z końca XIX wieku. Układ cmentarza zupełnie zatarty, z zachowanymi relikdami kilku nagrobków. W części centralnej kamienna tablica ogrodzona żeliwną balustradą.
- **Cmentarz w Strońsku** (gmina Zapolice) to ciekawe miejsce ze względu na znajdującą się tutaj zabytkową kaplicę z początku XIX wieku. Cmentarz jest miejscem pochówku polskich żołnierzy walczących w kampanii wrześniowej. Znajduje się tutaj ok. 280 kwater żołnierzy poległych w 1939 r., a wśród nich grób gen. br. Bronisława Laliczyńskiego dowódcy w 1939 r. 4 Pułku Piechoty Legionów z Kielc.

Rysunek 21. Cmentarz w Stroński (od lewej) i grób A. Cierplikowskiego w Sieradzu

Źródło: www.zapolice.pl; archiwum Urzędu Miasta Sieradza

- **Nagrobek Antoniego Cierplikowskiego** jest jednym z najważniejszych zabytków sztuki sepulkralnej starego cmentarza w Sieradzu. Nagrobek ten jest kopią rzeźby Xawerego Dunikowskiego i został sfinansowany przez sieradzkich fryzjerów. Antoni Cierplikowski został pochowany w tym miejscu w roku 1976, a w związku z jego długoletnią emigracją i silnym związkiem z Paryżem na cmentarzu Passy znajduje się drugi grób z jego prawą ręką.

Inne zabytki

- **Teatr Miejski** w Sieradzu, w którym aktualnie mieści się siedziba Sieradzkiego Centrum Kultury, powstał 1874 r. na istniejących w tym miejscu stajniach pocztowych. Klasycystyczny kształt budynkowi nadała przebudowa z 1900 r. Kilka lat po I wojnie światowej budynek został przekazany pod opiekę Sieradzkiemu Towarzystwu Muzycznemu „Lutnia” i dzięki temu stał się najważniejszym miejscem na kulturalnej mapie międzywojennego Sieradza. Do dzisiaj spełnia podobne funkcje, jak w tamtym okresie.

Rysunek 22. Teatr Miejski w Sieradzu (od lewej), dom urodzenia św. M. Kolbe, dwór w Wojsławicach i zespół dworski w Pstrokoniach

Źródło: www.sieradz-praga.pl; www.kolbe.pl; www.podkowa.zdwola.com.p www.wsiodle.lodzkie.pl

- **Dom urodzenia św. Maksymiliana Kolbe** w Zduńskiej Woli zlokalizowany jest przy obecnej ulicy Św. Maksymiliana Marii Kolbego, pod numerem 9. Dom, w którym przyszedł na świat święty, został odrestaurowany według dawnego wzoru domu tkacza. Do jego budowy (rekonstrukcji) użyto dużej ilości oryginalnych fragmentów domu państwa Kolbe. Ekspozycja ma charakter biograficzno-historyczny i mieści się w 5 izbach zabytkowego drewnianego budynku, tj. pokój życia, pokój duchowości, kuchnia, pokój tradycji miasta oraz pokój narodzin.
- **Dwór i pałac w Wojsławicach** (gmina Zduńska Wola) to zabytki pochodzące odpowiednio z 1 poł. XIX wieku i około 1900 r. Dwór został zbudowany w stylu neoklasycystycznym przez Siemiątkowskich. Kilkadziesiąt lat później 100 metrów dalej wybudowano eklektyczny pałac. Oba obiekty znajdują się położonym na skraju wsi Wojsławice rozległym parku, w którym rośnie wiele cennych drzew i krzewów. We wsi znajdują się również ruiny renesansowej budowli o charakterze obronno-mieszkalnym z XVI wieku. Najprawdopodobniej murowany dwór – zameczek wzniosła rodzina Wężyków Wojsławskich herbu Abdank.
- **Zespół dworski w Pstrokoniach** (gmina Zapolice) to kolejny z zabytków w stylu eklektycznym znajdujący się na omawianym Obszarze. Obiekt zbudowano w XIX wieku, a jego właścicielem (jak i całej wsi) była rodzina Walewskich. Obiekt wzniesiono na planie prostokąta, a na uwagę zasługuje ciekawy detal architektoniczny jakim jest trzykondygnacyjna wieża. Wokół pałacu dworskiego rozciąga się zabytkowy park o powierzchni 4 ha.
- **Zespół pałacowo-parkowy w Biskupicach** (gmina Sieradz) – wzniesiony w latach 1904-1905 dla Stanisława Graevego, miłośnika Ziemi Sieradzkiej. W skład Zespołu wchodzi ceglany, eklektyczny pałac – zameczek oraz park, który otoczony jest bramą wjazdową z wieżyczkami. Za jego murami znajduje się XIX-wieczny, murowany, klasycystyczny spichlerz, będący pozostałością po dawnym spichlerzu.
- **Zespół dworsko-parkowo-folwarczny** w Dąbrowie Wielkiej (gmina Sieradz) z zachowanym w dobrym stanie dworem z przełomu XVIII i XIX wieku – klasycystyczny, murowany, parterowy. W części frontowej znajduje się ganek z trójkątnym szczytem. Po jego drugiej stronie znajduje się ryzaliat z facjatką. Do założenia należy również spichlerz dworski z początku XIX wieku.
- **Zespół dworsko-parkowy w Dzierlinie** (gmina Sieradz) – obiekt wpisany do rejestru zabytków województwa łódzkiego, posiadający znaczenie regionalne. Dwór został

prawdopodobnie wzniesiony w końcu XVII wieku. Na przełomie XIX-XX wieku, w trakcie kolejnej przebudowy został przekształcony. Został wzniesiony na planie prostokąta, posiada dwutraktowy układ wnętrza z sienią i salonem na osi, a w każdym traktcie znajduje się po pięć pomieszczeń. Od frontu do budynku prowadzi ganek. Z kolei znajdująca się obok drewniana kaplica dworska pochodzi z 1917 roku.

Rysunek 23. Pałac w Biskupicach (od lewej), dwór w Dąbrowie Wielkiej, Dzierlinie i Męcka Wola

Zródło: Gminna ewidencja zabytków (gmina Sieradz)

- **Zespół dworski** w Męckiej Woli (gmina Sieradz), w skład którego wchodzi dwór, park i oficyna. Budynek dworski to duży, piętrowy budynek wzniesiony około połowy XIX wieku. Obok niego znajduje się, zachowana w dobrym stanie, murowana, wykonana w stylu neoklasycystycznym ok. pierwszej połowy XIX wieku oficyna dworska. Budynki te położone są natomiast w parku, w którym rosną drzewa będące pomnikami przyrody, z XIX wieku, mający charakter krajobrazowy.
- **Park dworski z aleją dojazdową** w Podłęzycach (gmina Sieradz) – mający charakter krajobrazowy z XIX wieku i stanowiący jedyną pozostałość po dawnym zespole

dworskim. Drewniany dwór, wzniesiony na kopcu, istniał w tym miejscu do XVI wieku. Obecnie można podziwiać wyłącznie pozostałości kopca, zlokalizowanego w łąkach. Kolejny dwór – murowany – został zniszczony po II wojnie światowej, a na jego fundamentach wybudowano nowy budynek, obecnie siedziba Ośrodka Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, który jest prowadzony przez Andrzeja Stawiskiego – potomka dawnych właścicieli.

- **Relikty dworu obronnego** w Burzeninie, zlokalizowane nad starorzeczem Warty. Dwór obronny w Burzeninie wzniesiono w pierwszej połowie XVI wieku przez Hieronima Burzeńskiego. Była to trójkondygnacyjna budowla z czterema izbami w przyziemiu. W dniu 17 kwietnia 1587 r. odbył się w nim zjazd szlachty sieradzkiej, która opowiedziała się za wyborem Zygmunta Wazy na króla Polski. W 1711 r. na miasto po raz drugi napadli Szwedzi, którzy splądrowali dwór i spalili go. W XIX wieku dokonano rozbiórki dworu w Burzeninie.
- **Młyn wodny** w Niechmirowie/Zamościu nad rzeką Oleśnicą. Pierwszy młyn o konstrukcji drewnianej – Zamoście – powstał najprawdopodobniej w 1839 r. W jego miejscu w latach 1937-38 został zbudowany nowy młyn wodny, stojący do dziś. Służył on do mielenia mąki oraz generowania prądu na potrzeby właścicieli. Od lat 90. XX wieku młyn jest nieczynny.
- **Pomnik** w Szczawnie. Obelisk znajduje się przy trasie Burzenin-Złoczew. Wzniesiony w 1962 r., upamiętnia tragiczną zbrodnię, która miała miejsce 4 września 1939 r. Niemieccy osadnicy z Marianowa i Wolnicy Grabowskiej rozstrzelali wówczas 22 mieszkańców Szczawna.
- **Pozostałości grodziska** w Witowie. Istnienie grodziska datowane jest na XIII – początek XIV wieku, o czym świadczą odkryte, podczas badań archeologicznych w latach 1964-1966, ceramika i metalowe przedmioty. Wskazuje to na istnienie budowli mieszkalno-obronnej. Sugerowane jest również (przez L. Kajzer) istnienie pierwotnej siedziby obronnej Burzeńskich, która po spaleniu utraciła swe funkcje, a ośrodek włości Poraitów przeniesiono do pobliskiego Burzenina. Obecnie, w miejscu dawnego grodziska znajduje się kopiec ziemny o wysokości 4 m i średnicy ok. 30 m, ok. 300 m na wschód od szosy Burzenin-Sieradz, we wsi Witów.
- **Zespół dworski** w Niechmirowie. Składają się na niego park, ruiny oficyny dworskiej oraz Kaplica p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i bł. Wincentego Kadłubka. Dawny, eklektyczny dwór został spalony przez Rosjan w 1945 r. Pozostała do dziś oficyna

służyła niegdyś jako mieszkania dla służby. Dawna kaplica dworska, obecnie kościół, wzniesiona w stylu neogotyckim w 1729 r. przez rodzinę Olszowskich, przebudowana w 1876 r. Wewnątrz mieści się osiemnastowieczny obraz NMP, a kaplica do dziś znajduje się w dobrym stanie i służy mieszkańcom Niechmirowa jako świątynia. Pierwotnie całe założenie otoczone było ceglanym murem, a od strony parku drewnianym płotem.

Rysunek 24. Kaplica w Niechmirowie (od lewej) i dwór w Witowie

Źródło: www.ugburzenin.pl

- **Zespół dworski** w Witowie z XIX wieku - usytuowany w północno-wschodniej części wsi, do którego prowadzi aleja dojazdowa. W latach 1918-1939 po jej północnej stronie znajdowała się kolonia domów robotników folwarcznych. Z pierwotnej zabudowy zachował się budynek inwentarski, obecnie silnie przekształcony. Część rezydencjonalna składa się z dworu i parku, otoczonego ogrodzeniem. Obecny dwór po nadbudowie i radykalnym remoncie przed 1950 r. zasadniczo różni się od pierwotnego budynku. Po adaptacji wnętrza w 1950 r. mieści się w nim Dom Pomocy Społecznej.
- **Zespół dworski** w Tubądzinie (gmina Wróblew) – Dwór wybudowano w II połowie XVIII wieku przez kasztelana sieradzkiego Macieja Zbijewskiego. W skład zespołu dworskiego wchodzi: oficyna dworska stylizowana na dworek, zadbane, zabytkowy park dworski nagrodzonym w 1995 r. Złotym Medalem Ministra Kultury i Sztuki. W parku można znaleźć wiele pomników przyrody. Dwór utrzymany w stylu klasycystycznym. Jest to murowany, piętrowy budynek, wybudowany na planie prostokąta. Dnia 25 października 1984 r. w tubędzińskim dworze otwarto Muzeum Wnętrz Dworskich, które jest filią Muzeum Okręgowego w Sieradzu. W muzeum można obejrzeć charakterystyczny dla przełomu XIX-XX w wystrój wnętrz oraz okazałą kolekcję

portretów rodziny Walewskich. 29 czerwca 1999 r. Muzeum Wnętrz Dworskich w Tubądzinie przemianowano na Muzeum Walewskich w Tubądzinie.

- **Zespół pałacowy** w Złoczewie (gmina Złoczew) ufundowany przez miecznika kaliskiego Andrzeja Ruszkowskiego w latach 1614-1617. W skład zespołu pałacowego wchodzi: korpus główny, oficyny boczne, filary stanowiące pozostałość bramy, ślepe tylne mury oraz pozostałości parku. Korpus główny zwrócony frontem ku zachodowi, murowany, wybudowany na planie prostokąta, z balkonem usytuowanym na osi fasady ogrodowej wspartym na czterech filarach. Parterowe oficyny boczne ustawione są prostopadle do korpusu głównego, jedna od strony północnej oraz dwie po stronie południowej wybudowane w jednej linii i połączone murem. Budynki otoczone są pozostałościami parku w stylu krajobrazowym. Na terenie zespołu pałacowego odbywa się wiele imprez kulturowych takich jak: Dni Złoczewa, Pożegnanie lata, Spotkania rodzin muzykujących.

Muzea i parki tematyczne

- **Sieradzki Park Etnograficzny** zlokalizowany jest przy ul. Grodzkiej 1 w Sieradzu, w bliskim sąsiedztwie „Wzgórza Zamkowego”. Początki placówki związane są z latami 60-tych XX wieku. Obecnie jest to placówka podlegająca pod Muzeum Okręgowe w Sieradzu. **Dom Tkacza** to potoczna nazwa dla budynku pochodzącego z drugiej połowy XIX wieku, który aktualnie oglądać można w Sieradzkim Parku Etnograficznym. Zbudowany został w konstrukcji zrębowej z bali, które na zewnętrznej stronie zostały oszalowane. Pierwotnie stał w Zgierzu i był pierwszym przeniesionym do sieradzkiego parku eksponatem. W kolejnych latach dobudowano zagrodę rzeźbiarza Szczepana Muchy ze wsi Szale, który specjalizował się w tworzeniu drewnianych postaci ludzi i diabłów. W skansenie można zobaczyć także twórczość rzeźbiarza. Odwiedzający mogą też zobaczyć Zagrodę Wiejską, która obrazuje wiejski styl życia na ziemi sieradzkiej.
- **Muzeum Okręgowe w Sieradzu** działa od 1937 r. Pierwsze eksponaty muzealne były darami, które przekazali: Kazimierz Walewski z Tubądzina, ks. Walery Pogorzelski i wielu innych. Szczególny rozkwit sieradzkiego muzeum nastąpił po II wojnie światowej, kiedy kustoszem i kierownikiem placówki była Zofia Neymanowa. Do 1976 r. liczba zabytków w posiadaniu muzeum wzrosła do 40 000. W dzisiejszej ofercie placówki znajdują się wystawy związane z archeologią, historią, historią sztuki i etnografią. Poza typową funkcją wystawienniczą i ochrony zgromadzonych zasobów,

muzeum ma na celu edukację, m.in. poprzez prowadzenie lekcji muzealnych, bibliotekę naukową działającą na terenie muzeum oraz organizowane konkursy.

- **Muzeum Dom urodzenia św. Maksymiliana Kolbe** (szczegółowy opis na str. 60).
- **Muzeum Historii Miasta Zduńska** jest jednym z partnerów Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty. Muzeum zgodnie ze swymi założeniami przechowuje i prezentuje dla publiczności zabytki i archiwalia związane z historią miasta Zduńska Wola. Od połowy 2012 roku placówka realizuje nową strategię własnego rozwoju, opartą o misję muzeum otwartego, będącego platformą komunikacji, pełniącej jednocześnie funkcję lokalnego centrum aktywizacji społecznej, w ramach której odbywają się działania zmierzające do rekonstrukcji tożsamości mieszkańców miasta (patrz np. działania w obrębie dzielnicy kolejarskiej Karsznice). Muzeum posiada w swojej kolekcji blisko 10 tys. eksponatów, prezentowanych zarówno na wystawach stałych, jak i czasowych. Od 2015 Skansen Lokomotyw Karsznice stanowi Filię Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola. W działaniach muzealnych (wystawy, warsztaty, lekcje, spacer historyczne, festiwal) każdego roku bierze udział blisko 10 tys. osób
- **Muzeum Miasta i Rzeki Warty PTTK**. Oddział PTTK im. dr. Eugenii Kaleniewicz został założony w 1953 r. Od 1981 r. oddział prowadzony jest przez Muzeum Regionalne zajmujące się promowaniem historii Warty i okolic. Swoje zbiory wystawia na czterech salach, wystawy są stałe lub tematyczne, cyklicznie zmieniane. Oddział PTTK liczy obecnie 92 członków. Jego działania związane są z promowaniem turystyki i krajoznawstwa oraz związanymi z tym prelekcjami tematycznymi, rajdami oraz wycieczkami krajoznawczymi.
- **Muzeum Walewskich w Tubądzinie** (szczegółowy opis na str. 63).

1.4 Wybrane imprezy kulturalne i sportowe

Cykliczne imprezy organizowane na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty:

Tabela 3. Wybrane imprezy organizowane cyklicznie

Termin	Nazwa Imprezy	Miejsce organizacji
marzec	Tropem wilczym- bieg pamięci żołnierzy wyklętych	Warta (powiat sieradzki)
kwiecień/maj	Sieradzkie Wrota Czasu	Sieradz
maj	Od Kujawiaka do Oberka - autentyzm i inspiracje	Sieradz
maj	Dni Goszczanowa	Goszczanów (powiat sieradzki)
maj/czerwiec	Dni Sieradza	Sieradz
początek czerwca	Jarmark Zduńskowolski	Zduńska Wola
czerwiec	Dni Zduńskiej Woli	Zduńska Wola
czerwiec	Dni Warty	Warta (powiat sieradzki)
wakacje	Festiwal Kolory Polski	Sieradz
początek lipca	Folklor Świata	Zduńska Wola
czerwiec/lipiec	Festiwal Trzech Kultur 3K	Zduńska Wola
II połowa lipca	Sieradz Open Hair Festival	Sieradz
przełom lipca/sierpnia	W Grodzie Mściwoja - Strońsko na osi czasu	Strońsko (gmina Zapolice)
przedostatnia niedziela sierpnia	Regionalna Wystawa Rolno-Przemysłowa	Zduńska Wola
ostatnia sobota sierpnia	Gminny Marsz Nordic Walking	gmina Zapolice
koniec sierpnia	Błaszkiwskie Noce	Błaszki
koniec sierpnia	Festiwal Jeździecki Gajewniki	Gajewniki (gmina Zduńska Wola)
pierwszy weekend września	Inscenizacja Historyczna. Walki obronne 1939 Strońsko	Strońsko (gmina Zapolice)
wrzesień	Sieradzki Jarmark Powiatowy	Sieradz
październik	Muzyka w Dawnym Sieradzu	Sieradz
grudzień	Jarmark Adwentowy	Sieradz

Źródło: Opracowanie własne

- **Sieradzkie Wrota Czasu** to impreza plenerowa, która nawiązuje do tradycji rycerskiej i przypomina czasy świetności Sieradza, kiedy był jednym z ważniejszych miast Królestwa Polskiego. Istotny jest również fakt, iż Chorągiew Sieradzka brała udział w bitwie pod Grunwaldem i miała swoje zasługi dla jej zwycięskiego przebiegu. Sieradzkie Wrota Czasu mają na celu przeniesienie uczestników do epoki średniowiecza. Podczas imprezy można podziwiać prezentację uzbrojenia rycerskiego: idealnie zrekonstruowaną zbroję, broń, odzież, a także pokazy konne, pokazy walk rycerskich (grupowych i pojedynczych), mini wioskę średniowieczną, bazyry i stoiska czy punkty rzemieślnicze. Podczas Sieradzkich Wrót Czasu mieszkańcy mogą nie tylko oglądać wspaniałe widowisko, ale także postrzelać z łuku lub trafiać włócznią do celu. Impreza kończy się koncertem zespołu tematycznego, grającego muzykę stylizowaną - średniowieczną lub słowiańską.

Rysunek 25. Sieradzkie Wrota Czasu (od lewej) i Dni Sieradza

Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Sieradza

- **Spotkania Folklorystyczne Polski Centralnej „Od Kujawiaka do Oberka – autentyzm i inspiracje”** organizowane corocznie od 2008 roku, w okresie od maja do października na terenie Sieradzkiego Parku Etnograficznego. Przegląd ma charakter konkursu odbywającego się w trzech kategoriach: kapel autentycznych, instrumentalistów-solistów oraz zespołów inspirowanych folklorem. Wpisal się on na stałe w kalendarz najważniejszych imprez folklorystycznych województwa łódzkiego. Gromadzi nie tylko artystów i zespoły ludowe z terenu województwa łódzkiego, ale również z powiatu kaliskiego w województwie wielopolskim. Poza corocznie

organizowanymi Spotkaniami Folklorystycznymi w okresie letnim, w sieradzkim skansenie organizowane są imprezy folklorystyczne dla mieszkańców miasta.

Organizatorem Spotkań jest Muzeum Okręgowe w Sieradzu, Towarzystwo Wspierania Kultury Miasta Sieradza i Łódzki Dom Kultury.

Rysunek 26. Spotkania Folklorystyczne Polski Centralnej

Źródło: www.muzeum-sieradz.com.pl – Muzeum Okręgowe w Sieradzu

- **Dni Goszczanowa** coroczna impreza organizowana przez władze gminy. Jest to festyn sportowo-rekreacyjny, do stałych punktów programu należą turnieje i rozgrywki sportowe oraz biegi przełajowe. Organizowane są także konkursy i zabawy dla dzieci, pokazy taneczne, pokazy artystyczne dzieci z placówek oświatowych Gminy Goszczanów. Imprezę kończy koncert muzyczny zespołu zaproszonego przez organizatora.
- **Dni Sieradza** organizowane są cyklicznie, a od 2007 roku zawsze pierwszym dniem imprezy jest 29 maja, czyli Święto Miasta Sieradza, kiedy można uczestniczyć w uroczystościach na cześć Patronki Miasta Urszuli Ledóchowskiej. Najciekawsze wydarzenia kulturalno-rozrywkowe odbywają się w pierwszy weekend czerwca i są to głównie koncerty muzyczne, a także przedstawienia teatralne i wydarzenia sportowo-rekreacyjne. W tym okresie trwa również Jarmark Urszulański organizowany przez siostry urszulanki, który łączy w sobie wydarzenia kulturalne z bogatą ofertą handlowo-gastronomiczną.
- **Jarmark Zduńskowolski**, którego organizatorem jest Miejski Dom Kultury w Zduńskiej Woli to kolejna ciekawa propozycja zarówno dla mieszkańców jak i turystów. Podczas imprezy zlokalizowanej na alei Feliksa Rajczaka prezentują się firmy ze Zduńskiej Woli

i okolic z ofertą regionalnej kuchni i wyrobów tradycyjnych, a także wystawcy z całej Polski. Jarmarkowi towarzyszą różnorodne imprezy kulturalne. Część z nich skierowana jest dla najmłodszych jak np. pokazy artystyczne dzieci i młodzieży z Miejskiego Domu Kultury, przedstawienia teatralne. Wśród oferty znajduje się także propozycja dla starszych uczestników imprezy, np. wieczorne koncerty oraz pokazy mody.

Rysunek 27. Jarmark zduńskowski (od lewej) i Dni Zduńskiej Woli

Źródło: www.powiatzdunskowski.pl

- **Dni Zduńskiej Woli** odbywają się w czerwcu i każdorazowo na początku imprezy prezydent miasta wręcza studentom klucze do miasta jako symbol oddania tego miejsca na czas zabawy pod skrzydła zduńskowskich żaków. Głównymi atrakcjami jakie przygotowywane są dla mieszkańców oraz odwiedzających miasto w tym okresie to koncerty znanych artystów oraz przedstawienia teatralne, taneczne i zabawy dla najmłodszych.
- **Dni Warty** jest to cykl imprez obejmujący zarówno wydarzenia sportowe jak i kulturowe. Program imprezy obejmuje dwa dni weekendowe, podczas których mieszkańcy Warty oraz przyjezdni mogą uczestniczyć w różnych grach, konkursach i zabawach, być widzami spektaklu teatralnego, występów lokalnych artystów i przedszkolaków. W trakcie trwania Dni Warty odbywają się prezentacje twórców ludowych oraz ich wyrobów, turnieje sportowe, a także parady. Największym zainteresowaniem cieszy się główny punkt programu, tj. sobotni wieczorny koncert popularnych polskich gwiazd.
- **Festiwal "Kolory Polski"** to propozycja kulturalna Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina, która ma na celu połączenie słuchania muzyki ze zwiedzaniem zabytków

województwa łódzkiego. Koncerty organizowane w ramach festiwalu odbywają się w zabytkowych miejscach, głównie starych kościołach, klasztorach, zamkach i muzeach na terenie łódzkiego. Program bogaty jest w wydarzenia inspirowane folklorem i sztuką dawną, a także niekonwencjonalne wykonania muzyki klasycznej i rozrywkowej. W ramach Kolorów Polski przynajmniej jeden koncert odbywa się w Sieradzu.

- **Folklor Świata** to międzynarodowy festiwal taneczno-wokalny organizowany przez Powiat Zduńskowolski. Podczas dwudniowej imprezy odbywa się konkurs dla zespołów amatorskich, którego laureaci prezentują się podczas koncertu galowego. Ponadto organizowane są warsztaty artystyczne, koncerty oraz zabawy taneczne, a uczestnicy i widzowie mogą skorzystać z oferty gastronomicznej.
- **Festiwal Trzech Kultur 3K** to stosunkowo nowa impreza w kalendarzu Zduńskiej Woli. Pierwsza edycja odbyła się w 2013 roku. Organizatorem festiwalu są: Urząd Miasta Zduńska Wola, Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola oraz Miejski Dom Kultury. Impulsem powstania była historia miasta. Symbolem – logo festiwalu jest cyfra „3” i litera „K” zbudowane z trójkątów w trzech kolorach. Liczba „3”, trzy kolory i trójkąty nawiązują do trzech głównych społeczności, które tworzyły do II Wojny Światowej Zduńską Wolę: Polaków, Niemców i Żydów. Logo to zaprojektowane jest w różnych wersjach kolorystycznych i jako takie używane na wszystkich materiałach reklamowych festiwalu. Działania artystyczne twórców z trzech kręgów kulturowych wpisują się w założenia strategiczne Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola, którego misją jest budowanie tożsamości mieszkańców poprzez kreowanie platformy komunikacji, pełniącej jednocześnie funkcje lokalnego centrum aktywizacji społecznej.
W ramach Festiwalu Trzech Kultur 3K odbywają się wykłady, seminaria i spotkania, które prezentują wyniki badań poświęconych wielokulturowej historii miasta. Ponadto jest to miejsce spotkań artystów reprezentujących kultury, które wpłynęły na rozkwit Zduńskiej Woli.
- **Sieradz Open Hair Festival** to najbardziej prestiżowa i rozpoznawalna impreza organizowana w Sieradzu. Festiwal powstał w nawiązaniu do światowej sławy fryzjera Antoniego „Antoine” Cierplikowskiego, który urodził się i zmarł w Sieradzu. Pierwsza edycja imprezy odbyła się w 2009 roku - w setną rocznicę narodzin „chłopczycy”, czyli fryzury, która zapoczątkowała niezwykle rozgłos i rozwój kariery Antoine Cierplikowskiego. Celem Festiwalu jest upamiętnienie sieradzanina o międzynarodowej sławie, a także promocja miasta. W ramach imprezy organizowane są wydarzenia

o charakterze fryzjerskim (Ogólnopolski Konkurs Uczniów Fryzjerstwa im. Antoine'a Cierplikowskiego, bicie rekordu świata liczby osób poddawanych jednoczesnej stylizacji fryzur), modowym, kosmetycznym oraz kulturalnym z udziałem zagranicznych artystów i upamiętniające postać Antoniego Cierplikowskiego.

Rysunek 28. Sieradz Open Hair Festival

Źródło: Archiwum Urzędu Miasta Sieradza

- **W Grodzie Mściwoja - Strońsko na osi czasu**, to dwudniowe wydarzenie o charakterze historyczno-kulturowym, którego organizatorami jest Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zapolicach we współpracy z Bractwem Rycerskim "Złoty Krzyż" ze Zduńskiej Woli. Inspiracją do organizacji w 2012 roku pierwszej imprezy była historia Strońska, którego pierwszym historycznym właścicielem był Comes Mściwój z rodu Pobogów. Comes żył w pierwszej ćwierci XIII wieku i pełnił wysoką funkcję urzędniczą na dworze księcia Konrada Mazowieckiego, ponadto dwukrotnie był wojewodą łęczyckim. Z jego inicjatywy wybudowano w Strońsku romański kościół p.w. św. Urszuli i Jedenastu Tysięcy Dziewic, obok którego odbywa się impreza. Do głównych atrakcji W Grodzie

Mściwoja należy zaliczyć Turniej Rycerski o Laur Wójta Gminy Zapolice, inscenizacja zdobycia grodu, koncerty, pokazy i gry terenowe.

Rysunek 29. W Grodzie Mściwoja - Strońsko na osi czasu

Źródło: www.zdunskawola24.pl

- **Regionalna Wystawa Rolno - Przemysłowa** organizowana jest przez Powiat Zduńskowolski od piętnastu lat w celu prezentacji osiągnięć gospodarczych regionu. Prezentują się na niej wystawcy z powiatu zduńskowolskiego oraz powiatów ościennych tj.: łowickiego, łaskiego, łęczyckiego, bełchatowskiego, wieluńskiego, pabianickiego, pajęczańskiego, wieruszowskiego, sieradzkiego, poddębickiego. Wystawie towarzyszą występy artystyczne i jest odwiedzana przez kilkanaście tysięcy zwiedzających.
- **Błaszkiwskie Noce** to impreza zorganizowana przez Gminę i Miasto Błaszki. Jej głównym celem jest promocja gminy Błaszki. Pierwsza edycja odbyła się w 2015 r. W programie znalazły się takie atrakcje jak: bieg przełajowy z przeszkodami, „nocny Armagedon” z udziałem gminnych ochotniczych straży pożarnych, cykl koncertów muzycznych popularnych artystów z regionu i kraju, jarmark błaszkowski, plenery malarskie oraz wiele atrakcji dla dzieci i dorosłych.
- **Gminny Marsz Nordic Walking.** Cykliczna impreza organizowana jest przez Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zapolicach pod patronatem Polskiej Federacji Nordic Walking. Marsz ma charakter otwarty i mogą w nim wziąć udział wszyscy chętni. Do pokonania przez uczestników jest ok. 7 km odcinek wiodący po terenach gminy Zapolice. Głównym celem organizacji imprezy jest promocja zdrowego i aktywnego trybu życia, a ponadto pokazanie najatrakcyjniejszych krajoznawczo zakątków gminy.

Rysunek 30. Inscenizacja Historyczna. Walki obronne 1939 Strońsko

Źródło: www.lodzkie.pl

- **Inscenizacja Historyczna Walki obronne 1939 Strońsko - Beleń/Zagórzycy.** Jest to impreza rekonstrukcyjna związana z obchodami rocznicy Boju o Rzekę Wartę stoczonego w dniach 4-5 września 1939 r. przez żołnierzy Armii Łódź. Bitwa trwała aż 27 godzin i toczyła się w okolicach Belenia, Strońska oraz Zapolic. Na inscenizację upamiętniającą jedną z najważniejszych bitew kampanii wrześniowej przyjeżdżają grupy rekonstrukcyjne z całej Polski oraz żołnierze 15 Sieradzkiej Brygady Wsparcia Dowodzenia. Podstawowym celem imprezy jest upamiętnienie bohaterów narodowych walczących przeciwko agresorowi, czyli III Rzeszy. Ponadto ważnym aspektem wydarzenia jest pokazanie dawnego i współczesnego sprzętu wojskowego.
- **Sieradzki Jarmark Powiatowy** to impreza organizowana przez Powiat Sieradzki, z corocznym tematem przewodnim np. zdrowie, architektura i budownictwo. Ma na celu promowanie lokalnych i regionalnych produktów oraz usług. Imprezie towarzyszą występy artystyczne oraz różnego rodzaju spotkania i konferencje.
- **Muzyka w Dawnym Sieradzu** to jedno z większych wydarzeń muzycznych w mieście. Każdego roku w październiku przez trzy dni odbywają się prestiżowe koncerty. Celem przedsięwzięcia jest ożywienie życia kulturalnego regionu sieradzkiego oraz propagowanie muzyki o najwyższych walorach artystycznych.

- **Jarmark adwentowy** pierwszy raz zorganizowany został w 2007 roku przez Miejski Dom Kultury w Sieradzu (obecnie Sieradzkie Centrum Kultury) i od tego momentu wpisał się na stałe w kalendarz imprez miasta. Tuż przed świętami Bożego Narodzenia przez kilka dni można na placu przed Teatrem Miejskim oglądać i zakupić artykuły świąteczne o wysokiej jakości, często wyroby regionalne. Ponadto imprezie towarzyszy oprawa muzyczna wprowadzająca w magię zbliżających się świąt, a także organizowane są atrakcyjne konkursy.

Rysunek 31. Gminny Marsz Nordic Walking i jarmark adwentowy w Sieradzu

Źródło: e-zdunska.pl; archiwum Urzędu Miasta Sieradza

1.5 Szlaki turystyczne

Na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty znajdują się lub przez Obszar ten przebiegają następujące szlaki turystyczne:

- **Wokół Zduńskiej Woli** (Zduńska Wola - Paprotnia - Zapolice - Strońsko - Beleń – Poręby) - pieszy szlak, który przebiega przez miasto oraz tereny położone na południe od niego. Ma funkcję poznawczą – ukazuje najważniejsze zabytki i walory przyrodnicze.
- **Szlak powstańców 1863 r.** (Warta - Cielce - Poprężniki - Poniatów - Goszczanów - Stojanów - Chlewo - Morawki - Sędzimirowice - Skalmierz - Suliszewice - Kołdów - Błaszki - Żeliszaw - Sarny - Gruszczyce - Wrząca – Wojków)- szlak pieszy o długości 50 km oznaczony kolorem czerwonym rozpoczyna się przy Muzeum Miasta i Rzeki Warty w Warcie i biegnie przez miejscowości powiatu sieradzkiego, związane z walkami powstania styczniowego.

- **Szlak im. Kazimierza Deczyńskiego** (Warta - Glinno - Brzeg - Brodnia - Lubola - Zadzim - Zalesie – Otok) szlak o długości 39 km, oznaczony kolorem żółtym. Szlak poświęcony pamięci Kazimierza Deczyńskiego, który w latach 1818-29 pracował jako nauczyciel szkoły parafialnej w Brodni. W literaturze polskiej zaistniał poprzez napisane przez siebie pamiętniki oraz opartą na jego życiu powieść "Kordian i cham" autorstwa Leona Kruczkowskiego. Na szlaku można napotkać wiele zabytków architektonicznych oraz urządzeń hydrotechnicznych związanych z powstaniem sztucznego zbiornika wodnego Jeziorsko.
- **Łódzka Magistrala Rowerowa Łódź – Berlin** (Rożdżały – Włyń – Warta – Kalinowa – Skalmierz) jest to odcinek transeuropejskiego szlaku rowerowego oznakowanego kolorem czerwonym. Szlak utworzono w celu symbolicznego połączenia Niemiec, Polski i Ukrainy.
- **Uroczysk i rezerwatów** (Zduńska Wola - rezerwat "Wojsławice" - Wojsławice - rezerwat "Jabłecznik" - uroczysko "Andrzejów") - Męccka Wola - szlak pieszy znajdujący się na terenie powiatu zduńskowolskiego. Przebiega przez obszary atrakcyjne pod względem przyrodniczym.
- **Walk nad Wartą** (Warta - Glinno - Pierzchnia Góra - Kamionacz - Grądy - Mnichów – Męka - Woźniki - Podłężyce - Strońsko - Pstrokonie - Korzeń - Strumiany – Burzenin) szlak pieszy, częściowo przebiegający przez analizowany Obszar. Ma na celu wskazanie najistotniejszych miejsc historycznych związanych z walkami we wrześniu 1939 r. Jego dodatkowym atutem jest przebieg przez obszar Parku Krajobrazowego Międzyrzecza Warty i Widawki.
- **W środku Polski - ziemia znana i nieznana** (Zduńska Wola - Karsznice - Michałów - Gajewniki - Zimna Woda - Dziadkowice - Szadek – Karczówek - rezerwat "Jamno"- Grzybów - Prusinowice - Reduchów - Zborowskie - Annapole Stare - Prątków - Wojsławice - Korczew - Zduńska Wola) - szlak przebiegający przez ważne i cenne miejsca pod względem historycznym, jak również przyrodniczym.
- **Dworków ziemi sieradzkiej** (Sieradz - Jeziory - Dąbrówka - Kozy - Dębołęka - Tumidaj - Złotowizna - Kliczków Wielki- Kliczków Mały - Orzeł Biały - Jasionna - Wrząca - Gzików - Błaszki) przebiegający przez obszar miasta Sieradz, a w szczególności obejmujący miejsca, w których znajdują się dwory, będące pozostałością po szlachcie zamieszkującej w przeszłości wskazane tereny.

- **Sieradzka eSka** to szlak dla osób aktywnych, skierowany do rowerzystów. Z uwagi na swoją długość – 132 km pozwala na zobaczenie zarówno zabytków jak i miejsc wartościowych przyrodniczo. Przebieg szlaku: Warta - Tubądzin - Błaszki - Wojków - Jasionna - Kliczków Mały - Oraczew - Charłupia Wielka - Smardzew - Charłupia Mała - Sieradz - Dąbrowa Wielka - Zbiornik "Próba" - parking Potok - Złoczew - Kuźnica - Klonowa (trasę można kontynuować w powiecie wierszowskim).
- **Szlak im. Władysława Reymonta** biegnący z Warty do Sieradza. Poświęcony jest pamięci wielkiego polskiego pisarza i laureata literackiej Nagrody Nobla, mieszkańca ziemi sieradzkiej w latach 1912-13. Szlak przebiega przez miejscowości, w których mieszkał, bywał i tworzył Reymont, a także pozwala poznać krajobraz i zabytki tej części województwa łódzkiego.
- „**Nadwarciański Szlak Bursztynowy**” – przecinający gminę Burzenin (od Siemiechowa poprzez Strumiany, Burzenin, Antonin do Jeziorka), został wyznaczony w 2009 r. i jest częścią europejskich szlaków rowerowych. Szlak bursztynowy (z Akwilei nad Adriatykiem do osad nad Bałtykiem) był jednym z głównych szlaków kupieckich, w okresie od I do III wieku n.e., biegł wzdłuż rzeki Warty. Zaowocowało to rozkwitem handlu na terenach, przez które przebiegał szlak. Świadczą o tym liczne wykopaliska archeologiczne po obu stronach Warty.

1.6 Instytucje kultury i sportu na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty

Kultura

Głównymi ośrodkami kulturalnymi na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty są Sieradz i Zduńska Wola – ośrodki miejskie, pełniące ważne funkcje w regionie – siedziby powiatów – sieradzkiego i zduńskowolskiego. Posiadają duży potencjał do organizowania wielu ważnych oraz istotnych wydarzeń kulturalnych. Dla rozwoju kulturalnego Sieradza oraz jego okolic duże znaczenie ma Sieradzkie Centrum Kultury (SCK). Jest to samorządowa instytucja kultury, której głównym zadaniem jest prowadzenie działalności kulturalnej poprzez organizowanie m.in.: spektakli teatralnych, koncertów, imprez o charakterze artystycznym i rozrywkowym, a także prowadzenie wielu, różnych pod kątem tematycznym, warsztatów oraz kół zainteresowań. SCK organizuje corocznie

kilkadziesiąt wydarzeń, m.in. takich jak Jarmark adwentowy czy Sieradzką Kuźnię Talentów, a od 8 lat w jego ramach działa Młodzieżowa Grupa Poszukiwań Teatralnych.

W Sieradzu funkcjonuje także Spółdzielczy Dom Kultury, którego podstawowym zadaniem jest zaspokojenie potrzeb kulturalnych mieszkańców spółdzielni. Ważnym zadaniem jest wykraczanie poza zaspokajanie potrzeb kulturalnych poprzez organizację wydarzeń skierowanych do wszystkich mieszkańców, w każdej grupie wiekowej.

Warto też wspomnieć o Warckim Centrum Kultury prowadzącym swoją działalność na terenie miasta i gminy Warta, organizującym wiele imprez artystycznych, takich jak: festiwal Zaśpiewajmy Razem, Gminny Festiwal Piosenki, konkursy plastyczne oraz wiele mniejszych przedsięwzięć, takich jak koncerty jazzowe i poetyckie. Warckie Centrum Kultury jest także współorganizatorem większych wydarzeń kulturalnych, między innymi: Dni Warty, Wybory Małej Miss Lata, Festiwal Kapel Podwórkowych. WCK jest także organizatorem cotygodniowych projekcji filmowych oraz prowadzonych przez instruktorów zajęć, m. in.: aerobik, nauka gry na instrumentach, zajęcia z tańca ludowego, sztuki walki, kursy języków obcych, i zajęcia teatralno-plastyczne.

W samym powiecie sieradzkim swoją działalność prowadzi 11 placówek ośrodków i domów kultury. Oprócz wyżej wymienionych ogromny wkład w działalność kulturową mają: Zespół Placówek Wychowania Pozaszkolnego w Sieradzu, miejskie i gminne ośrodki kultury w Błazkach i Złoczewie oraz gminne ośrodki kultury w: Brzeźniu, Burzeninie, Goszczanowie, Klonowej i Wróblewie. Są one współorganizatorami wielu imprez kulturowych o znaczeniu lokalnym. Są nieocenionym miejscem rozwoju artystycznego mieszkańców regionu w każdym wieku, szczególnie tych najmłodszych.

W Zduńskiej Woli funkcjonuje natomiast Miejski Dom Kultury, który mimo wielokrotnych zmian nazwy, prowadzi nieprzerwaną działalność kulturalną od 1961 roku. W 2008 r. uruchomiona została filia Domu Kultury w Karsznicach, która jest organizatorem lub współorganizatorem takich imprez jak: Festiwal Trzech Kultur 3K czy Jarmark Zduńskowski. W ramach Domu Kultury działają następujące grupy: taneczna, muzyczna, wokalna, teatralna, plastyczna, literacka. W aktywny sposób wpływa to na życie artystyczne Zduńskiej Woli, jak i całego regionu. Powiatowe Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji w Zduńskiej Woli to z kolei placówka, która swoją ofertę kieruje przede wszystkim do dzieci i młodzieży. W ramach swojej działalności prowadzi: pracownię plastyczną i informatyczną, sekcje historyczną, regionalną oraz gier fabularnych. Przy placówce działają zespoły muzyczne i wokalne oraz Zespół Pieśni i Tańca Zduńskowolanie.

W Zduńskiej Woli działa również Dom Kultury „Lokator”, który funkcjonuje w ramach Spółdzielni Mieszkaniowej „Lokator”. Placówka prowadzi różnego rodzaju sekcje i koła zainteresowań, tj.: grupy teatralne, kluby piosenki, sekcję filatelistyczną czy klub kobiet. Powiatowe Centrum Kultury Sportu i Rekreacji to kolejna instytucja działająca w sferze kultury w Zduńskiej Woli, będąca organizatorem konkursów i festiwali o zasięgu ogólnopolskim, wojewódzkim, powiatowym, regionalnym dla dzieci i młodzieży. Systematycznie współpracuje również ze szkołami wszystkich szczebli, Starostwem Powiatowym w Zduńskiej Woli oraz Domem Kultury w Danii.

W gminie Zapolice szerzeniem kultury zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, który organizuje najbardziej spektakularne wydarzenie militarne w tym regionie jakim jest Inscenizacja Historyczna Walk Obronnych z 1939 r. Ponadto organizuje wiele wydarzeń kulturalnych i stara się wychodzić ze swoją ofertą do mieszkańców gminy, poprzez współpracę z Radami Sołeckimi, Kołami Gospodyń Wiejskich oraz szkołami.

Działalność kulturalną prowadzą również znajdujące się na Obszarze Funkcjonalnym muzea - Muzeum Okręgowe w Sieradzu, Sieradzki Park Etnograficzny oraz Muzeum Historii Miasta w Zduńskiej Woli, Muzeum Miasta i Rzeki Warty przy O/PTTK. Działalność kulturalna tych placówek to tworzenie wystaw i udostępnianie ich zwiedzającym, ale również organizowanie wydarzeń związanych z historią regionu, m.in.: gry miejskie, konferencje naukowe, lekcje muzealne czy konkursy.

Znaczenie dla dostępu do kultury mają także biblioteki. Na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty swoją działalność prowadzi 55 bibliotek publicznych, do najważniejszych należą: Miejska Biblioteka Publiczna w Sieradzu, Powiatowa Biblioteka Publiczna i Biblioteka Pedagogiczna w Sieradzu, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Warcie, Miejska Biblioteka Publiczna im. Jerzego Szaniawskiego w Zduńskiej Woli, a także Gminna Biblioteka w Zapolicach. W mniejszych miejscowościach zlokalizowane są filie wyżej wymienionych bibliotek. Zajmują się one organizacją imprez kulturalnych: spotkań autorskich, wystaw czy koncertów.

Na terenie miasta Sieradza działa Biuro Wystaw Artystycznych, prowadzi ono wiele form edukacji plastycznej dla dzieci i młodzieży, jest organizatorem wielu wystaw artystycznych, spotkań z artystami plastykami. Co roku otwiera kilkanaście premierowych, indywidualnych lub zbiorowych wystaw z wielu dziedzin sztuki, takich jak: malarstwo, grafika, fotografia, rysunek, rzeźba, tkaniny artystyczne, ceramika, szkło. Jest idealnym miejscem do debiutu młodych artystów. Biuro Wystaw Artystycznych jest także

organizatorem Ogólnopolskiego Konkursu Malarskiego „Triennale z martwą naturą”, w którym bierze udział 200 malarzy z całej Polski.

Sport

W 2014 r. terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty działa 77 klubów sportowych zrzeszających 3537 członków. Kluby i różnego rodzaju instytucje sportowe są organizatorami wielu zajęć oraz imprez sportowych a także opiekują się infrastrukturą sportową. Do najważniejszych instytucji sportowych zaliczyć można Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Sieradzu oraz Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Zduńskiej Woli – Relaks Sp. z o.o.. Pierwszy prowadzi swoją działalność od 1959 roku i organizuje wiele imprez sportowych, m.in.: turnieje tenisa, piłki nożnej i siatkówki oraz spływy kajakowe. Ośrodek zarządza także bazą sportowo-rekreacyjną i noclegową, do której należą:

- Zespół Sportowo - Rekreacyjny przy ul. Sportowej, składający się z 3 boisk piłkarskich, stadionu lekkoatletycznego, 6 kortów tenisowych, siłowni, hali sportowej, sauny, 2 boisk do siatkówki plażowej, boiska do koszykówki, parku linowego, parku z placem zabaw dla dzieci;
- Hotel Trax - oferujący gościom: 32 miejsca noclegowe, salę konferencyjną, bar oraz parking;
- Ośrodek Wypoczynkowy Sieradz–Męka - położony w lesie, udostępniany sezonowo, znajdują się tam 62 miejsca noclegowe, mała sala konferencyjna, basen otwarty, boiska do piłki koszykowej i siatkówki;
- Centrum Edukacji Ekologicznej przy ul. Portowej, posiadające 2 sale konferencyjne i 18 miejsc noclegowych;
- Hala Sportowa przy ul. Łokietka.

Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Zduńskiej Woli Relaks Sp. z o.o z kolei zarządza trzema dużymi kompleksami, należą do nich:

- Tereny przy ul. Kobusiewicza, w skład których wchodzi: baseny miejskie, korty tenisowe, boiska do siatkówki, piłki nożnej i koszykówki, skatepark, pole namiotowe, sala sportowo-konferencyjna, scena plenerowa, miejsce na grilla, parking oraz w okresie zimowym lodowisko; znajdują się tu również: pizzeria, salon kosmetyczny, ogródki gastronomiczne, które są prowadzone przez podmioty prywatne;
- Stadion Miejski przy ul. Łaskiej, gdzie znajduje się boisko główne do piłki nożnej wraz z trybunami na 997 miejsc, budynek z zapleczem socjalno-sanitarnym, skocznia

wzwyż, 2 skocznie w dal, rzutnia kulą, młotem i dyskiem, skocznia o tyczce, bieżnia tartanowa, boisko boczne z miejscem dla 100 widzów oraz parking;

- Stadion przy ul. Okrzei - składający się z boiska piłkarskiego, bieżni okólnej żużlowej, trybuny z 300 miejscami, boiska do koszykówki, rzutni do pchnięcia kulą, kompleksu „ORLIK 2012”, a także kawiarni, parkingu, budynku administracyjno-socjalnego.

Organizatorem zajęć i imprez sportowych jest także Powiatowe Centrum Kultury, Sportu i Rekreacji w Zduńskiej Woli, które w ramach swojej działalności prowadzi dwie placówki związane ze sportem i turystyką: Powiatowy Międzyszkolny Ośrodek Sportowy (PMOS) oraz Szkolne Schronisko Młodzieżowe nr 1. PMOS prowadzi zajęcia sportowe dla dzieci i młodzieży z powiatu zduńskowolskiego w takich dyscyplinach jak: piłka nożna, siatkówka, koszykówka i lekkoatletyka. W okresie letnim zajęcia odbywają się na terenie ośrodka przy ul. Dolnej 41 w Zduńskiej Woli, gdzie znajdują się dwa pełnowymiarowe boiska do piłki nożnej (jedno z lekkoatletyczną bieżnią okólną), zaplecze socjalno-sanitarne oraz tereny zielone. Zimą treningi prowadzone są na terenie zduńskowolskich szkół. Schronisko Młodzieżowe to z kolei całoroczna placówka oferująca 90 miejsc noclegowych. Jego oferta skierowana jest przede wszystkim do dzieci i młodzieży oraz osób poszukujących taniego noclegu w Zduńskiej Woli. Schronisko wyposażone jest w: kuchnię, jadalnię, świetlicę (z TV i DVD), parking, a także posiada dostęp do Internetu. W ośrodku tym przeprowadzono wiele inwestycji w celu modernizacji. Do zadań już zrealizowanych należą:

- modernizacja zespołu socjalno-szatniowego;
- budowa tzw. „Sceny zimowej” wraz z zapleczem (salą widowiskowo-konferencyjną wraz z foyer na ok. 100 os.);
- budowa tzw. „Sceny letniej” (scena plenerowa z zadaszeniem, przy zespole budynków socjalno-szatniowych);
- modernizacja boisk sportowych;
- termomodernizacja schroniska.

Ww. inwestycje były współfinansowane ze środków Ministerstwa Sportu i PFRON.

W gminie Zapolice zadaniami z zakresu kultury fizycznej zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury i Sportu, który, obok szerokiej działalności kulturalnej, organizuje liczne zajęcia oraz imprezy sportowe. W ofercie ośrodka są m.in. zajęcia z aerobiku, tańca współczesnego czy różnych dyscyplin sportowych. Ponadto do swojej działalności wykorzystuje bazę przy ul. Głównej 14 w Zapolicach, która składa się z sali TV-SAT wraz ze

stołem bilardowym i stołem do tenisa stołowego, sali wielofunkcyjnej do zajęć merytorycznych i imprez, boisk do gier zespołowych i piłki siatkowej, terenów zielonych wykorzystywanych do innych gier i zabaw, placu do gry w koszykówkę i badmintona oraz mini amfiteatru i sceny. Do szerzenia kultury fizycznej wykorzystuje także pozostałą infrastrukturę sportową zlokalizowaną na terenie gminy, m.in. świetlice wiejskie i boiska sportowe.

Organizatorem imprez sportowych jest także gmina Zduńska Wola, a do cyklicznie organizowanych można zaliczyć: turniej piłki halowej seniorów, „Cała Polska Biega”, letni festiwal sportu czy Turniej Sołectw o Puchar Wójta Gminy Zduńska Wola. Działalność o charakterze sportowym prowadzą kluby sportowe, tj.: Ludowy Zespół Sportowy Rębieskie, Towarzystwo Sportowe Janiszewice, Ludowy Klub Sportowy w Wojsławicach i Klub Sportowy „Gepard”.

Ponadto na terenie Powiatu Sieradzkiego znajdują się liczne obiekty sportowe pod jurysdykcją władz gmin wchodzących w skład powiatu oraz jednostek oświatowych. Powiatową organizacją zajmującą się sportem i rekreacją jest Międzyszkolny Ośrodek Sportowy w Sieradzu, który korzysta z obiektów sportowych należących do władz miasta oraz placówek oświatowych. Obiektami infrastruktury sportowej należącymi do powiatu są te należące do szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 4. Obiekty infrastruktury sportowej na terenie Powiatu Sieradzkiego

JST	Stadiony	Boiska do gier wielkich (piłka nożna, rugby itp.)	Boiska do gier koszykówka/siatkówka/piłka ręczna/wielofunkcyjne	Boiska typu "Orlik"/"Blisko boisko"	Korty Tenisowe	Hale sportowe	Sale gimnastyczne	Pływanie	inne
Gmina i Miasto Błaszki	1	2	2	1	-	-	4	-	-
Gmina Brąszewice	-	-	1	2	-	-	-	-	-
Gmina Brzeźnio	-	2	2	-	-	-	-	-	1
Gmina Burzenin	-	2	2	-	-	-	2	-	-
Gmina Goszczanów	-	-	-	2	-	-	2	-	1
Gmina Klonowa	-	-	1	2	-	-	1	-	-
Miasto Sieradz	1	3	20	2	5	1	14	1	2

Gmina Sieradz	-	2	2	5	-	-	6	-	-
Gmina i Miasto Warta	-	3	5	2	-	-	1	-	-
Gmina Wróblew	-	-	3	2	-	-	2	-	-
Gmina Złoczew	-	2	3	-	-	-	2	-	-
Razem	2	16	41	18	5	1	34	1	4

Źródło: Dane udostępnione przez Starostwo Powiatowe w Sieradzu

Pomimo, iż na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty znajduje się kilkadziesiąt obiektów infrastruktury sportowej, to należy zwrócić uwagę na fakt, iż większość z tych obiektów znajduje się w niezadowalającym stanie technicznym i wymagają one znacznych nakładów na poprawę jego stanu, zarówno użytecznego, jak i estetycznego. Ważna jest zarówno modernizacja istniejącej bazy sportowej i dostosowywanie jej do rosnących wymogów użytkowników, a także jej rozbudowa w celu upowszechniania kultury fizycznej wśród lokalnej społeczności oraz zwiększenie dostępności tej infrastruktury.

Organizacje pozarządowe

Na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty działa kilkaset organizacji pozarządowych. W samym Sieradzu jest ich blisko 231, a w Zduńskiej Woli 144. Ich działalność w znaczny sposób wpływa na rozwój społeczeństwa obywatelskiego i daje mieszkańcom możliwość realizowania swoich potrzeb i zainteresowań. Gminy wchodzące w skład opisywanego Obszaru Funkcjonalnego prowadzą współpracę z organizacjami pozarządowymi w ramach programów współpracy, które są uchwalane przez Rady Miejskie/Rady Gmin na podstawie art. 5a ust.1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. 2014 poz. 1118).

Licznie funkcjonujące organizacje prowadzą swoją działalność w wielu różnych dziedzinach, tj.: kultura, sport, ochrona zdrowia, ekologia, przeciwdziałanie patologiom – wykluczeniu społecznemu, wpieranie osób niepełnosprawnych, czuwanie nad bezpieczeństwem publicznym itp. Analizując wskaźnik liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców widać, że w ostatnich latach stopniowo rośnie wartość tego wskaźnika. Dla całego Obszaru w 2014 roku ukształtował się on na

poziomie 66 organizacji na 10 tys. mieszkańców, jednak najwyższy poziom osiągnął on w Sieradzu - 41.

Organizacje pozarządowe można sklasyfikować jako działające w obszarze kultury, działające na rzecz dzieci, kluby sportowe, Uczniowskie Kluby Sportowe, działające na rzecz zdrowia i pomocy społecznej, Ochotnicze Straże Pożarne. Dla analizowanego Obszaru Funkcjonalnego najistotniejsze znaczenie mają te, działające w sferach: turystyki, kultury, sportu czy rekreacji, m.in.:

Tabela 5. Wybrane organizacje pozarządowe

Nazwa organizacji	Charakterystyka
Towarzystwo Przyjaciół Sieradza	<p><u>Misja</u> Promowanie miasta, jego tradycji i historii.</p> <p><u>Prowadzone działania</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wydawanie albumów i książek. 2. Organizowanie konkursów, spotkań, promocji. 3. Odbudowa pomnika Bohaterom Września 1939 r.
Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Sieradzkiej	<p><u>Misja</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ochrona Społeczności Regionu przed niewłaściwym zagospodarowaniem przestrzennym, ograniczającym możliwości rozwoju tak jednostki jak i całego społeczeństwa. 2. Dbłość o rozwój oświaty, zdrowia, kultury, religii, polityki, sportu, wypoczynku, gospodarki przyjaznej człowiekowi. <p><u>Prowadzone działania</u> Działalność wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych</p>
Fundacja Wspierania Rozwoju Kultury Miasta Sieradz	<p><u>Misja</u> Finansowe i organizacyjne wspieranie kultury i sztuki związanej personalnie lub tematycznie z Sieradzem lub Ziemią Sieradzką. Inicjowanie, popieranie i wspieranie działalności wydawniczej, informacyjnej, wystawienniczej. Współpraca z twórcami i instytucjami kultury.</p> <p><u>Prowadzone działania</u> Działalność informacyjna o celach i zadaniach Fundacji oraz gromadzenie środków na realizację celów.</p>
Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Przymierze Jeziorsko	<p><u>Misja</u> Stowarzyszenie ma na celu działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Realizację i wspieranie działań na rzecz wdrażania lokalnej strategii rozwoju dla gmin: Burzenin, Dobra, Pęczniew, Sieradz, Warta oraz miast: Warta i Dobra objętych działalnością stowarzyszenia 2. Mobilizowanie ludności do wzięcia aktywnego udziału w rozwoju obszarów wiejskich 3. Promocje obszarów wymienionych w rozwoju obszarów wiejskich w pkt. 1. 4. Podtrzymywanie wartości kulturowych obszaru

<p>Spoleczne Stowarzyszenie Ekologiczno-Krajoznawcze -Dolina Warty</p>	<p><u>Cel działalności</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kreowanie i upowszechnianie wizerunku okolic Zbiornika Jeziorsko i rzeki Warty jako regionu atrakcyjnego turystycznie w kraju i za granicą. 2. Integracja środowisk samorządu terytorialnego, gospodarczego i zawodowego oraz osób, instytucji i organizacji zainteresowanych rozwojem turystycznym regionu i środowiska naturalnego. 3. Stworzenie regionalnego systemu informacji turystycznej oraz włączenie go w krajowe zarządzanie systemem „it”. 4. Współpraca z lokalnymi organizacjami ekologicznymi, turystyczno-krajoznawczymi i ruchem na rzecz demokracji społeczeństwa. 5. Promocja nowoczesnych rozwiązań w rolnictwie z ochrony środowiska. 6. Współpraca ze szkołami w zakresie edukacji ekologicznej, krajoznawczej i obywatelskiej. 7. Koordynacja działań promocyjnych podejmowanych w regionie.
<p>Bractwo Rycerskie Ziemi Sieradzkiej</p>	<p><u>Obszary działań</u></p> <p>Nauka, kultura, ekologia</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego - ochrona zabytków, dziedzictwo. <p>Bractwo bierze udział w wielu wydarzeniach, inscenizacjach, które mają duże znaczenie w historii kraju, np. Bitwa pod Grunwaldem. Są miłośnikami Średniowiecza. Uczestniczą w rycerskich mistrzostwach świata – Bitwie Narodów.</p>
<p>Stowarzyszenie Przyjaciół 15 Sieradzkiej Brygady Wsparcia Dowodzenia</p>	<p><u>Celem Stowarzyszenia jest:</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dbalność o pozytywny wizerunek 15 Sieradzkiej Brygady Wsparcia Dowodzenia w środowisku żołnierzy i społeczeństwa, 2. Pielęgnowanie i popularyzowanie tradycji 15 Sieradzkiej Brygady Wsparcia Dowodzenia oraz jej poprzedników, tj. 31 Pułku Strzelców Kaniowskich, Oficerskiej Szkoły Łączności, Oficerskiej Szkoły Łączności Przewodowej, 56 batalionu radioliniowego, 15 Pułku Radioliniowo – Kablowego, 15 Brygady Radioliniowo – Kablowej i 15 Sieradzkiej Brygady Radioliniowo – Kablowej oraz Wojska Polskiego, 3. Integracja środowisk żołnierskich i kombatanckich, stowarzyszeń paramilitarnych, organizacji młodzieżowych wokół 15 SBWD, 4. Upowszechnianie wiedzy obronnej wśród młodego pokolenia (www.sp15sbwd.idsl.pl).
<p>Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli</p>	<p><u>Cele (wg Statutu Towarzystwa):</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Krzewienie miłości do Zduńskiej Woli, pielęgnowanie tradycji, upowszechnianie wiedzy o mieście, jego przeszłości, pracy i osiągnięciach bieżących; 2. Współpraca z instytucjami i osobami, które mają wpływ na ożywienie życia społecznego, intelektualnego, gospodarczego i kulturalnego w mieście; 3. Inicjowanie wydawnictw artystycznych, naukowych i propagandowych związanych z miastem; 4. Inspirowanie twórców do tworzenia dzieł tematycznych związanych ze Zduńską Wolą; 5. Utrzymywanie i nawiązywanie kontaktów z dawnymi mieszkańcami miasta; 6. Organizowanie imprez, wystaw, konkursów itp.;

<p>Stowarzyszenie Miłośników Kolei w Zduńskiej Woli Karsznicach</p>	<p>Misją Stowarzyszenia jest uratowanie, wspólnie z Urzędem Miasta i Muzeum Historii Miasta, kolejarskiej perełki regionu, jaką jest Skansen Lokomotyw.</p> <p><u>Celem działalności</u> Stowarzyszenia jest:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Popularyzacja wiedzy o kolejnictwie - Popularyzacja polskiej myśli technicznej w dziedzinie kolejnictwa. - Podejmowanie działań na rzecz pielęgnowania tradycji polskiego kolejnictwa oraz przemysłu związanego z kolejnictwem. - Popieranie działalności naukowej, naukowo-technicznej, popularyzatorskiej i wydawniczej poświęconej tematyce kolejowej oraz prowadzenie takiej działalności we własnym zakresie. - Prowadzenie, inspirowanie oraz wspieranie działań i inicjatyw zmierzających do ochrony zabytków polskiego kolejnictwa. - Gromadzenie i udostępnianie pamiątek i eksponatów oraz opracowywanie materiałów służących propagowaniu kolei. - Konsultacje, doradztwo i szkolenia w zakresie historii kolei oraz konserwacji, utrzymania i użytkowania zabytkowego taboru i urządzeń kolejowych - Prowadzenie działalności popularyzatorskiej i instruktażowej modelarstwa kolejowego - Propagowanie idei zrównoważonego rozwoju, ochrona środowiska, a w szczególności promowanie kolei jako środka transportu przyjaznego środowisku naturalnemu.
<p>Stowarzyszenie Historyczne Tradycji Oręża Polskiego i Europejskiego „Chrobry I”</p>	<p><u>Misja</u> Celem Stowarzyszenia jest propagowanie historii, tradycji oręża polskiego i europejskiego ze szczególnym uwzględnieniem roli Wojska Polskiego na wszystkich frontach II wojny światowej. Działanie na rzecz zdobywania i upowszechniania wiedzy historycznej, tradycji wojskowych i patriotycznych.</p>
<p>PTTK oddział w Zduńskiej Woli, Sieradzu i Warcie</p>	<p><u>Działania:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - organizacja wycieczek turystyczno-krajobrazowych; - rajdy piesze, rowerowe; - organizacja imprez, spotkań czy prelekcji; - wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu; - zapewnia obsługę wycieczek turystycznych; - pośredniczy w sprzedaży biletów na różne wydarzenia kulturalne; <p>Zajmuje się działalnością z zakresu turystyki i krajoznawstwa oraz organizacją wycieczek dla dzieci i młodzieży.</p>
<p>Stowarzyszenie Pasjonatów Sportu Zduńska Wola</p>	<p><u>Obszary działań</u> Sport, turystyka, wypoczynek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej i sportu. <p><u>Misja</u> Szkółka siatkarska dla dzieci i młodzieży.</p>

Źródło: www.bazy.ngo.pl

Od 2008 r. w granicach Obszaru działają dwie lokalne grupy działania

1. Lokalna Grupa Działania (LGD) „Podkowa”. W jej skład wchodzi 3 gminy: Zapolice, Zduńska Wola oraz Szadek. LGD „Podkowa” w ramach swojej działalności realizuje dwa główne cele. Pierwszy to poprawa jakości życia mieszkańców obszaru działania LGD z uwzględnieniem ochrony oraz promocji środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno-kulturowych, a drugi polega na wzmocnieniu kapitału ludzkiego i aktywizacji mieszkańców LGD, w tym w zakresie innowacyjnych rozwiązań, konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości.
2. Lokalna Grupa Działania (LGD) „Szlakiem Sieradzkiej E-ski” obszar działań tej grupy obejmuje 4 gminy: Brąszewice, Brzeźnio, Wróblew, Złoczew. Nadrzędnym celem grupy jest działanie na rzecz równoważonego rozwoju obszarów wiejskich. LGD zamierza osiągnąć ten cel działając na dwóch płaszczyznach. Pierwszą z nich jest poprawa jakości życia przy jednoczesnym rozwoju kultury, turystyki i rekreacji. Drugą jest wspomaganie rozwoju potencjału społecznego i aktywizacji mieszkańców obszaru gmin wchodzących w skład LGD.

1.7 Wykaz przedsięwzięć zrealizowanych przez Partnerów w latach 2007-2014, mających wpływ na rozwój turystyki na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty

W latach 2007-2014 Partnerzy prowadzili działania inwestycyjne i promocyjne, których celem było zwiększenie atrakcyjności poszczególnych jednostek samorządów. Do przedsięwzięć, które znacząco wpływają na rozwój turystyki należą w szczególności inwestycje z zakresu:

- rewitalizacji zabytkowych centrów miast (Sieradz, Zduńska Wola),
- modernizacji infrastruktury turystycznej,
- budowy, rozbudowy i modernizacji infrastruktury sportowo-rekreacyjnej,
- budowy i modernizacji sieci komunikacyjnej.

Szczegółowy wykaz inwestycji przedstawia poniższa tabela.

Tabela 6. Wykaz inwestycji zrealizowanych na terenie Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Partner	Przedsięwzięcie	Opis projektu
Miasto Sieradz	<p><u>Od elekcji królów Polski do epoki Internetu – sieradzka starówka historycznym i kulturowym dziedzictwem regionu</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 43 000 000,00 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 28 598 704,47 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA RPO WŁ 2007-2013</p>	<p>Projekt zrealizowany przez Lidera – Gminę Miasto Sieradz oraz Partnerów: Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK Dom Zakonny w Sieradzu, Starostwo Powiatowe w Sieradzu, Parafię Rzymsko-Katolicką P.W. Wszystkich Świętych w Sieradzu, Muzeum Okręgowe w Sieradzu oraz Sieradzkie Centrum Kultury.</p> <p>Założeniem Projektu było zainicjowanie procesu korzystnych przemian gospodarczych, przestrzennych i społecznych w celu przywrócenia obszarowi staromiejskiemu godnej rangi w strukturach Sieradza oraz nadania mu nowych funkcji kulturalno-turystycznych, opartych na bogatym dziedzictwie przeszłości.</p> <p>Projekt obejmował działania rewitalizacyjne w obrębie dwóch obszarów:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Starego Miasta obejmującego teren miasta lokacyjnego wyznaczonego przebiegiem nieistniejących już murów i obwałowań wraz z najbliższym otoczeniem; 2. Wzgórza Zamkowego – miejsca lokalizacji dawnej warowni wraz z częścią podgrodzia i przedpołem zamku.
	<p><u>Przebudowa Amfiteatru w Sieradzu</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 537 682,41 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 219 926,26 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA RPO WŁ 2007-2013</p>	<p>Projekt obejmował przebudowę pomieszczeń pod sceną amfiteatru (w tym garderobę) oraz przebudowę sceny wraz z częściowym zadaszeniem obiektu.</p> <p>Głównym celem projektu było kształtowanie i rozwijanie kulturowej tożsamości regionalnej poprzez podniesienie standardu infrastruktury kultury w Sieradzu i tym samym polepszenie dostępności do oferowanych usług kulturalnych.</p>
	<p><u>Przebudowa boiska wielofunkcyjnego przy MOSiR w Sieradzu</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 2 100 000,00 PLN</p>	<p>Przedsięwzięcie polegało na przebudowie istniejącego na terenie MOSiR boiska o nawierzchni z trawy naturalnej na boisko o nawierzchni z trawy syntetycznej, drenażem podpowierzchniowym oraz chodnikiem z kostki brukowej.</p> <p>Celem projektu była poprawa stanu technicznego</p>

	<p>KWOTA DOFINANSOWANIA 650 000,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA FRKF</p>	<p>boiska. Pozwoliło to na efektywniejsze wykorzystanie potencjału jaki posiada miasto w obszarze sportu i rekreacji.</p>
	<p><u>Open Hair 2012 – innowacyjna marka Sieradza</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 890 927,74 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 550 851,39 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA RPO WŁ 2007-2013</p>	<p>Głównym celem projektu było kreowanie lokalnej marki, nawiązującej bezpośrednio do postaci Antoniego Cierplikowskiego (1886-1976) – jednego z najwybitniejszych fryzjerów w całej historii tego zawodu. Marka ma być wsparciem dla rozwoju Sieradza oraz budowania stabilnego, rozpoznawalnego wizerunku, który będzie dla mieszkańców powodem do dumy i źródłem korzyści, a dla turystów i inwestorów zachętą do odwiedzenia miasta. Projekt miał przyczynić się do wzmocnienia pozycji Sieradza i regionu sieradzkiego na mapie województwa łódzkiego i całego kraju.</p>
<p>Miasto Zduńska Wola</p>	<p><u>Rewitalizacja Centrum Miasta Zduńska Wola</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 31.017.754 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 11.743.754 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA RPO WŁ 2007-2013</p>	<p>Zakres projektu obejmował:</p> <ul style="list-style-type: none"> - odbudowę ratusza - Zduńskowolskiego Centrum Integracji; - kompleksową przebudowę 5 kamienic znajdujących się przy Placu Wolności o numerach 3, 5, 6, 9 i 9A; - rozbudowę 1 kamienicy przy Placu Wolności 2; - zagospodarowanie terenu na Placu Wolności wokół budynku ratusza oraz przy kamienicach 9 i 9A; - wybudowanie sieci kanalizacji deszczowej i sanitarnej do budynków nr: 3, 5 i 6. <p>Główną ideą inwestycji było ożywienie społeczno - gospodarcze centrum miasta oraz integracja społeczno - kulturalna poprzez działania rewitalizacyjne zdegradowanego obszaru.</p> <p>W wyniku realizacji inwestycji zakłada się:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie atrakcyjności obszarów miejskich, • zwiększenie dostępności mieszkańców miasta do instytucji kultury, • ograniczenie wysokiej koncentracji problemów społecznych, gospodarczych w obszarze projektu, • podniesienie oferty kulturalnej miasta i województwa • integracja społeczna środowisk twórczych, osób starszych i niepełnosprawnych,

		<ul style="list-style-type: none"> • poprawa jakości życia mieszkańców, poprzez przebudowę substancji mieszkaniowej, • poprawa estetyki i zmiana wizerunku centrum Zduńskiej Woli, • podniesienie atrakcyjności centrum miasta dla potencjalnych inwestorów, • przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym.
Powiat Zduńskowski	<p><u>Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa łódzkiego poprzez przebudowę infrastruktury transportowej Północ-Południe w powiecie zduńskowolskim i łaskim</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 71 789 110,00 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 43 965 986,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA RPO WŁ 2007-2013</p>	<p>Projekt miał charakter partnerski, został przygotowany i był realizowany przez 6 samorządów: Powiat Zduńskowolski, Powiat Łaski, Miasto Zduńska Wola, Gminę Zduńska Wola, Gminę Zapolice, Gminę Widawa. Powiat Zduńskowolski pełnił rolę Lidera projektu – koordynował i był odpowiedzialny za wszelkie prace z nim związane.</p> <p>Przedmiotem projektu była przebudowa ciągu komunikacyjnego dróg powiatowych na długości prawie 38 km na odcinku: Wielka Wieś – Zduńska Wola – Zapolice – Widawa – Zborów, wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą. Zakres rzeczowy robót budowlanych obejmował wzmocnienie nawierzchni dróg, budowę zatok autobusowych, przebudowę lub budowę chodników, ścieżek rowerowych oraz ciągów rowerowo-piesznych. Ciąg komunikacyjny łączy drogę wojewódzką nr 710, drogę krajową nr 12 (14), drogi wojewódzkie nr 480 i 481 i prowadzi do drogi krajowej nr 8. Natomiast droga ekspresowa S8 przecina ten kluczowy ciąg komunikacyjny. Projekt umożliwił zintegrowanie infrastruktury transportowej dróg wojewódzkich i krajowych w zachodniej części województwa łódzkiego oraz znacznie poprawił stan techniczny przebudowywanego ciągu, wpływając również na bezpieczeństwo ruchu drogowego.</p> <p>Projekt został podzielony na III podprojekty:</p> <p>Podprojekt I – obejmujący przebudowę dróg powiatowych w powiecie zduńskowolski poza miastem Zduńska Wola. Realizatorem był Powiat Zduńskowolski;</p> <p>Podprojekt II – obejmujący przebudowę dróg powiatowych w powiecie łaskim. Realizatorem był Powiat Łaski za pośrednictwem Powiatowego Zarządu Dróg w Łasku;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Podprojekt III – obejmujący przebudowę dróg powiatowych w mieście Zduńska Wola. Realizatorem było Miasto Zduńska Wola.
Powiat Zduńskowski	<p><u>Przebudowa drogi powiatowej nr 4915E na odcinku Zduńska Wola - Ptaszkowice do granic powiatu</u></p>	<p>Projekt był realizowany przez 2 samorzady: Powiat Zduńskowolski oraz Gminę Zapolice.</p> <p>Przedmiotem projektu była przebudowa drogi powiatowej nr 4915E od granic miasta Zduńska Wola</p>

	<p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 4 396 042,00 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA Ponad 3 000 000,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA RPO WŁ 2007-2013</p>	<p>przez miejscowości Paprotnia i Ptaszkowice o całkowitej długości ponad 6,8 km. Droga po przebudowie ma szerokość 5,50 m, otrzymała nową podbudowę nawierzchni, nawierzchnię, chodniki dla pieszych, rowy odwadniające, przepusty, zjazdy, przystanki komunikacji zbiorowej i oznakowanie.</p>
	<p><u>Modernizacja boisk sportowych wraz z zapleczem sportowo – socjalnym Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 530 956,00 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 276 800,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA Fundacja Rozwoju Kultury Fizycznej</p>	<p>Przedsięwzięcie zlokalizowane na terenie Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli. Obiekt ten mieści się przy ul. Dolnej 41. Jest to ośrodek sportowy o funkcji rekreacyjno-sportowej oraz do przeprowadzania imprez plenerowych. Na terenie obiektu znajduje się Schronisko Młodzieżowe posiadające 90 miejsc noclegowych, budynek administracyjno-socjalny, a także kompleks sportowy obejmujący dwa pełnowymiarowe boiska do piłki nożnej. Wokół jednego z boisk znajduje się bieżnia lekkoatletyczna o nawierzchni ceglanej oraz miejsca pozwalające na uprawianie innych dyscyplin sportowych.</p> <p>Zakres rzeczowy projektu obejmował renowację nawierzchni trawiastej boisk. Dodatkowo dokonano montażu nowych bramek do piłki nożnej oraz piłkochwyłów.</p> <p>W pomieszczeniach budynku administracyjno-socjalnego dokonano niezbędnych remontów. Dodatkowo w ramach projektu wykonana została wymiana ogrodzenia od strony ulicy Piwnej oraz od strony ulicy Dolnej.</p>
	<p><u>Termomodernizacja Schroniska Młodzieżowego i budynku administracyjno-socjalnego Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 852 394,00 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA dotacja WFOŚiGW 274 406,00 PLN</p>	<p>Zakres rzeczowy projektu obejmował kompleksowe wykonanie prac termomodernizacyjnych wraz z montażem instalacji solarnej, wymianę oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne w budynku Schroniska Młodzieżowego i w budynku administracyjno-socjalnym Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli.</p>

	<p>pożyczka WFOŚiGW 274 406,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA WFOŚiGW</p>	
	<p><u>„Gmina w obiektywie” - wydanie folderu promocyjnego Gminy Zduńska Wola wraz z mapą turystyczną</u> CAŁKOWITA WARTOŚĆ 16 396,00 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 10 001,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA PROW 2007-2013</p>	<p>Celem projektu pn.: „Gmina Zduńska Wola w obiektywie – wydanie folderu promocyjnego Gminy Zduńska Wola wraz z mapą turystyczną” była promocja gminy Zduńska Wola oraz ukazanie jej dziedzictwa kulturowego. Pomoc finansowa na przedsięwzięcie przyznana została w ramach małych projektów (działanie 413: „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”), objętych Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.</p> <p>Cele szczegółowe, na które wpłynęło przedmiotowe przedsięwzięcie, to: popularyzacja i rozwój produkcji wyrobów regionalnych oraz rozwój usług turystycznych.</p>
Gmina Zduńska Wola	<p><u>Budowa ogólnodostępnego boiska wielofunkcyjnego w miejscowości Annapole Stare</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 539 103,50 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 319 782,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA PROW 2007-2013</p>	<p>Celem przedsięwzięcia było podniesienie jakości życia mieszkańców miejscowości Annapole Stare oraz okolicznych wsi poprzez budowę ogólnodostępnego boiska wielofunkcyjnego. Inwestycja wpłynęła na poprawę wizerunku wsi oraz przyczyniła się do rozwoju kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych.</p>
	<p><u>Budowa ogólnodostępnego boiska wielofunkcyjnego w miejscowości Krobanów</u></p> <p>CAŁKOWITA WARTOŚĆ 512 379,68 PLN</p> <p>KWOTA DOFINANSOWANIA 312 132,00 PLN</p> <p>ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA PROW 2007-2013</p>	<p>Celem przedsięwzięcia było podniesienie jakości życia mieszkańców miejscowości Krobanów oraz okolicznych wsi poprzez budowę ogólnodostępnego boiska wielofunkcyjnego. Inwestycja wpłynęła na poprawę wizerunku wsi oraz przyczyniła się do rozwoju kultury fizycznej wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych.</p>

	<p align="center"><u>Budowa ścieżki rowerowej Holendry- Paprotnia- Strońsko- Marcelów</u></p> <p align="center">CAŁKOWITA WARTOŚĆ 86 100,00 PLN</p>	<p>Inwestycja polegała na budowie ścieżki rowerowej o następujących parametrach:</p> <ul style="list-style-type: none"> - długość ścieżki - 3439,23 m, - szerokość ścieżki 2,0 m (w obu kierunkach), lokalnie na terenie zabudowy - 5,0 m, - nawierzchnia gruntowa - wyremontowana kamieniem łamanym 0/31,5 na pow. 5%, - nawierzchnia z kruszywa łamanego 0/31,5 stabilizowanego mechanicznie grub. 7 cm. <p>W ramach inwestycji utworzono 3 punkty wypoczynkowe, wyposażone w:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ławki z bali drewnianych - 2 szt., - stojak na rowery - po 10 stanowisk z każdej strony, - kosz na śmieci - 1 szt.
<p align="center">Gmina Zapolice</p>	<p align="center"><u>Zagospodarowanie parku o walorach zabytkowych wraz z budową punktu widokowego w Strońsku</u></p> <p align="center">CAŁKOWITA WARTOŚĆ 27 075,72 PLN</p> <p align="center">KWOTA DOFINANSOWANIA 15 822,00 PLN</p> <p align="center">ŹRÓDŁO WSPÓŁFINANSOWANIA PROW 2007-2013</p>	<p>Celem projektu było poprawienie atrakcyjności turystycznej miejscowości Strońsko oraz zaspokojenie potrzeb społecznych mieszkańców wsi. Dzięki jego realizacji powstało miejsce spotkań dla lokalnej społeczności oraz częstych wizyt turystów.</p>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta Sieradz i Zduńska Wola, Starostwa Powiatowego w Zduńskiej Woli, Urzędu Gminy Zduńska Wola i Gminy Zapolice

2. Analiza egzogenicznych czynników rozwoju turystyki

Celem analizy egzogenicznej jest zbadanie szans powodzenia rozwoju branży turystycznej (w szczególności do rozwoju turystyki aktywnej) na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty. Oddziaływanie czynników zewnętrznych, w szczególności natężenie ruchu turystycznego oraz poznanie motywacji wizyt turystów w województwie łódzkim, jest jednym z podstawowych elementów wpływających na podjęcie decyzji o kierunkach rozwoju i działaniach mających na celu ożywienie turystyczne Obszaru. Drugim ważnym badaniem czynnikiem jest polityka województwa w tym zakresie, bowiem wsparcie rozwoju turystyki na szczeblu regionalnym, zmniejsza ryzyko podejmowanych w tym kierunku działań lokalnych.

Na uwagę zasługuje również fakt, iż coraz większą liczbę przyjeżdżających na teren Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty stanowią odwiedzający jednodniowi (a więc osoby niekorzystające z noclegów). Są to przede wszystkim uczestnicy wydarzeń kulturalnych odbywających się na Obszarze. Organizowane wydarzenia często mają charakter unikalny, dzięki czemu zyskują coraz większą rzeszę sympatyków. Poniższa analiza stanowi potwierdzenie wzrostu liczby odwiedzających jednodniowych. Ważne są jednak działania promocyjne o większym zasięgu, by wraz z rozbudową funkcji rekreacyjnej przyciągnąć większą liczbę odwiedzających i zachęcić ich do dłuższego pobytu na Obszarze.

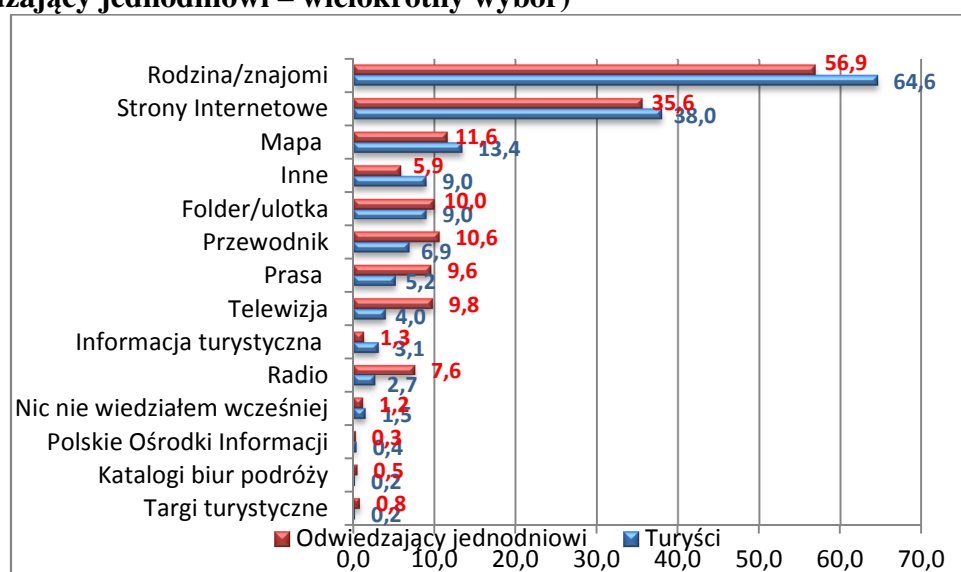
2.1 Analiza ruchu turystycznego w województwie łódzkim

Źródło informacji o obszarze

Z uwagi na fakt, że wiedza o miejscach, które turysta zamierza odwiedzić odgrywa ważną rolę w procesie wyboru tych miejsc, niezwykle istotne jest źródło czerpania takich informacji. Poniższy wykres prezentuje źródła informacji o województwie łódzkim w 2010 i 2011 r.

Większość respondentów (60%) wskazywała na tzw. „informację szeptaną”, pochodzącą od rodziny lub znajomych. Drugim wg wielkości źródłem informacji jest Internet (prawie 37 % w 2011 r.) - najczęściej portale lokalne lub turystyczne. W Internecie poszukiwało informacji 34% cudzoziemców i 37% Polaków, co wskazuje na potrzebę organizowania stron informacyjnych w językach obcych.

Wykres 13. Źródła informacji o województwie łódzkim w 2011 roku (turyści i odwiedzający jednodniowi – wielokrotny wybór)

Źródło: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku*

Mapy i plany to źródło informacji dla 12% badanych (częściej Polacy). Dla zaledwie 10% respondentów źródłem informacji były foldery i ulotki, co może świadczyć o niskim nakładzie, nieefektywnym systemie ich dystrybucji lub też niskim poziomie merytorycznym materiałów promocyjnych. Również przewodniki nie cieszą się dużą popularnością - tylko 9% respondentów korzystało z tego typu publikacji. Kolejne, cieszące się coraz mniejszym zainteresowaniem, źródła informacji to: 8% telewizja, 8% prasa, 6% radio oraz 1,5 % punkty informacji turystycznej. Na uwagę zasługuje fakt, że częściej z punktów informacji turystycznej korzystali cudzoziemcy.

Skuteczność informacji na targach turystycznych jest niewielka, a biura podróży nie sprzedają zorganizowanego produktu turystycznego.

Cel przyjazdu na wybrany obszar

Cele przyjazdu są istotne, gdyż powinny stanowić wskazówkę w jaki sposób organizować ofertę turystyczną dla cudzoziemców i Polaków. W opinii cudzoziemców województwo łódzkie to region przyjazdów sentymentalnych łączonych z wypoczynkiem (istotny segment diaspory żydowskiej, gości pochodzenia niemieckiego i czeskiego) oraz turystyki poznawczej w tranzycie.

Wykres 14. Cele przyjazdów turystów i odwiedzających jednostniowych do województwa łódzkiego w 2011 roku (wielokrotny wybór)

Źródło: Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku

57% respondentów wskazuje jako cel przyjazdu wypoczynek - zarówno Polacy jak i cudzoziemcy, a 28% cel poznawczy. Atrakcyjność poznawcza jest o tyle istotna, że decyduje o długości pobytu na określonym obszarze. Charakterystyczne dla województwa łódzkiego jest rozproszenie atrakcji turystycznych, które skutkuje skróceniem pobytu w miejscu odwiedzanym. W stosunku do roku 2010 respondenci częściej deklarowali odwiedziny znajomych i krewnych (19%), uprawianie turystyki kwalifikowanej (15%), udział w imprezach kulturalnych (16%) i sportowych (8%). Wzrosło zainteresowanie ciekawymi obiektami (z 10% do 27%), co wskazuje na rozwój turystyki poznawczej w 2011 roku wśród badanych osób. Nieznacznie zmniejszyło się zainteresowanie obiektami religijnymi.

Wśród cudzoziemców zdecydowanie zmalał udział w imprezach sportowych, z 22% w roku 2010 do 5%. Polacy częściej niż cudzoziemcy wskazywali na turystykę aktywną (4%) i zakupy (3%).

Sposoby spędzania czasu na odwiedzanym obszarze

Sposób spędzania czasu wolnego świadczy o jakości pobytu turystycznego na danym obszarze.

Tabela 7. Sposób spędzania czasu wolnego na odwiedzanym obszarze województwa łódzkiego w 2011 roku (wybór wielokrotny)

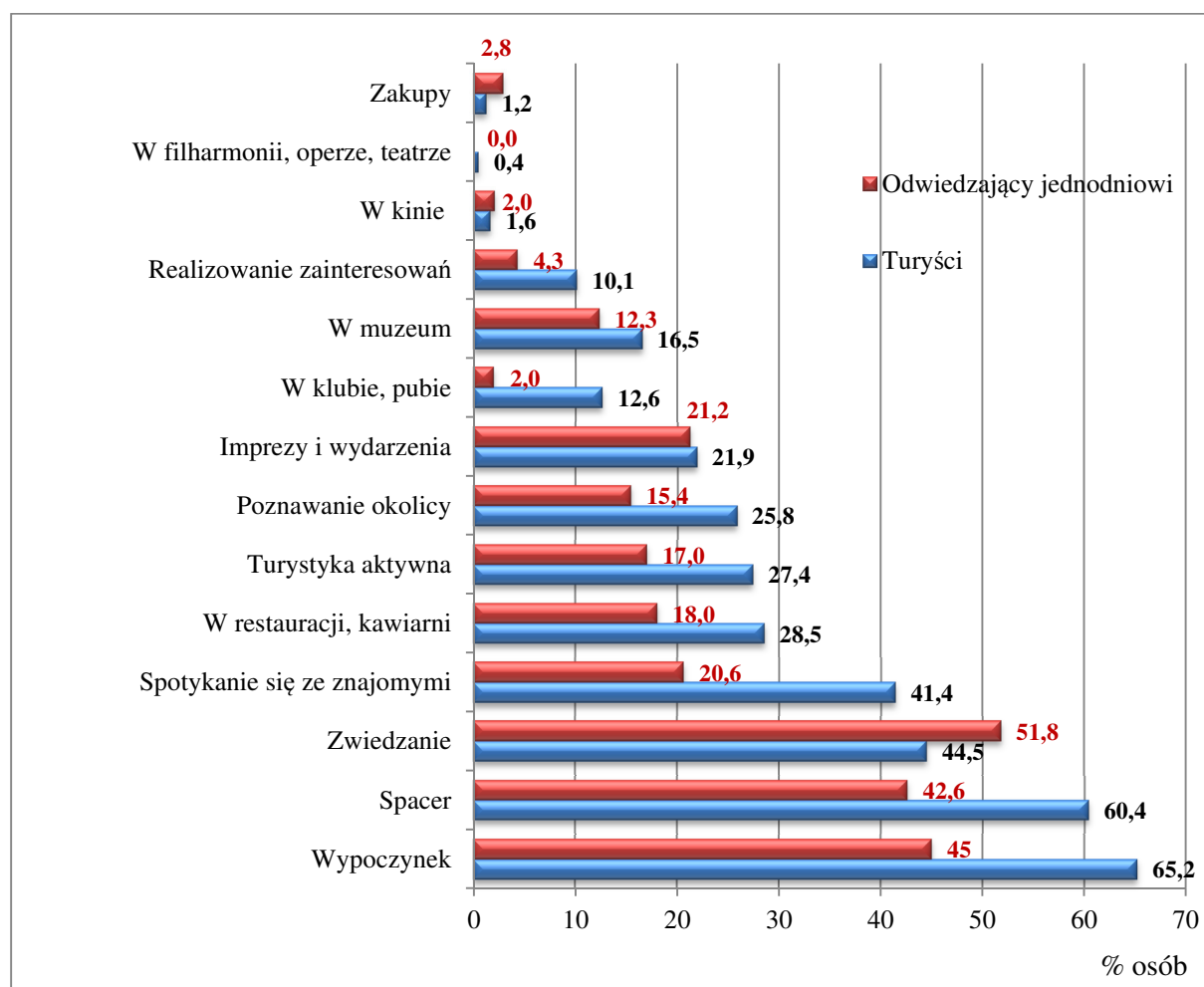
Sposób spędzania czasu	Polacy		Cudzoziemcy		Ogółem	
	[%]					
	2011	2010	2011	2010	2011	2010
Wypoczynek	52,5	53,3	56,9	40,6	52,8	52,2
Spacer	49,7	57,0	44,6	41,3	49,5	55,7
Zwiedzanie	48,6	53,5	55,4	55,8	48,9	53,6
Spotkanie się ze znajomymi	27,7	23,0	47,7	39,9	28,8	24,5
W restauracji, kawiarni	20,8	26,0	43,1	42,8	22,0	27,4
Imprezy i wydarzenia	21,8	14,4	15,4	29,0	21,4	15,6
Turystyka aktywna	21,6	18,5	12,3	8,7	21,1	17,6
Poznawanie okolicy	19,5	16,3	16,9	11,6	19,4	15,9
W muzeum	13,6	8,6	21,5	12,3	14,0	8,9
Realizowanie zainteresowań	6,6	7,7	4,6	10,1	6,5	7,9
W klubach, pubach, dyskotekach	5,8	7,2	10,8	9,4	6,1	7,4
Zakupy	2,4	2,9	2,0	2,2	2,3	2,8
W kinie	2,0	2,1	0,0	4,3	1,9	2,3
W filharmonii, operze, teatrze	0,6	1,0	4,6	0,0	0,8	0,9

Źródło: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku*

Do najczęściej wymienianych sposobów spędzania czasu na obszarze województwa łódzkiego w 2011 należą: wypoczynek (53%), spacer (50%) i zwiedzanie (49%). Wśród cudzoziemców wzrosło zainteresowaniem wypoczynkiem (57%). Nastąpił wzrost zainteresowania imprezami i wydarzeniami kulturalnymi (21%) – szczególnie wśród Polaków (22%); niestety spadek o połowę wśród cudzoziemców (15%). W 2011 roku odnotowano większe zainteresowanie turystyką aktywną (21%) – szczególnie wśród zagranicznych turystów (12%).

Wykres 15. Sposoby spędzania czasu przez turystów i odwiedzających jednodniowych w województwie łódzkim w 2011 roku

Źródło: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku*

Na uwagę zasługuje fakt, że turyści spędzali nieco inaczej swój czas wolny niż odwiedzający jednodniowi. Turyści częściej wypoczywali (65% do 45%), spacerowali (60% do 43%),

spotykali się w gronie znajomych (41% do 21%), a także spędzali czas w restauracjach i kawiarniach (29% do 18%). Sposoby spędzania czasu przez turystów były zdecydowanie bardziej urozmaicone, w porównaniu ze sposobem spędzania czasu przez odwiedzających jednodniowych.

Wykorzystanie bazy noclegowej

Korzystanie z noclegu na terenie województwa łódzkiego deklarowało około 40% respondentów, co oznaczało spadek w porównaniu z rokiem poprzednim z poziomu 44%. Wśród badanych Polaków 37% gości nocowało na terenie województwa łódzkiego, natomiast wśród cudzoziemców było to aż 81%.

Zmienia się także struktura wykorzystania bazy noclegowej. W hotelach nocowało 29% respondentów (w stosunku do 27% z 2010 roku). Zmiana ta najbardziej zauważalna była wśród cudzoziemców.

Tabela 8. Struktura bazy noclegowej wykorzystanej na obszarze województwa łódzkiego przez respondentów w 2011 roku

Rodzaj bazy noclegowej	Polacy		Cudzoziemcy		Ogółem	
	[%]					
	2011	2010	2011	2010	2011	2010
Hotel	28,7	26,4	39,0	30,6	28,6	27,1
U rodziny	18,0	24,1	27,0	24,8	18,7	24,2
U znajomych	13,0	14,1	11,3	12,4	12,8	13,8
Własny dom/mieszkanie	8,7	7,9	5,7	4,1	8,3	7,3
Ośrodek wczasowy	8,0	6,7	0,0	0,0	7,1	5,6
Kwaterna prywatna	6,8	6,9	0,0	0,0	6,1	5,7
Kempingi lub pole namiotowe	6,2	4,4	3,8	0,0	5,9	3,7
Inne	1,6	0,3	3,8	1,6	2,6	0,4
Pensjonat	2,1	1,8	1,9	3,3	2,0	2,1
Hostel	1,4	2,1	2,0	0,8	1,6	1,9
Schronisko młodzieżowe	1,8	1,0	0,0	0,0	1,6	0,8
Dom pielgrzyma/parafialny	1,8	0,0	2,5	0,0	1,6	0,0
Motel	0,6	2,3	3,0	4,1	1,2	2,6
Własna działka	1,1	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0
Dom wycieczkowy	0,9	2,0	0,0	0,1	0,8	1,8
Ośrodek sportowy	0,2	0,0	0,0	18,2	0,1	3,0

Źródło: Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku

W 2011 roku goście z zagranicy nocowali przeważnie w hotelach (39%), u rodziny (27%) i u znajomych (11%). Ponadto zaobserwowano spadek zainteresowania ośrodkami sportowymi i pensjonatami.

Polacy, podobnie jak w przypadku cudzoziemców, w połowie przypadków korzystali z nierejestrowanej bazy noclegowej. Ponadto wśród tych osób nastąpił spadek znaczenia noclegów u rodziny (18%) i znajomych (13%), a wzrosło wykorzystanie bazy rejestrowanej, w tym hoteli (28%) oraz ośrodków wczasowych, kampingów i schronisk.

Wydatki podczas pobytu turystycznego

Jednym z najbardziej pożądaných efektów ruchu turystycznego są wpływy finansowe, jakie ten ruch generuje. Średnia kwota wydatków poniesionych podczas pobytu na terenie województwa łódzkiego wyniosła w badanym roku 222 zł (o 30 zł mniej w porównaniu z rokiem ubiegłym). Ponadto badani respondenci deklarowali najczęściej wysokość wydatków w granicach do 50 zł (45%, w 2010 roku było to ok. 43%).

Tabela 9. Kwoty deklarowanych wydatków na jedną osobę podczas pobytu na odwiedzanym obszarze województwa łódzkiego w 2011 roku

Kwota wydatków	Turyści		Odwiedzający jednodniowi		Ogółem	
	(%)					
	2011	2010	2011	2010	2011	2010
> 2000 zł	3,7	2,7	0,0	0,0	1,5	1,4
1501 - 2000 zł	1,6	0,9	0,1	0,1	0,7	0,5
1001 - 1500 zł	1,6	2,8	0,1	0,1	0,7	1,2
501 - 1000 zł	12,6	16,8	0,4	0,8	5,2	7,7
401 - 500 zł	7,4	10,3	0,5	1,8	3,2	5,5
301 - 400 zł	9,5	6,1	1,2	0,9	4,4	3,1
201 - 300 zł	14,6	14,3	2,7	1,4	7,3	7,0
101 - 200 zł	16,3	20,4	9,0	7,6	11,9	13,1
51 - 100 zł	11,8	15,8	26,3	18,8	20,6	17,4
do 50 zł	20,8	9,9	59,7	68,5	44,5	43,1

Źródło: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku*

Osoby odwiedzające województwo łódzkie podczas pobytu częściej wydawali mniejsze kwoty (do 100 zł – 65%, w porównaniu z 2010 rokiem –61%). Pośród grupy turystów najczęściej wydawane kwoty mieściły się w przedziale do 300 zł (64%) i w przedziale 500–1000 zł (20%). Z kolei w przypadku odwiedzających jednodniowych pozostawiali oni

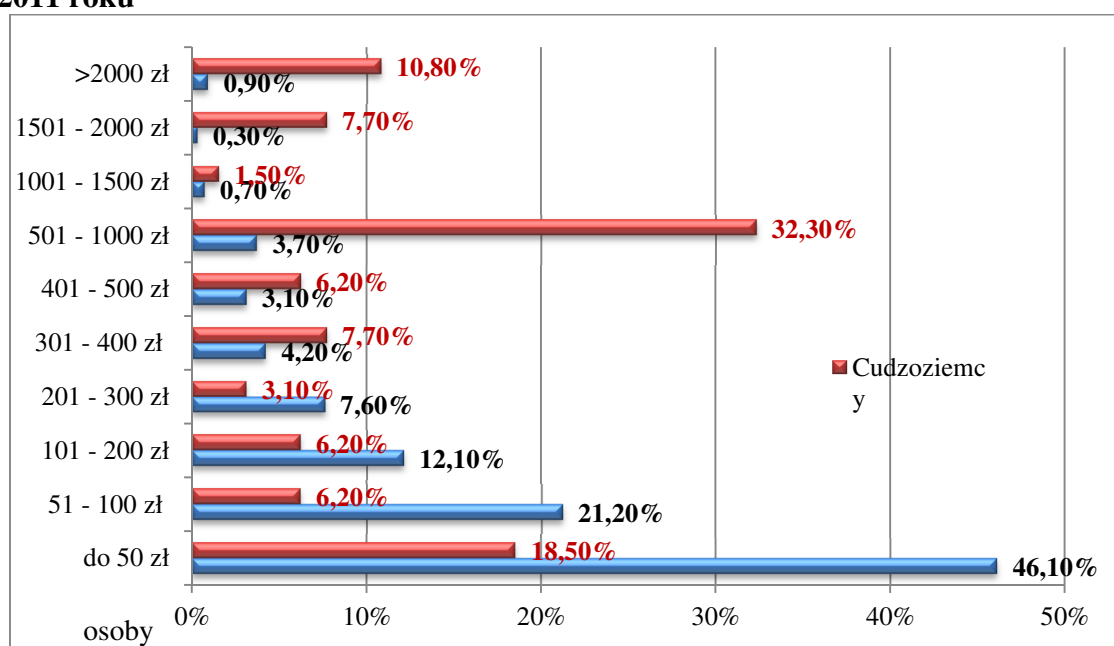
najczęściej kwoty do 100 zł – 86%. Podsumowując: turysta średnio wydawał w województwie łódzkim ok. 442 zł (w 2010 roku – 458 zł), a odwiedzający jednodniowy – 80 zł (w 2010 roku – 93 zł). Cudzoziemcy natomiast wydają chętniej i więcej podczas pobytu turystycznego dłuższego niż jeden dzień, średnio 938 zł na pobyt, Polacy zaś ok. 182 zł. Widać wyraźny wzrost ponoszonych, na przestrzeni ostatnich lat, wydatków w przypadku cudzoziemców, podczas gdy wśród Polaków odnotowuje się ich spadek. Przypuszcza się, że efekt ten będzie miał wpływ na zmiany w strukturze konsumpcji. Turyści pozostawiali średnio 122 zł na dzień, a odwiedzający jednodniowi 75 zł.

Tabela 10. Średnie wydatki gości odwiedzających województwo łódzkie w 2011 roku

Odwiedzający województwo łódzkie	Pobyt	Na jeden dzień
	(zł)	
Turysta	442	122
Odwiedzający jednodniowy	80	75
Polacy	182	89
Cudzoziemcy	938	171
Ogółem	222	93

Źródło: Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku

Wykres 16. Kwoty przeznaczone przez respondentów na pobyt w województwie łódzkim w 2011 roku

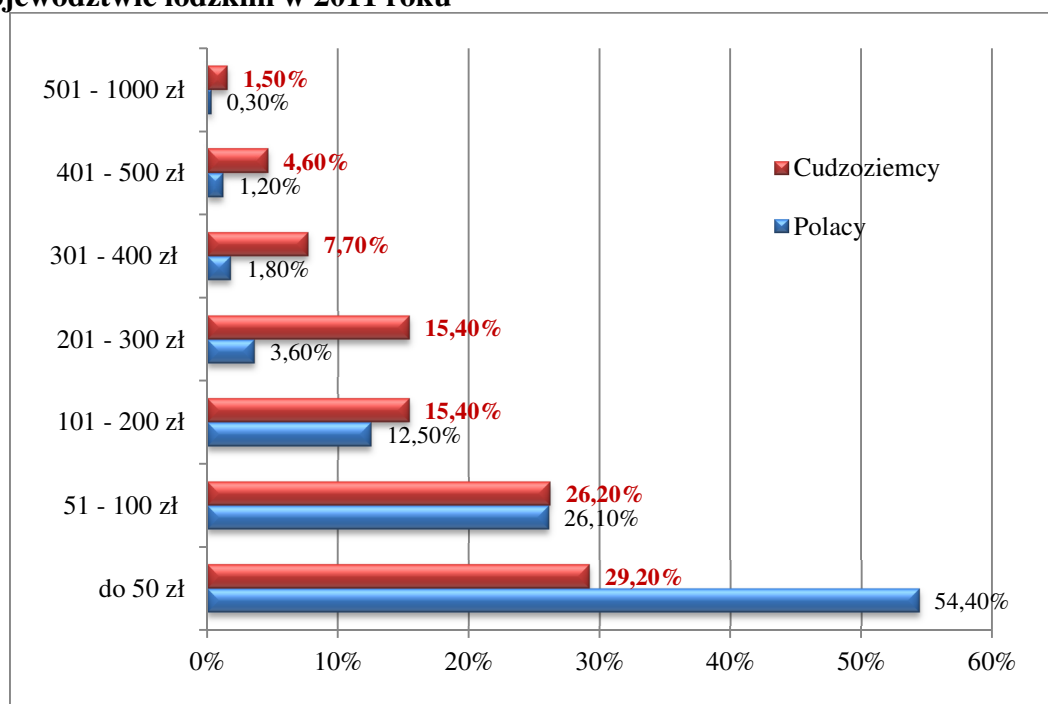
Źródło: Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku

Przypuszcza się, że spadek wydatków Polaków spowodowany jest niewątpliwie koniecznością oszczędnego gospodarowania budżetem domowym w obliczu kryzysu światowego oraz wzrostem bieżących kosztów utrzymania. W związku z tym wydatki na turystykę w obliczu konieczności oszczędzania podlegają ograniczeniom w pierwszej kolejności, co jest zgodne z teorią piramidy potrzeb Maslowa.

W przeciwieństwie do gości z zagranicy, badani Polacy wydawali najczęściej na pobyt w województwie łódzkim kwoty do 200 zł (79%). W przedziale 201–1000 zł cudzoziemcy stanowili 49%, podczas gdy Polacy tylko 19%. Wskazywane różnice wydatkowanych kwot wiążą się przeważnie ze statusem materialnym badanych i proporcje te zmieniły się nieznacznie w stosunku do 2010 roku.

Wykres 17. Kwoty przeznaczone przez respondentów na 1 dzień pobytu w województwie łódzkim w 2011 roku

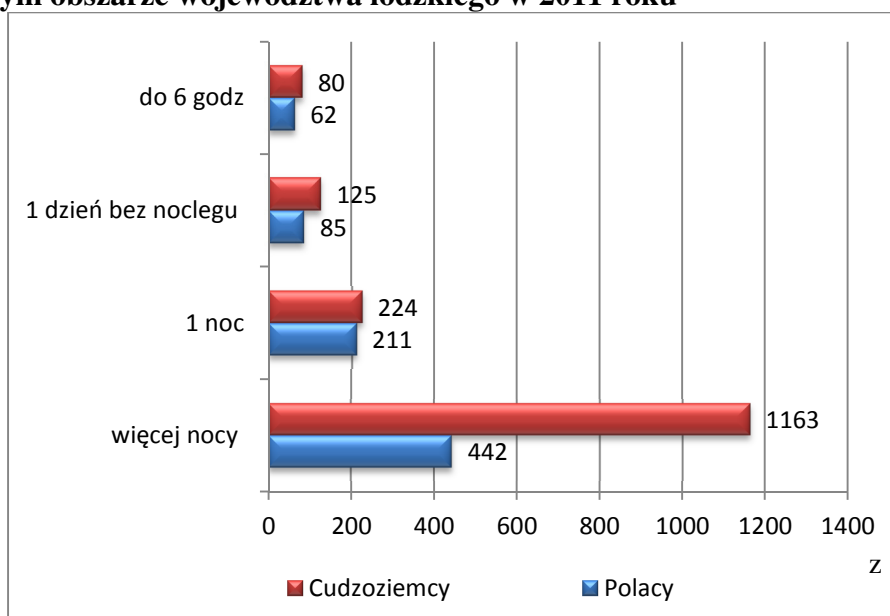
Źródło: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku*

Na jeden dzień spędzony w województwie łódzkim Polacy średnio wydali 93 zł, podczas gdy 54% badanych deklaroowało wydatek w wysokości 50 zł. W przypadku cudzoziemców wydatek tej wielkości deklaroowało jedynie 29% ankietowanych. Goście zagraniczni wskazywali na znacznie większe kwoty przeznaczone na jeden dzień pobytu (średnio ponad 171 zł). W wydatkach jednodniowych 42% gości zagranicznych zadeklaroowało kwoty od 51 do 200 zł. Jeżeli chodzi o strukturę wydatków jednodniowych turystów zagranicznych to jest ona odwrotna w przypadku turystów z Polski.

Turysta wydaje znacznie więcej pieniędzy podczas pobytu niż odwiedzający jednodniowy, co jest związane z korzystaniem z dodatkowych usług, m.in. z usług noclegowych, a przy okazji z usług gastronomicznych itp. Stąd pożądanym działaniem ze strony organizatorów przestrzeni turystycznej jest zatrzymanie gości na danym obszarze jak najdłużej. Średnia kwota wydatkowana w zależności od długości pobytu to wskaźnik, który w pełni odzwierciedla zdiagnozowane zjawisko. I tak, im pobyt dłuższy, tym koszty te będą wyższe, jednak będą się relatywnie zmniejszały w przeliczeniu na dzień pobytu, bowiem podczas dłuższego pobytu koszty stałe rozkładają się na kolejne dni.

Wykres 18. Średni wydatek respondentów na osobę, w zależności od długości pobytu na odwiedzanym obszarze województwa łódzkiego w 2011 roku

Źródło: *Ruch turystyczny w Łodzi i województwie łódzkim w 2011 roku*

Badane osoby deklarowały kwotę ok. 71 zł (Polacy – 62 zł, cudzoziemcy – 80 zł), jaką pozostawiają podczas krótkiego, kilkugodzinnego pobytu w miejscu odwiedzanym (są to najczęściej wydatki na zakupy, usługi gastronomiczne, bilety wstępu). Podczas, gdy dany pobyt wydłuży się do jednego dnia, kwota ta wzrasta do średnio 105 zł. Pobyt z noclegiem generuje średnio kwotę 217 zł, co potwierdza słuszność tezy o potrzebie zatrzymania odwiedzającego na co najmniej jeden nocleg (jest to kwota wyższa niż w 2010 roku o 34 zł). Pobyt dłuższy generował wydatki na poziomie 802 zł i zdecydowanie wyższe były one w przypadku cudzoziemców (1163 zł).

2.2 Polityka Województwa Łódzkiego w zakresie rozwoju turystyki

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020

Celem Planu Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty jest zintegrowane wykorzystywanie walorów środowiska przyrodniczego oraz zasobów dziedzictwa kulturowego. Kwestie takie jak wielokulturowość czy bogate tradycje historyczne to szansa na wzmocnienie atrakcyjności i rozpoznawalności tego regionu. Ponadto Obszar Doliny Rzeki Warty ma ogromne predyspozycje do rozwoju funkcji turystycznej, co zostało zdiagnozowane w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020.

Dolina Rzeki Warty to obszar turystyczny wyróżniający się atrakcyjnymi walorami przyrodniczo-kulturowymi, który z kolei stanowi płaszczyznę do rozwoju turystyki aktywnej oraz uzdrowskiej. Teren ten jest w większości objęty systemem obszarów chronionych, a przede wszystkim predysponowany do rozwoju turystyki aktywnej: turystyka pieszo-rowerowa, kajakarstwo, jeździectwo czy geoturystyka. Z kolei predyspozycję do rozwoju turystyki kulturowej stanowią obiekty zabytkowe, miejsca pamięci i atrakcje kulturowe, połączone dodatkowo siecią szlaków turystycznych. Obszar Doliny Rzeki Warty posiada duży potencjał turystyczny, niemniej zidentyfikowane zostały również kwestie problemowe, które stanowią barierę jego rozwoju. Wymienić tu należy w szczególności: słabo rozwiniętą bazę noclegową i infrastrukturę turystyczną oraz niski standard oferowanych usług turystycznych. Słabością jest również niewystarczająca promocja dziedzictwa kulturowego i odbywających się imprez o charakterze cyklicznym czy brak wyobrażenia o atrakcyjnym spójnym wizerunku Obszaru. W taki sposób Dolina Rzeki Warty została przedstawiona w jednym z najważniejszych dokumentów strategicznych na poziomie województwa łódzkiego – Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020. Plan Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty nie obejmuje jednak całości scharakteryzowanego w Strategii (SRWŁ) terenu, wyłącznie jego fragment w centralnej części – obejmujący część powiatu sieradzkiego oraz zduńskowolskiego. Zasadniczą cechą całego Obszaru jest tożsamość cech jakie na nim występują, dlatego zdiagnozowaną wyżej sytuację można odnieść do przedmiotu opracowania PROF.

Na terenie województwa łódzkiego występuje również obszar turystyczny rzeki Pilicy i Bzury, a najważniejszymi wyzwaniami rozwojowymi wynikającymi z diagnozy stanu wspomnianych trzech obszarów w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego są m.in.:

- „stworzenie spójnego wizerunku obszarów jako atrakcyjnych turystycznie;
- przygotowanie i realizacja zintegrowanych produktów turystycznych opartych na walorach kulturowych i przyrodniczych;
- rozwój turystyki aktywnej oraz bazy turystycznej, rekreacyjnej i sportowej;
- poprawa dostępności transportowej wewnętrznej i zewnętrznej.”

Wymienione wyżej wyzwania zostały wybrane celowo, gdyż odnoszą się do obszaru objętego opracowaniem i są wyzwaniami także dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 stanowi odpowiedź na wyzwania najbliższych lat, które prowadzą do kształtowania nowoczesnego i atrakcyjnego regionu oraz przyjaznego miejsca dla rozwoju jego mieszkańców. Ponadto będąc najważniejszym dokumentem strategicznym określa wizję, cele oraz główne działania, dzięki którym zostaną osiągnięte. Określone zadania zostały podzielone na trzy filary: spójność gospodarcza, społeczna i przestrzenna. Kluczowym dla projektu „Aktywna Dolina Rzeki Warty” jest strategiczny **kierunek działania 5.3. „Rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji”** (filar 2 – spójność społeczna, cel operacyjny 5).

Priorytetem w rozwoju funkcji turystycznej na terenie województwa łódzkiego jest realizacja działań w myśl wyżej wymienionego kierunku strategicznego, który polega na rozwoju bazy, jak i usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji. To właśnie wysoki standard i dostępność usług publicznych jest jednym z warunków koniecznych, pozwalających na podniesienie jakości życia mieszkańców.

Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020

W województwie łódzkim sektor gospodarki jakim jest turystyka, został szczegółowo zbadany i przeanalizowany w Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Łódzkiego 2020. Dokument ten składa się z dwóch części: pierwsza obejmuje diagnozę stanu, analizę SWOT, wizję, misję i strategiczną politykę rozwoju; druga natomiast to część strategiczna: Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007-2020. Wnioski wypracowane w tym dokumencie są kluczowe dla konstruowania PROF Aktywna Dolina Rzeki Warty. Bowiem zdiagnozowane tam problemy dotyczą Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty, a sposoby ich rozwiązania znajdują zastosowanie na przedmiotowym obszarze. Specyfiką turystyki jest uzależnienie jej rozwoju m. in. od czynników egzogenicznych, dlatego uwzględnianie wniosków z analizy dla województwa łódzkiego jest obligatoryjne.

Problemy zdefiniowane w Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Łódzkiego:

- I. Brak turystycznego wizerunku województwa łódzkiego. Panujące powszechnie przekonanie o niskiej atrakcyjności turystycznej województwa – zarówno wśród lokalnej społeczności, jak i turystów;
- II. Słabo rozwinięte produkty turystyczne Łódzkiego. Brak produktów o charakterze wizerunkowym. Brak określonej wizji, kierunków, w jakich powinna rozwijać się oferta turystyczna województwa;
- III. Brak skoordynowanej polityki informacyjno-promocyjnej województwa w obszarze turystyki. Słaba tożsamość regionalna (dotyczy obszaru województwa łódzkiego – wytyczonego po 1998 r.);
- IV. Brak monitoringu rynku turystycznego w Łódzkiem dla celów inwestycyjnych i działań promocyjnych;
- V. Niedostateczna liczba wykwalifikowanych pracowników z zakresu zarządzania oraz obsługi ruchu turystycznego. Niewystarczająco dopasowany do potrzeb rynku system kształcenia zawodowego dla turystyki. Odpływ kadr – emigracja zawodowa, szczególnie wyraźnie widoczna w branży turystycznej i branżach pokrewnych;
- VI. Niewystarczająco rozwinięta podstawowa infrastruktura turystyczna. Słabo rozwinięta towarzysząca baza turystyczna. Niedostateczne dopasowanie bazy turystycznej do specyficznych potrzeb turystów;
- VII. Brak koordynacji działań – niedostatecznie rozwinięta współpraca pomiędzy władzami samorządowymi, organizacjami turystycznymi, branżą turystyczną. Zbyt mała liczba zawiązanych i sformalizowanych grup realizujących projekty z zakresu turystyki.

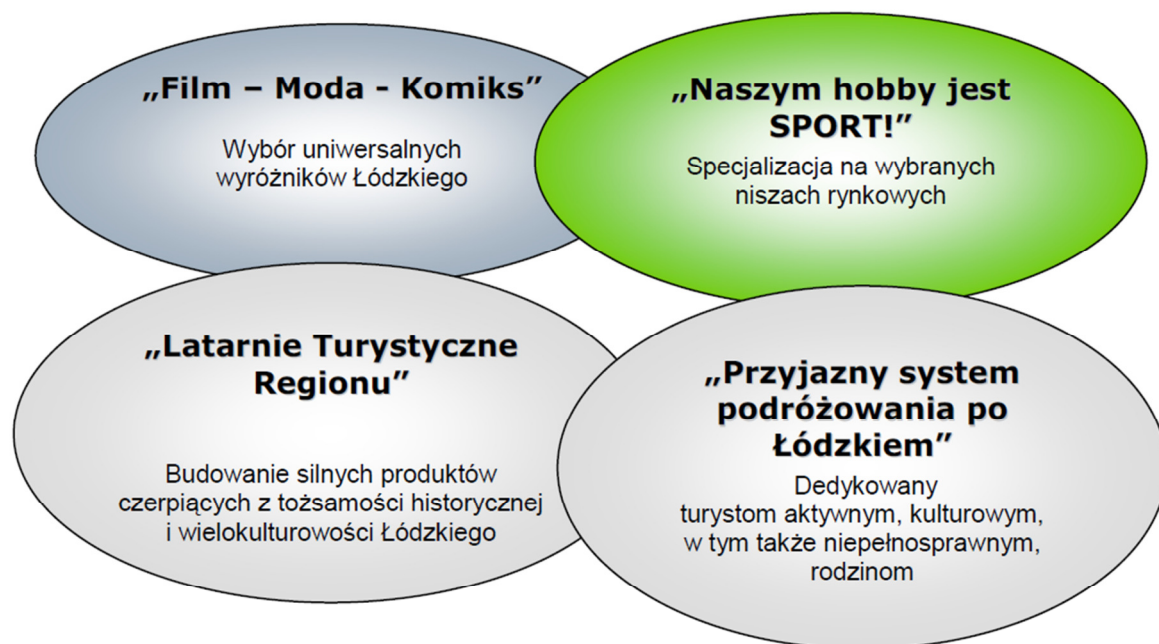
Kierunki strategiczne zdefiniowane w Programie Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020

Zdefiniowane kierunki strategiczne określają możliwości: specjalizacji, dywersyfikacji oferty, koncentracji posiadanych zasobów oraz budowania przewagi konkurencyjnej województwa na rynku turystycznym.

Poniższy schemat prezentuje koncepcje czterech pomysłów na rozwój turystyczny województwa łódzkiego.

Rysunek 32. Kluczowe czynniki sukcesu dla województwa łódzkiego

Źródło: Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020

Działania planowane na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty wpisują się w trzy z wyżej wymienionych koncepcji, tj.:

- **„Naszym hobby jest SPORT!”** – budowanie przewagi konkurencyjnej w wybranych niszowych formach turystyki

Celem tej koncepcji jest postrzeganie województwa łódzkiego jako obszaru wyspecjalizowanego w tych formach turystyki, które obecnie uważane są za niszowe, w szczególności:

- turystyka sportowa - turystyka wyczynowa i amatorska, wydarzenia, zgrupowania sportowe, obozy szkoleniowe dla młodzieży, rehabilitacja sportowa,
- turystyka medyczna,
- turystyka integracyjna (zdrowotno-aktywna),
- turystyka z ofertą skierowaną do kobiet.

Taki kierunek działań ma skutkować zacieśnieniem kooperacji podregionów, miast, NGO's, podmiotów prywatnych. Władze województwa natomiast mają inspirować i wspierać działania promocyjne.

– **„Przyjazne podróżowanie po Łódzkiem” – system wspomagający turystyczną eksplorację regionu**

Ideą tej koncepcji jest dostępność komunikacyjna województwa, która ma stymulować rozwój turystyki aktywnej. Dostępność ta oznacza stworzenie spójnego systemu szlaków aktywnych, aktywno-kulturowych, które umożliwią poruszanie się po całym województwie turystom we wszystkich grupach wiekowych oraz turystom o różnym stopniu sprawności. System szlaków ma być nie tylko dostępny, ale również bezpieczny. Ma przełamywać bariery granic administracyjnych.

– **„Latarnie turystyczne Łódzkiego” – rozwijamy produkty czerpiące z dziedzictwa historycznego oraz wielokulturowych tradycji regionu**

Celem tej koncepcji jest zbudowanie produktów turystycznych województwa łódzkiego, które będą rozpoznawalne nie tylko w Polsce, ale również poza jej granicami, które zachęcą turystów do odwiedzania województwa łódzkiego.

3. Analiza SWOT Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Analiza SWOT została przygotowana w oparciu o analizę Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty oraz jego zasobów (w szczególności związanych z: turystyką, dziedzictwem przyrodniczo-krajobrazowym, kulturowym i historycznym), zestawioną z dokumentami wyższego rzędu, m.in. Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 czy Programem Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020.

Tabela 11. Mocne i słabe strony

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Korzystne położenie, w centralnej części kraju; - Wysokie wskaźniki skolaryzacji dla szkół podstawowych i gimnazjów; - Bogactwo zasobów związanych z dziedzictwem kulturowym, historycznym, a także przyrodniczo-krajobrazowym; - Unikalny charakter wydarzenia - walki obronne z 1939 r. - będącego kanwą do rozwoju produktu o randze nie tylko regionalnej, ale również narodowej; - Walory przyrodnicze i antropogeniczne umożliwiające tworzenie ofert i szlaków kombinowanych łączących turystykę aktywną i kulturową; - Istnienie pasjonatów lokalnych zaangażowanych w powstanie produktu; - Liczne miejsca pamięci i obiekty o szczególnej wartości historycznej – np. cmentarz żydowski, Skansen Lokomotyw – Karsznice; - Różnorodność wydarzeń kulturowych – często mających charakter cykliczny – przyciągających rzesze zainteresowanych osób, będących znakiem rozpoznawalnym tego regionu; - Podnoszenie jakości przestrzeni publicznej w związku z działaniami o charakterze rewitalizacyjnym; - Bogactwo środowiska przyrodniczego – miejsca cenne przyrodniczo; - Wysoki potencjał do rozwoju agroturystyki; - Gościnność mieszkańców; 	<ul style="list-style-type: none"> - Niekorzystne zmiany demograficzne – znaczny odpływ ludności oraz pogłębiające się zjawisko „starzenia się społeczeństwa”; - Niski odsetek osób z wyższym wykształceniem; - Znaczny wzrost bezrobocia na analizowanym Obszarze; - Niski wskaźnik przedsiębiorczości (na tle kraju i województwa); - Niezadawalający stan techniczny części dróg; - Braki w zakresie tzw. infrastruktury towarzyszącej (m.in. parkingi); - Brak spójnego systemu informacji wizualnej, oznakowania szlaków i obiektów turystycznych; - Niepełne wykorzystanie bogactwa zasobów dziedzictwa kulturowego, historycznego i krajobrazowego celem rozbudowy funkcji turystycznej; - Brak koordynacji działań podejmowanych przez różnych interesariuszy produktów turystycznych na obszarze; - Zapomniane dziedzictwo przemysłowe; - Niska rozpoznawalność tradycji Trzech Kultur; - Niezadawalający stan techniczny infrastruktury sportowej; - Utrudniona możliwość inwestowania (w szczególności w zakresie infrastruktury turystycznej) bezpośrednio przy rzece, ze względu na własność prywatną większości gruntów bezpośrednio do niej przylegających;

	<ul style="list-style-type: none"> – Brak dostatecznej promocji Obszaru; – Brak hoteli o wysokim standardzie; – Niska świadomość mieszkańców w zakresie rozwoju agroturystyki czy promocji własnych wyrobów (co w ostatnich czasach zyskuje na znaczeniu) oraz niska świadomość o mieszkaniu w regionie atrakcyjnym turystycznie; – Brak przeświadczenia o korzyściach płynących z rozwoju turystyki; – Brak turystycznego wizerunku Obszaru; – Brak monitoringu rynku turystycznego; – Niska (w dalszym ciągu) świadomość ekologiczna mieszkańców;
--	--

Tabela 12. Szanse i zagrożenia

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> – Korzystne tendencje i prognozy w zakresie rozwoju turystyki, szczególnie turystyki przyjazdowej; – Wzrost liczby turystów zagranicznych; – Korzystne trendy w rozwoju turystyki kulturowej i rosnąca popularność szlaków tematycznych; – Ważny szlak komunikacyjny – droga szybkiego ruchu S8 oraz krzyżujące się drogi krajowe i wojewódzkie; – Coraz częstsze postrzeganie turystyki jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego całego regionu; – Możliwość wykorzystania środków zewnętrznych, w szczególności środków UE na rozwój marki Aktywna Dolina Rzeki Warty; – Globalizacja gospodarki światowej, transfer know-how, możliwość korzystania z międzynarodowych wzorców; – Inwestycje w modernizację sieci infrastruktury drogowej, w szczególności finansowane ze środków unijnych; – Zmiana tendencji w turystyce światowej w kierunku zainteresowania turystyką aktywną, w bezpośrednim kontakcie z przyrodą i lokalną kulturą; – Wzrost dochodów ludności, a przy tym popytu na kompleksowy pakiet usług turystycznych; – Rozwój współpracy międzyregionalnej i zagranicznej; 	<ul style="list-style-type: none"> – Rozbieżność interesów inwestycji z zakresu rozbudowy infrastruktury turystycznej z interesami ochrony środowiska; – Rosnące wymagania turystów (standard bazy noclegowej, gastronomicznej, komunikacji itp.); – Dynamiczny rozwój sąsiednich obszarów; – Postrzeganie całego województwa jako miejsca o niskiej atrakcyjności turystycznej; – Ryzyko spadku aktywności turystycznej na skutek spadku poczucia bezpieczeństwa, zagrożenia terroryzmem i chorobami; – Brak zainteresowania ze strony touroperatorów i biur podróży; – Konkurencja ze strony innych szlaków kulturowych o podobnym charakterze;

Podsumowując: Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty to miejsce odznaczające się wysokimi walorami kulturalnymi i przyrodniczymi, charakteryzujące się bogatą historią, jednakże oferta dla potencjalnych odwiedzających nie jest dokładnie sprecyzowana, ani kompleksowa. Główną słabością, której zniwelowanie stanowiłoby pierwszy z czynników sukcesu, to niska świadomość mieszkańców o możliwościach rozwoju różnych form turystyki. Mieszkańcom brakuje przeświadczenia o korzyściach płynących z rozwoju turystyki, a pomiędzy istniejącym potencjałem oraz ofertą produktową występują zauważalne dysproporcje. Warto zaznaczyć, że na terenie Obszaru Funkcjonalnego, pomimo licznie zachowanych śladów obecności trzech kultur (cmentarze żydowskie, ewangelickie, cmentarze baptystów, kościoły ewangelickie i baptystów, liczne kościoły katolickie) obecnie niewiele jest organizowanych wydarzeń mających na celu upamiętnienie dawnej wielonarodowej historii regionu. Należą do nich głównie Festiwal 3K w Zduńskiej Woli oraz Dni Judaizmu w Sieradzu. Skansen Lokomotyw i Urządzeń Technicznych Zduńska Wola Karsznice to z kolei jedna z nielicznych tego typu placówek muzealnych w Polsce, a obiekty, unikalne często na skalę krajową, a nawet europejską, niszczą się. To tylko nieliczne z nasuwających się wniosków. Mogą one stanowić wskazówkę do poprawy sytuacji i wzmocnienia potencjału Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty oraz ukierunkowania na rozwój turystyki.

4. Cele i kierunki rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Cel główny Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty:
Poprawa jakości życia oraz zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej
Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty
poprzez rozwój turystyki

Rysunek 33. Cele rozwojowe

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 13. Kierunki działań

SFERA I.	SFERA II.	SFERA III.	SFERA VI.
INFRASTRUKTURA	KULTURA, TRADYCJA, HISTORIA	SPORT I REKREACJA	PROMOCJA i INFORMACJA
<p>1. Przebudowa dróg dojazdowych do obiektów pełniących funkcje turystyczne;</p> <p>2. Rozbudowa sieci ścieżek i szlaków pieszo-rowerowych (wraz z infrastrukturą towarzyszącą) oraz ich odpowiednie oznakowanie;</p> <p>3. Poprawa bezpieczeństwa komunikacyjnego na drogach;</p> <p>4. Budowa i modernizacja parkingów;</p> <p>5. Budowa i modernizacja bazy noclegowo – gastronomicznej;</p>	<p>1. Aktywizacja mieszkańców w zakresie rozwoju turystyki oraz podnoszenie jakości świadczonych usług w tym zakresie;</p> <p>2. Wsparcie wykorzystania potencjału kultury i dziedzictwa przeszłości, jakim dysponuje Obszar;</p> <p>3. Tworzenie nowych obiektów publicznej infrastruktury kulturalnej;</p> <p>4. Wzmocnienie rozpoznawalności marki turystycznej Obszaru („pamiętek przeszłości”, np. skansen w Karsznicach), regionu;</p> <p>5. Wsparcie i wykorzystanie imprez oraz działań oddolnych realizowanych przez organizacje pozarządowe w ramach turystyki historyczno – kulturalnej regionu;</p>	<p>1. Budowa nowych i modernizacja istniejących obiektów sportowo-rekreacyjnych;</p> <p>2. Zagospodarowanie terenów na cele turystyczno-rekreacyjne;</p> <p>3. Przygotowanie miejsc do odpoczynku i rekreacji;</p> <p>4. Utworzenie wypożyczalni sprzętu turystycznego i rekreacyjnego wraz ich odpowiednim wyposażeniem;</p> <p>5. Zagospodarowanie terenów nadwarciańskich;</p> <p>6. Współpraca podmiotami ekonomii społecznej w zakresie realizacji działań o charakterze sportowo rekreacyjnym</p>	<p>1. Przeprowadzenie kampanii promującej turystykę obszaru;</p> <p>2. Digitalizacja zasobów kulturowych i turystycznych obszaru, utworzenie stron internetowej;</p> <p>3. Stworzenie broszur, informatorów, tablic informujących o atrakcjach</p> <p>4. Organizacja cyklicznych imprez kulturalnych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym upamiętniających bogatą historię regionu;</p> <p>5. Utworzenie punktów informacji turystycznej;</p>

Źródło: Opracowanie własne

5. Mechanizmy realizacji

Główną ideą łączącą Partnerów jest stworzenie warunków do rozwoju turystyki oraz promocji atrakcji regionu w kraju i za granicą. Turystyka jest sektorem gospodarki, który generuje rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, w którym zatrudnienie mogą znaleźć zarówno kobiety jak i mężczyźni. Rozwój turystyki nie wymaga udziału wąsko wyspecjalizowanej kadry pracowniczej, stwarza miejsca pracy także dla osób bez kwalifikacji i doświadczeń zawodowych. Gwarancje powodzenia rozwoju turystyki na tym Obszarze dają tylko zintegrowane działania w sferze przestrzeni i infrastruktury publicznej, a także wspólne projekty kulturalno-edukacyjne i promocyjne.

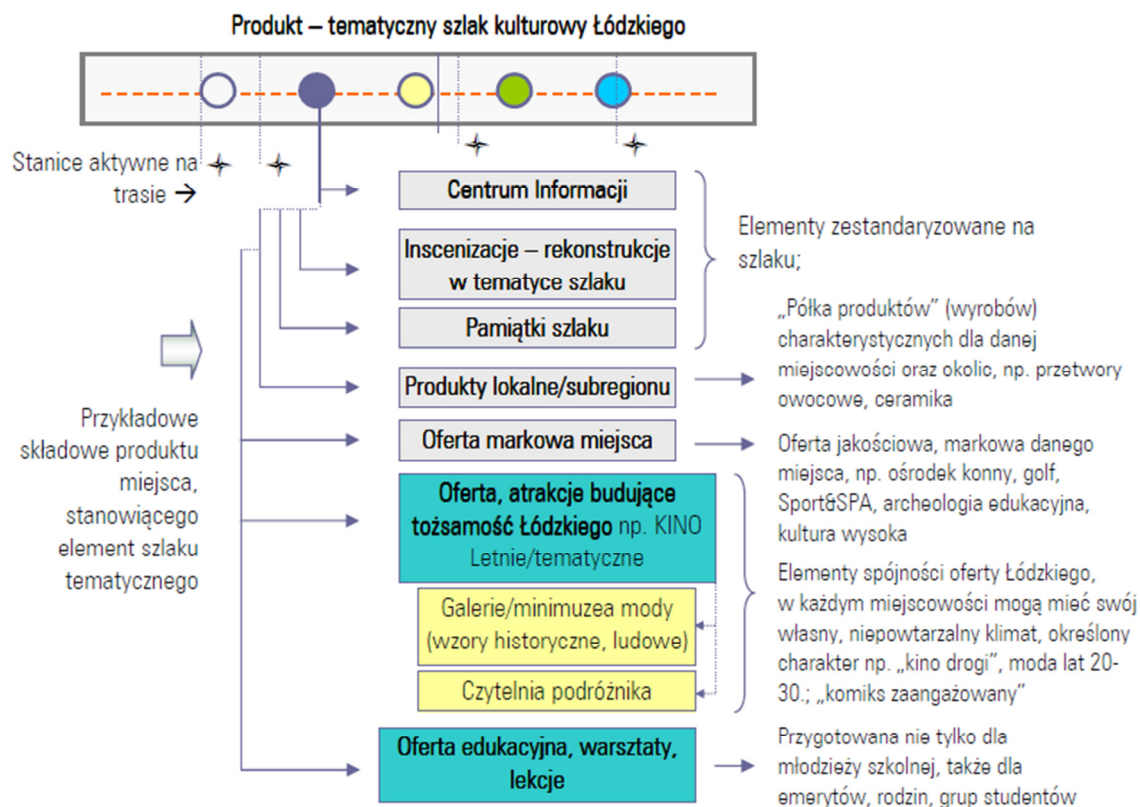
Zadaniem partnerstwa jest wspólne stworzenie ciekawego programu dla rozwoju turystyki na analizowanym Obszarze. Aby zatrzymać turystę i sprowokować go do wydania pieniędzy należy stworzyć szereg atrakcji. Żadna z gmin tworzących partnerstwo samodzielnie nie dysponuje wystarczającą ilością atrakcji, na bazie których można stworzyć ciekawy program kilkudniowego pobytu turysty. Tylko wspólne i długotrwałe działanie jest gwarantem wykreowania nowych produktów turystycznych oraz marki turystycznej Obszaru.

W celu wypromowania terenu, a także ułatwienia poruszania się turystom na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty proponuje się stworzenie nowych szlaków turystycznych.

Założeniem wskazywanych kierunków strategicznych, które zostały zdefiniowane w Programie Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020 jest silne, wzajemne przenikanie się wypracowanych koncepcji „przejawiające się m.in. w kluczowych dla Łódzkiego projektach, takich jak zbudowanie regionalnego systemu szlaków turystycznych wraz z infrastrukturą (modernizacja istniejącej, tworzenie dedykowanych rozwiązań), atrakcyjną ofertą inspirowaną tożsamością lokalną i regionalną”. Korzyścią opracowanego modelu wg koncepcji wskazanej w wyżej wymienionym dokumencie jest m.in. silna synergia, nie tylko na etapie opracowania i finansowania projektów, ale także w obszarze wzmocnienia konkurencyjności rynkowej. Dla turystów szczególne znaczenie zyskuje przemyślana podróż, z wieloma ułatwieniami i nowoczesną infrastrukturą. Dodatkową wartość stanowiąc może unikalna oferta poznania szerokiej kultury podążając zaproponowanymi szlakami. Jest to element wskazany w Programie rozwoju turystyki w województwie łódzkim, obejmując wskazane koncepcje, a poprzez to propozycja Łódzkiego staje się nie tylko atrakcyjna, ale i pożądana przez wiele grup odbiorców

Rysunek 34. Schemat budowy „produktu miejsca” ze wskazaniem na możliwości budowania atrakcyjnej oferty w postaci szlaków turystycznych

Źródło: Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020

Połączenie najważniejszych miejsc historyczno-kulturowych Obszaru, odpowiednie oznakowanie, infrastruktura, wydarzenia oraz promocja wpłyną na atrakcyjność Obszaru dla turystów. Powstałe szlaki powinny spełniać kilka podstawowych cech. Tworzony szlak powinien być dostępny przez cały rok, jednakże z uwagi na uwarunkowania atmosferyczne szlaki kulturowo-turystyczne powinny być bardziej aktywne w sezonie wiosenno – letnim. Jest to czas wzmożonej aktywności turystycznej, który jednocześnie stwarza możliwość organizacji dodatkowych atrakcji tj. imprezy plenerowe czy wypożyczalnie rowerów.

Ponadto głównymi elementami szlaku turystycznego są:

1. Zabytki

2. Obiekty:

- historyczne (bunkry, tablice pamiątkowe i historyczne, rzeźby przydrożne, nagrobki, dworce, budynki);
- teraźniejsze (tablice informacyjne, punkty widokowe, punkty wypożyczania sprzętu sportowego, punkty gastronomiczne).

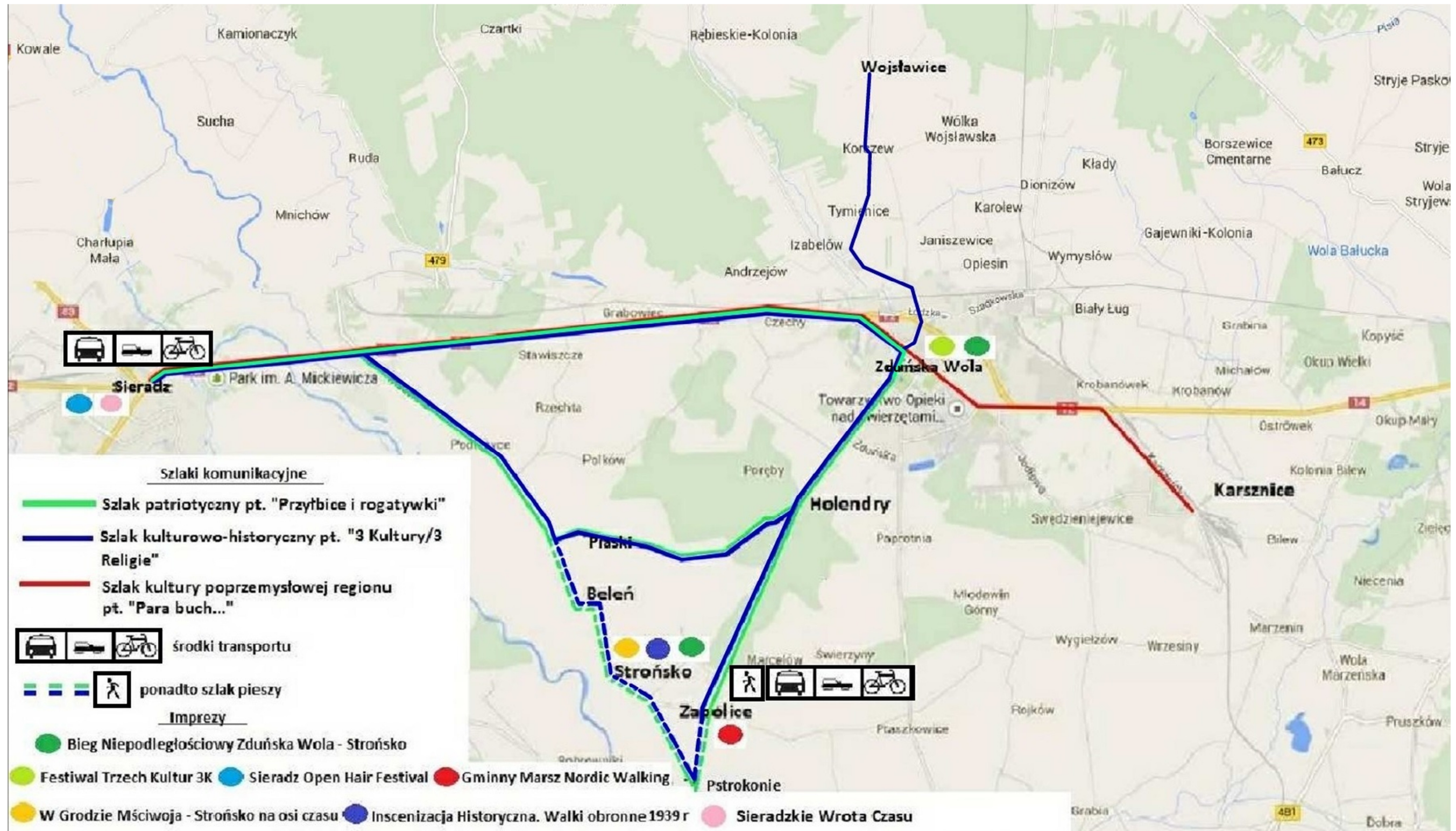
3. Imprezy organizowane w obiektach zamkniętych oraz imprezy plenerowe:
 - imprezy rekonstrukcyjne (rekonstrukcje bitew, pojedynków, potyczek);
 - kulturalno-muzyczne (koncerty, spektakle, widowiska, spotkania);
 - folklorystyczne (jarmarki).
4. Komponent taki jak produkty lokalne subregionu. Takim produktem mogą być punkty gastronomiczne (bary, restauracje, zajazdy), które proponują kuchnię regionalną i narodową (polską, niemiecką, żydowską). Ponadto na jarmarkach, które są organizowane na terenie szlaku powinna być prowadzona sprzedaż produktów regionalnych (rzemieślniczych, przetworów, warzyw, owoców).
5. Komunikacja na szlaku to sposób dostępności do miejsc na nim zlokalizowanych. Możliwość dotarcia powinna być maksymalnie ułatwiona i zróżnicowana. Do dyspozycji powinna być komunikacja kołowa, kolejowa, na pewnych odcinkach szlaków rowerowa, na terenach miejskich i na krótkich odcinkach piesza.
6. Informacja turystyczna. Na szlaku muszą znajdować się centra i punkty informacji turystycznej, które będą informowały zarówno o danym miejscu, regionie jak i szlaku. Mogą to być punkty stacjonarne z obsługą osobową, ale także tablice informacyjne lub kioski multimedialne. Ponadto w ramach centrów informacji może być prowadzona sprzedaż pamiątek z regionu, szlaku i miejsca w postaci przetworów, wyrobów rzemieślniczych czy charakterystycznych potraw. Miejsca te powinny posiadać w swojej ofercie także niezbędne dla każdego turysty materiały, takie jak: broszury, przewodniki, mapy, a dodatkowo oferować pamiątki, np.: pocztówki, magnesy, kubki, torby itp.

5.1 Proponowane szlaki turystyczne dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Po analizie historii, kultury oraz potencjału jakim dysponuje Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty, można wyróżnić cztery najważniejsze obszary tematyczne, które są charakterystyczne, a jednocześnie mogą stać się wizytówką tego regionu. Są to: tradycja chorągwi sieradzkiej i walk kampanii wrześniowej, możliwość wykorzystania doliny rzeki Warty jako miejsca uprawiania wielu dziedzin sportowych, wielokulturowość oraz poprzemysłowy charakter. W konsekwencji można na Obszarze stworzyć trzy następujące szlaki tematyczne: szlak patriotyczny: „Przyłbice i rogatywki”, szlak kulturowo-historyczny: „3 kultury/3 religie” ,szlak kultury poprzemysłowej regionu: „Para buch...”, szlak sportowy „Sportowi w Naturze”

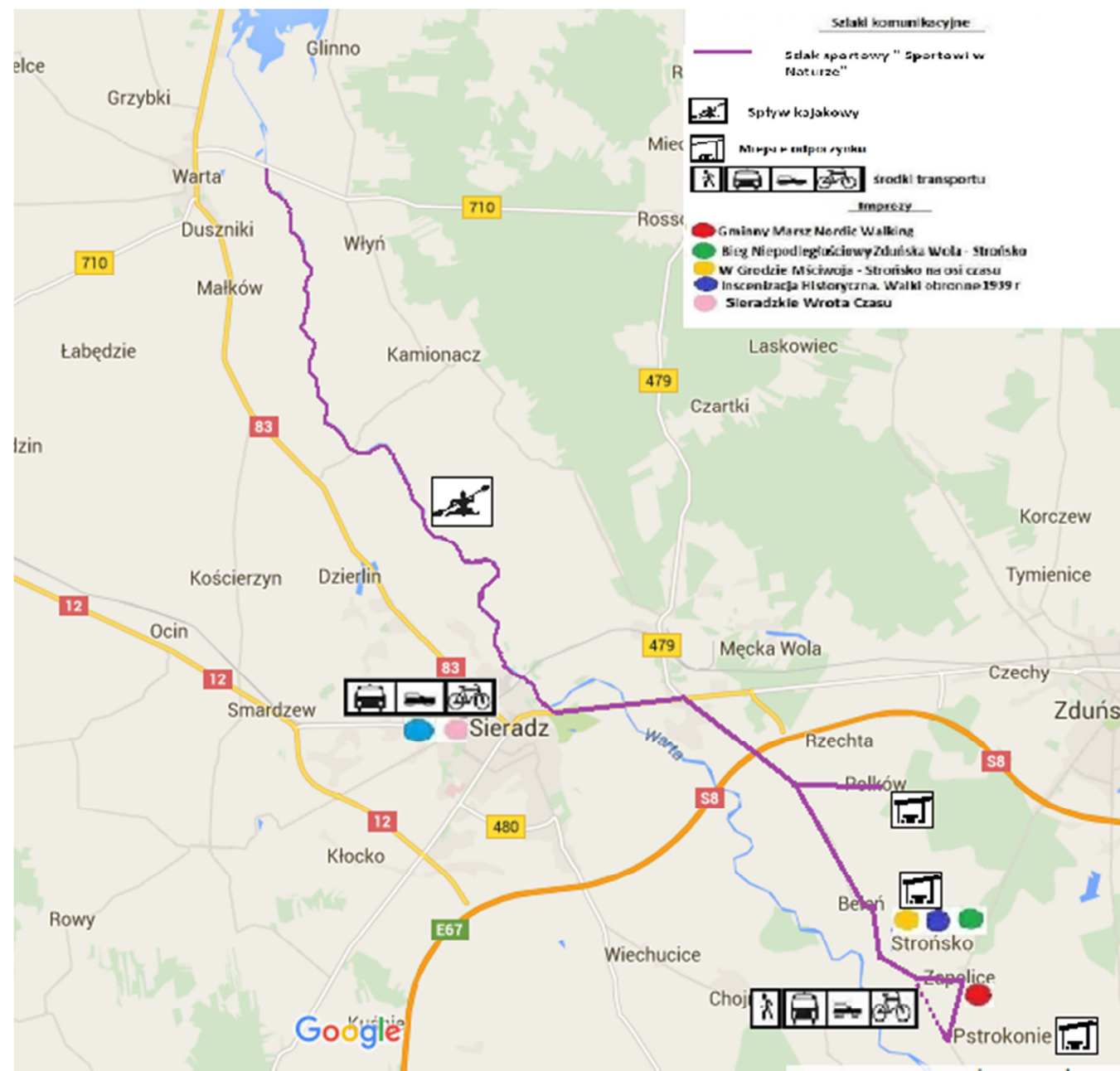
Rysunek 35. Koncepcja przebiegu nowych szlaków turystycznych na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty

Źródło: Opracowanie własne

Rysunek 36. Szlak sportowy „Sportowi w Naturze”

Źródło: Opracowanie własne

Szlak patriotyczny „Przyłbice i rogatywki”

Ideą powstania szlaku jest przeszłość Obszaru. Celem szlaku byłoby ukazanie historii i tradycji oręża polskiego od średniowiecza aż do II wojny światowej. Głównym zadaniem będzie przybliżenie tradycji oręża polskiego i chorągwi sieradzkiej oraz wojny obronnej z września 1939 r. Ziemia sieradzka od średniowiecza stanowiła ważny punkt na mapie Polski, szczególnie z uwagi na dogodne położenie na szlakach komunikacyjnych. Na ziemi sieradzkiej od wieków rezydowało wojsko. Na początku były to drużyny książęce składające się z drużynników pieszych i konnych, później zastąpili ich rycerze pod dowództwem starosty sieradzkiego. O znaczeniu regionu świadczy fakt, że w bitwie pod Grunwaldem walczyła chorągiew ziemi sieradzkiej, która odznaczyła się w trakcie walki na tyle, że król nadał jej przywilej używania czerwonego laku do pieczęci. W kolejnych wiekach w tym regionie stacjonowały różne formacje wojskowe. Dla przykładu w 1717 r. uchwałą sejmiku województwa sieradzkiego w przypadku wojny musiało wystawić 5 chorągwi kawaleryjskich, 3 pancerne, 2 lekkie i 1 pułk piechoty, co łącznie dawało 230 żołnierzy konnych i 1335 pieszych. Tradycje wojskowe widoczne są również w okresie rozbiorów Polski. W czasie okupacji pruskiej rozwijała się infrastruktura wojskowa, m. in. w Sieradzu budowano warownie i odwach oraz magazyny wojskowe, a w Strońsku miały miejsce próby budowy twierdzy. W okresie walk napoleońskich przemieszczały się wtedy wojska kierujące się na wschód. W trakcie powstań dziewiętnastowiecznych w regionie działały grupy powstańcze, a mieszkańcy wspomagali powstańców wysyłając np. sukna na mundury. Jednym z największych dokonań było zajęcie Zduńskiej Woli przez powstańców styczniowych, a dokładniej oddział księdza Wawrzyńca Centa. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w Sieradzu formowały się oddziały ochotnicze, które zapoczątkowały powstanie 29 pułku Strzelców Kaniowskich. W 1930 roku wybudowano koszary wojskowe, następnie dom oficerski, a pięć lat później na stałe sprowadzono dwa bataliony 31 pułku Strzelców Kaniowskich. To właśnie oni i 10 Dywizja Piechoty Armii Łódź, w skład której zostali wcieleni, walczyli w 1939 r. w kampanii wrześniowej w okolicach Sieradza, np. w słynnej walce w okolicach wsi Beleń i Strońsko. Po wojnie działały tutaj m. in. Oficerska Szkoła Łączności, a później Oficerska Szkoła Łączności Przewodowej, ponadto stacjonowała tu 15 Brygada Radioliniowo – Kablowa, która aktualnie nosi nazwę 15 Sieradzka Brygada Wsparcia Dowodzenia. Właśnie te bogate tradycje wojskowości dają perspektywę do utworzenia szlaku patriotycznego „Przyłbice i rogatywki”.

Trasa szlaku: Sieradz – Zduńska Wola – Zapolice –Pstrokonie –Strońsko - Beleń – Piaski – Sieradz / Zduńska Wola

Ważne miejsca na szlaku

1. Sieradz

a) Istniejące:

- Muzeum Okręgowe w Sieradzu - posiada w swoich zbiorach wiele pamiątek po osobach związanych z tym regionem, które swoje życie poświęciły wojsku. Najważniejsze to rzeczy należące kiedyś do: Kazimierza Kaszubskiego (uczestnika powstania styczniowego), członków Polskiej Organizacji Wojskowej, tj.: Jana Sękowskiego, Tadeusza Jagusia i Ludwika Margła oraz Czesława Skrzydlewskiego (oficera Wojska Polskiego zamordowanego w Katyniu).
- Sieradzkie Wrota Czasu - impreza plenerowa nawiązująca do tradycji rycerskiej i przypominająca czasy średniowiecznej świetności Sieradza. Chorągiew Sieradzka brała udział w bitwie pod Grunwaldem i miała swoje zasługi dla jej zwycięskiego przebiegu. Sieradzkie Wrota Czasu mają więc na celu przeniesienie uczestników do epoki średniowiecza. Na imprezę do Sieradza zjeżdżają wówczas rycerze i białogłowy z Polski i zagranicy, a na Rynku przez cały dzień można podziwiać ryszunki i pokazy walk rycerskich. Z kolei rzemieślnicy na swoich stoiskach produkują m.in. broń i odzież, wykorzystując narzędzia z minionych epok. Podczas imprezy odbywa się rywalizacja o możliwość reprezentowania Polski w „Bitwie Narodów” – Rycerskich Mistrzostw Świata.

2. Zduńska Wola

a) Planowane:

- Centrum Informacji Turystycznej w którym turyści zasięgną informacji o atrakcjach w mieście, regionie i na szlaku. W swojej ofercie CIT będzie posiadało broszury, przewodniki oraz mapy, czyli podstawowe wydawnictwa jakie są potrzebne w trakcie zwiedzania. W celu promocji regionu możliwy będzie także zakup pamiątek (np. pocztówki, magnesy, kubki, torby) oraz regionalnych produktów (rękodzieła, wyroby artystyczne, przetwory owocowo-warzywne itp.) (planowane miejsce powstania to Powiatowy Międzyszkolny Ośrodek Sportowy przy ul. Dolnej 41)
- Muzeum Historii Walk nad Wartą będzie miejscem, które opowie o historii działań wojskowych które miały miejsce we wrześniu 1939 r. w okolicach Zduńskiej

Woli. Najważniejszym celem jest zachowanie pamięci o bohaterach walczących wówczas o utrzymanie niepodległości Polski. Wśród zbiorów muzeum znajdować się będą militaria i pamiątki po kampanii wrześniowej. Ekspozycje w muzeum należy przedstawić w sposób nowoczesny przy wykorzystaniu najnowszej techniki. Zalecanymi formami prezentacji są: filmy historyczne, inscenizacje historyczne, słuchowiska, mapping 3D, audio przewodniki do pobrania na telefon i tablet oraz skierowane dla dzieci interaktywne quizy, gry i zabawy.

3. Strońsko/Zapolice

a) Istniejące:

- Kościół p.w. św. Urszuli w Strońsku z uwagi na swój romański charakter nawiązuje do średniowiecznych tradycji tego regionu. Co roku w wakacje tuż obok świątyni odbywa się wydarzenie o charakterze kulturalno – historycznym „W Grodzie Mściwoja – Strońsko na osi czasu”. W trakcie imprezy organizowany jest m. in. turniej rycerski.
- Inscenizacja Historyczna. Walki obronne 1939 Strońsko - Beleń/Zagórzycze odbywają się każdego roku na początku września w celu upamiętnienia Boju o Rzekę Wartę, który miał miejsce w dniach 4-5 września 1939 r. W celu lepszej prezentacji tak ważnego wydarzenia historycznego należy rozbudować i lepiej przygotować aktualną imprezę. Aby w pełni wykorzystać to wydarzenie proponuje się przedłużyć je o 1 dzień, a proponowany przebieg imprezy to:
 - 1 to dzień organizacyjno-kwaterunkowy. W tym czasie należy zakwaterować wszystkich przybyłych turystów do namiotów wojskowych. Ma to na celu lepsze pokazanie wojskowego charakteru imprezy. Ponadto wieczorem organizować można wspólne biesiadowanie.
 - 2 to główna rekonstrukcja bitwy, prezentacje sprzętu Wojska Polskiego, wystawy dotyczącej bitwy oraz wystawa zdjęć pokonkursowych z poprzednich edycji inscenizacji.
 - 3 dzień poświęcony na uroczystości o charakterze patriotyczno-religijnym.Dodatkowo w czasie trzech dni imprezy będzie trwał jarmark. Głównie będą dostępne tutaj rękodzieła, wyroby artystyczne i regionalne, przetwory owocowo-warzywne, a także alkohole lokalne. Wskazane jest również rozbudowanie bazy gastronomicznej do obsługi ruchu turystycznego w trakcie trzech dni inscenizacji oraz ewentualnie działającej w sezonie turystycznym (od maja do września).

Szczególnie powinny być serwowane dania regionalne, jako ważny element tradycji i kultury. Aby udogodnić turystom oglądanie inscenizacji walk niezbędnym jest wydzielenie terenu pod platformy widokowe, ewentualnie stworzenie miejsc siedzących dla widzów. Na czas imprezy powinna powstać również wypożyczalnia sprzętu optycznego (lunety, lornetki).

- Cmentarz to miejsce pochówku ok. 280 żołnierzy poległych w 1939 r., którzy walczyli o wolność.
- Bunkry wojenne z 1939 r. to sześć jednostronnych tradytorów, które zostały zbudowane w celach obrony linii rzeki Warty.

b) Planowane:

- Szlak rowerowy - powinien powstać na odcinkach między Strońskiem, Zapolicami i Pstrokoniami, aby ułatwić dotarcie do najważniejszych atrakcji związanych z kampanią wrześniową. W tym celu należy wyznaczyć, utwardzić i oznakować szlak w ramach gruntowych dróg gminnych w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Warty.

Szlak kulturowo-historyczny 3 Kultury/3 Religie

Wielokulturowość przez wiele wieków była stałym elementem Obszaru Funkcjonalnego Doliny Rzeki Warty. W znaczący sposób wpłynęło to na kulturę materialną i niematerialną regionu. Już od czasów średniowiecznych poza ludnością polską mieszkali na tych terenach również Żydzi i Niemcy. Nie ma jednak źródeł, które potwierdziłyby dokładny czas przybycia ludności żydowskiej na ziemię sieradzka. Pewne jest, że ludność żydowska zamieszkiwała te tereny w XV w. Wskazują na to dwa fakty. Pierwszym jest to, że w 1436 r. w Sieradzu istniała ulica Żydowska. W 1453 r. król Kazimierz Jagiellończyk wydał dekret, w którym potwierdzone zostały przywileje dla Żydów zamieszkujących Wielkopolskę, wymienieni zostali także Żydzi z ziemi sieradzkiej. Ze źródeł historycznych wynika, że w połowie XVI w. 15 % ludności Sieradza stanowili wyznawcy judaizmu. Okres rozwoju kultury żydowskiej w Sieradzu zahamowany został wydaniem zakazu wykupu nieruchomości i prowadzeniem handlu w dniach nietargowych przez Żydów. Sytuacja ta zmieniła się w XVIII wieku za panowania króla Augusta Poniatowskiego, który pozwolił na ich ponowne osadnictwo w mieście. Wraz z rozwojem przemysłu stopniowo zwiększała się liczba osadników żydowskich. Ten sam przywilej carski, który nadawał prawa miejskie Zduńskiej

Woli określał również sytuację Żydów w mieście. Mogli oni osadzać się w określonych rejonach miasta, a miejsce na cmentarzu było im bezpłatnie udostępnione.

W Sieradzu także następował rozwój osadnictwa żydowskiego. Tuż przed wybuchem I wojny światowej prawie 50% mieszkańców miasta stanowili wyznawcy judaizmu. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę zmniejszył się ich procentowy udział w społeczności regionu, jednak nadal stanowili znaczącą mniejszość. W Sieradzu, w okresie międzywojennym istniał żydowski klub sportowy Makabi, szkoła, a Żydzi zasiadali w Radzie Miasta. Rozwój kultury żydowskiej na tych terenach zakończyła II wojna światowa. W 1940 r. Niemcy utworzyli dwa duże getta w tym regionie: w Sieradzu i w Zduńskiej Woli, w których łącznie przebywało kilkanaście tysięcy osób pochodzenia żydowskiego. W 1942 roku, w trakcie akcji likwidacyjnych gett żydowskich terenu Kraju Warty, niemal cała ludność żydowska została zamordowana w obozie śmierci w Chełmnie n/Nerem. Nieliczni, którzy zostali przewiezieni do Litzmannstadt Getto, otrzymali szansę na przeżycie.

Z kolei mniejszość niemiecka pojawiła się na terenach Obszaru Funkcjonalnego wraz z rozwojem osadnictwa w okresie średniowiecza. Głównym powodem przybycia mniejszości niemieckiej była lokacja miast na prawie niemieckim w XIV i XV wieku. Kolejny napływ nastąpił wraz z rozwojem przemysłu i wcieleniem ziemi sieradzkiej do zaboru pruskiego. Szczególnie początki Zduńskiej Woli związane są z osadnictwem niemieckim. Do lat 30 - tych XIX wieku w mieście przeważali przybysze z Królestwa Prus, Saksonii i Czech posługujący się językiem niemieckim i jednocześnie będący wyznania ewangelickiego. Dopiero po zakończeniu powstania listopadowego do Zduńskiej Woli zaczęli w większym stopniu migrować mieszkańcy okolicznych wiosek pochodzenia polskiego oraz w związku z rozwojem tkactwa również mniejszość żydowska. W konsekwencji w pierwszych latach XX wieku Niemcy stanowili już tylko 20% całej populacji. Potomkowie niemieckich osadników częściowo asymilowali się z polską społecznością, co szczególnie widoczne było wśród biedniejszych katolików niemieckich, którzy często pracowali z Polakami. Dużo większą odrębność zachowywali niemieccy ewangelicy, ponieważ wśród Polaków było bardzo mało osób tego wyznania. Ważną rolę w wiązaniu środowisk niemieckich ewangelistów z Polakami odegrał pastor Edward Boerner, który uczestniczył w powstaniu styczniowym oraz prowadził naukę języka polskiego. W XIX wieku powstała parafia ewangelicko-augsburska, która skupiała głównie mniejszość niemiecką, a zwiększenie się liczby ludności tego pochodzenia było widoczne także poza dużymi ośrodkami miejskimi. Wiele wsi było zakładanych lub wykupowanych przez przybyszy z Niemiec. Przykładem są wsie Annopole

Nowe i Stare, Henryków, a także Opiesin, w których głównymi mieszkańcami były osoby pochodzenia niemieckiego. Również Sieradz zamieszkiwany był przez wielu Niemców. W XIX i XX wieku powstawało wiele organizacji skupiających ludność tylko z danej mniejszości narodowej. Szczególnie widoczne stało się to w okresie międzywojennym, kiedy powstają stowarzyszenia i organizacje polityczne podkreślające swoją odrębność pod względem narodowym. Jednakże nigdy nie zaobserwowano poważnych incydentów, które mogłyby świadczyć o konfliktach na tle narodowościowym. Wielokulturowość regionu z biegiem czasu niestety zanikała. Uwarunkowania polityczne i historia zmieniły zupełnie strukturę ludności na tych terenach. Zachowane ślady tamtych czasów stanowią jednak atrakcje tego Obszaru, stanowią także podstawę materialną i kulturową do powstania szlaku 3 Kultury/3 Religie.

Trasa szlaku: Sieradz – Zduńska Wola – Zapolice – Pstrokonie – Strońsko - Beleń – Piaski – Sieradz / Zduńska Wola

Ważne miejsca na szlaku

1. Sieradz

a) Istniejące:

- Kościół farny p.w. Wszystkich Świętych to miejsce przedstawiające kolebkę kultury polskiej na tym terenie. Z uwagi, iż świątynia istniała już XIV wieku jest jednym z najstarszych zabytków na Obszarze. Nie tylko architektura obiektu ma znaczenie historyczne, ale także we wnętrzu znajduje się wiele zabytków związanych z polską kulturą, tj. barokowe ołtarze, rokokowe stalle z 1764 r., obrazy "Wszystkich Świętych" z XVI w. "Chrystusa z krzyżem" pędzla Wojciecha Gersona i kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z 1932 r. Ponadto w 1925 r. wmurowano w kościele odrzwia zamku sieradzkiego.
- Kościół p.w. św. Stanisława oraz klasztor poddominikański to XIII wieczne zabytki, których historia powstania wiąże się z przybyciem dominikanów na te ziemie. Sprowadził ich z Krakowa Konrad Mazowiecki. Obie budowle zostały zniszczone podczas najazdu krzyżackiego z 1331 r., ale po odbudowaniu zachowały się w nich fragmenty wcześniejszej obiektów. Kościół był miejscem ważnych wydarzeń o skali ogólnopolskiej, takich jak: zjazd szlachty, która wybrała na królową Polski Jadwigę w 1383 r.

- Budynek dawnej synagogi to zabytek po religii judaistycznej. Od 1824 r. Żydzi mieli własną świątynię, która funkcjonowała do wybuchu II wojny światowej. W trakcie okupacji niemieckiej budynek zatracił charakter sakralny.
- Cmentarz żydowski powstały w roku 1812 jest jednym ze starszych istniejących na terenie Polski. Powierzchnia cmentarza wynosiła około 1 ha. Aktualnie znajdujące się na nim macewy są w złym stanie.
- Dawny kościół ewangelicki znajdował się w budynku wybudowanym pod koniec XIX wieku, jednakże funkcję świątyni protestanckiej pełnił dopiero od 1925 r. Po wojnie początkowo był kościołem filialnym parafii ewangelickiej ze Zduńskiej Woli, następnie świątynią polsko-katolicką, a od 2001 roku to kościół garnizonowy.
- Sieradzki Park Etnograficzny – położony jest między Żegliną a Zalewem Paradzianka, w pobliżu Wzgórza Zamkowego. Początki placówki związane są z latami 60-tymi XX wieku. Obecnie jest to placówka podlegająca Muzeum Okręgowemu w Sieradzu. Pierwszym obiektem na terenie Sieradzkiego Parku Etnograficznego był Dom Tkacza pochodzący ze Zgierza. Następnie zrekonstruowano zagrodę Szczepana Muchy – rzeźbiarza ze wsi Szale - pochodzącą z przełomu lat 50 – 60-tych XX wieku. W jego wnętrzu znajduje się bogata kolekcja prac artysty z lat 1972-83. Na uwagę zasługuje zagroda z przełomu XIX i XX wieku z zachowaniem układu typowego dla wsi sieradzkiej. Zagroda ta składa się z: chałupy szerokofrontowej z Sieradza – Męki z 2 poł. XIX wieku, stodoły z Rudy pochodzącej z początku XX wieku, budynku inwentarsko – gospodarczego (obórka z wozownią) pochodzącego ze wsi Wiertelaki gm. Brąszewice z przełomu XIX i XX wieku oraz sołka drewnianego – „kumora” z około 1810 r. pochodzącego z Brąszewic Zabrodzia. Ważnym elementem jest również wiata ekspozycyjna, w której prezentowane są narzędzia rolnicze.

2. Zduńska Wola

a) Istniejące:

- Bazylika Mniejsza p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, obiekt o dużym znaczeniu dla kultu religii katolickiej - Sanktuarium Urodzin i Chrztu Świętego Maksymiliana Kolbego, męczennika, który urodził się w Zduńskiej Woli w roku 1894.

- Kościół ewangelicko-augsburski rozpoczął swoją historię w pierwszej połowie XIX wieku. Dzisiejsza świątynia powstała dopiero kilkadziesiąt lat później w 1871 r. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że parafia działa do dnia dzisiejszego. W przeciwieństwie do sieradzkiej świątyni przetrwała przez wiele lat i nadal jest miejscem ważnym dla wyznawców.
- Kościół Chrześcijan Baptystów w Zduńskiej Woli znajduje się przy ul. Dąbrowskiego 22. Historia społeczności baptystów sięga II poł. XIX w., a jedną z ważniejszych dat był rok 1885 kiedy w Zduńskiej Woli powstała parafia. Kościół działał do momentu wkroczenia wojsk rosyjskich do miasta. Do 17 maja 1990 r. budynek spełniał głównie funkcje magazynowe. Dopiero wspomnianego dnia budynek powrócił do dawnych właścicieli, a w 2005 r. został gruntownie odremontowany.
- Dom urodzenia Maksymiliana Kolbe, który jednocześnie jest muzeum pamięci tego męczennika. Polski święty podczas wojny poświęcił swoje życie za współwięźnia w obozie hitlerowskim w Auschwitz Birkenau. W muzeum znajduje się kilka pokoi tj. życia, duchowości, kuchnia, tradycji miasta oraz narodzin, które pokazują życie święte i jednocześnie przenoszą odwiedzających do przełomu XIX i XX wieku. Styl urządzania pomieszczeń ma na celu także pokazanie jak wyglądało codzienne życie w tamtym okresie.
- Cmentarz żydowski powstał w 1826 r. Jest to jeden z najlepiej zachowanych cmentarzy żydowskich województwa łódzkiego i jeden z 44 cmentarzy żydowskich w kraju. Do dnia dzisiejszego zachowało się na nim 3505 macew.
- Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola, które posiada w swojej kolekcji blisko 10 tys. eksponatów, prezentowanych zarówno na wystawach stałych, jak i czasowych. Od 2015 Filię Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola stanowi Skansen Lokomotyw Karsznice.
- Izba Regionalna w Wojsławicach – powstała w roku 1976 z inicjatywy nauczycielki Bożenny Antoszczyk, która zgromadziła dużą liczbę eksponatów dotyczących Ziemi Sieradzkiej. Znajdują się tam wystawy prezentujące stroje i sztukę ludową, wyposażenie i wystrój chaty chłopskiej, w tym przedmioty codziennego użytku, dawne warsztaty rzemieślnicze: tkacki, stelmarski, szewski i kowalski. Oglądać też można rysunki zduńskowolskiego artysty Stanisława Klingera, obrazujące dawną wieś sieradzką.

- Festiwal Trzech Kultur 3K to stosunkowo nowa impreza w kalendarzu kulturalnym Zduńskiej Woli. Do tej pory została zorganizowana dwukrotnie. Ideą powstania festiwalu to wielokulturowa historia regionu. W ramach festiwalu organizowane są wydarzenia kulturalne, tj.: koncerty, wystawy, warsztaty oraz zwiedzanie zduńskowolskich świątyni. W imprezie biorą udział przedstawiciele kultury polskiej, żydowskiej i niemieckiej. Wskazana jest rozbudowa festiwalu i zwiększenie oferty atrakcji turystycznych. Na rozwój imprezy wpływałoby powstanie estrady plenerowej do organizacji koncertów w ramach tego festiwalu, a miejscem imprezy mógłby być teren nad zbiornikiem Kępina, szczególnie z uwagi na walory przyrodnicze. Planowana scena mogłaby zostać zbudowana na brzegu lub tuż nad taflą wody. Również zagospodarowanie zbiornika Kępina i utworzenie ścieżek pieszo-rowerowych prowadzących do tego miejsca zwiększyłyby dostępność terenu. Istotnym elementem jest stworzenie sezonowej bazy gastronomicznej z kuchnią polską, niemiecką i żydowską. Utworzenie bazy lokalowej, która zajmowałaby się serwowaniem dań charakterystycznych dla tych kultur proponuje się również w centrum, szczególnie w pobliżu zabytków znajdujących się na szlaku - restauracja specjalizująca się w potrawach kosztownych. Uzupełniłoby to w znaczący sposób ofertę kierowaną do turystów pochodzenia żydowskiego, a także osób chcących lepiej poznać tradycję tego narodu.
- „Folklor Świata” - to międzynarodowy festiwal taneczno-wokalny organizowany przez Powiat Zduńskowolski. Ma formę dwudniowej imprezy, podczas której odbywają się konkursy dla zespołów amatorskich, którego laureaci prezentują się podczas koncertu galowego. Ponadto organizowane są warsztaty artystyczne, koncerty oraz zabawy taneczne, a uczestnicy i widzowie mogą skorzystać z oferty gastronomicznej.

3. Strońsko

a) Istniejące:

- Kościół par. p.w. św. Urszuli w Strońsku to jeden z najstarszych zabytków sztuki sakralnych w Polsce, a w szczególności na tych ziemiach. Budowla z początku XIII wieku jest przykładem sztuki romańskiej. Najprawdopodobniej w tym miejscu istniała wcześniejsza świątynia drewniana. Dla pielgrzymów

odwiedzających to miejsce duże znaczenie ma źródło jakie wybija z pod kościoła, ponieważ wierzą oni w uzdrawiającą moc wody.

Szlak 3Kultury/3 Religie można by wzbogacić o inne elementy trzech najważniejszych kultur zamieszkujących ten Obszar, tj. przydrożne kapliczki, krzyże oraz nagrobki.

Szlak kultury przemysłowej regionu: „Para buch...”

Dla rozwoju ówczesnego Obszaru duże znaczenie miał przemysł. Największy jego rozwój przypada na XIX i XX wiek (przyczyniło się do jego uprzemysłowienia). Dla całego województwa łódzkiego duże znaczenie miało włókiennictwo. Główne zakłady na terenie dzisiejszego Obszaru Funkcjonalnego, znajdowały się w Sieradzu i Zduńskiej Woli. Chociaż XIX wiek to dopiero początek zduńskowolskiej historii jako miasta to od samego początku następował jego szybki rozkwit. Już w 1816 r. istniał cech tkaczy, a dzięki staraniom Stefana Prawdzica Złotnickiego nastąpił napływ tkaczy z różnych regionów kraju, jak również z Niemiec. Już w momencie uzyskania przez miasto praw miejskich, w akcie elekcyjnym, został zapisany jego przemysłowy charakter. Szybko rosła liczba mieszkańców, powstawały kolejne manufaktury, a w późniejszym czasie manufaktury scentralizowane. Również w Sieradzu rozwijał się przemysł. W 1823 r. powstała manufaktura w której zainstalowano jedną z pierwszych maszyn parowych na ziemiach polskich, a w połowie wieku powstała niedzielna szkoła rzemieślnicza. Ponadto rozwój dużych ośrodków przemysłowych spowodował zwiększenie zapotrzebowania na żywność, co miało zasadniczy wpływ na powstawanie i rozwój wsi.

Kolejnym ważnym etapem w rozwoju regionu – wskazanego Obszaru Funkcjonalnego - było otwarcie dworca, a co za tym idzie stacji kolejowej w Sieradzu, w roku 1902. Lepsze połączenie z innymi dużymi ośrodkami, w tym z Łodzią, otworzyło perspektywę dla dalszego rozwoju tego Obszaru. Dowodem rozkwitu gospodarczego stało się także uruchomienie elektrowni w Sieradzu, która od 1916 r. zasilala w prąd sieradzkie domy. W okresie międzywojennym rozwijała się także Zduńska Wola. W mieście powstał młyn, rozbudowano fabryki maszyn i odlewnie.

Kluczowe znaczenie dla miasta miało otwarcie linii kolejowej Śląsk – Porty oraz powstanie węzła kolejowego w Karsznicach. Intensywny rozwój gospodarczy Obszaru zahamowany został przez wybuch II wojny światowej. Historia „eksplozji” przemysłu i jej

wpływ na rozwój Obszaru stanowi duża atrakcję dla pasjonatów, a także ciekawy materiał edukacyjny daje podstawę do wytyczenia nowego szlaku turystycznego.

Trasa szlaku: Sieradz – Zduńska Wola – Karsznice

Ważne miejsca na szlaku:

1. Sieradz

a) Istniejące:

- Budynek dworca kolejowego to pamiątka po ważnym dla miasta wydarzeniu jakim było otwarcie linii kolejowej Łódź – Kalisz w 1902 r. W znaczący sposób wpłynęło to na rozwój miasta, a także regionu. W 2013 r. zakończył się gruntowny remont dworca, co wpływa na jego atrakcyjność.
- Kamienice przy rynku przedstawiające XIX-wieczną architekturę. Chociaż układ przestrzenny jaki zachował się w Sieradzu jest średniowieczny to nie zachowały się budynki z tego okresu.
- Teatr Miejski to budynek, który powstał w 1874 r. w czasach rozwoju przemysłowego miasta.
- Sieradzki Park Etnograficzny (SPE) przedstawia kulturę materialną wsi sieradzkiej. Najważniejsze obiekty na terenie SPE to: zagroda Szczepana Muchy - znanego sieradzkiego rzeźbiarza ludowego, rekonstrukcja zagrody wiejskiej (polnej) z przełomu XIX i XX w. oraz wiata ekspozycyjna z narzędziami i maszynami rolniczymi. Znajduje się tam również Dom Tkacza pochodzący ze Zgierza, będący zapleczem magazynowo-gospodarczym SPE.
- Nagrobek Antoniego Cierplikowskiego to przykład jednego z piękniejszych przedstawień sztuki sepulkralnej Sieradza. Słynny, sieradzki fryzjer został pochowany na tamtejszym cmentarzu w 1976 r., a nagrobek jest kopią rzeźby Xawerego Dunikowskiego.

2. Zduńska Wola

a) Istniejące:

- Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola przedstawia w swoich zbiorach zabytki związane z dziewiętnastowiecznym rodowodem miasta. Większość eksponatów odnosi się do przemysłowej tradycji Zduńskiej Woli. Wśród wystaw czasowych, jak i stałych, wiele elementów przypomina o historii miasta, a w szczególności rozwoju społeczeństwa i przemysłu. Należą do nich przedstawienia

mieszczańskiego salonu z przełomu XIX i XX wieku, izby tkackiej oraz dawnej zduńskowolskiej apteki.

3. Zduńska Wola - Karsznice

a) Istniejące:

- Skansen Lokomotyw i Urządzeń Technicznych prezentuje w swojej kolekcji wiele cennych eksponatów kolejarskiej historii regionu. W zbiorach muzeum znajduje się m.in. parowóz Ty43-74, który jest jednym z siedmiu zachowanych egzemplarzy tego typu w Polsce.

Szlak „Sportowi w naturze”

Celem utworzenia rowerowo-kajakowego szlaku „Sportowi w Naturze” jest wykorzystanie endogenicznego potencjału rzeki Warty oraz promowanie uprawiania aktywnej turystyki na obszarze funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty. Rzeką Warty była głównym czynnikiem rozwoju osadnictwa w tym regionie. W dawnych czasach osadnictwo było ściśle powiązane z dolinami rzek. Ciek wodny był zarówno źródłem wody pitnej, jak również miejscem połowu ryb, a dzięki bogatym w składniki odżywcze glebom aluwialnym (pochodzenia rzecznoego) determinował rozwój pasterstwa i rolnictwa na danym obszarze. Rzeką była też dogodnym szlakiem transportu. Wraz z upływem czasu i rozwojem technologii znaczenie rzek w rozwoju osadnictwa zmalało, jednocześnie nastąpił wzrost zainteresowania ich walorami przyrodniczymi oraz krajobrazowymi. Rzeką Warty na obszarze funkcjonalnym jest idealnym przykładem ciek wodny w jego górnym i środkowym biegu. Charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu, malowniczymi przełomami, na których wysokości względne stoków między Beleniem a Strońskiem dochodzą do 45 metrów. Zaobserwować tu można rozległe panoramy doliny rzeki Warty, starorzecza, torfowiska obszary wydymowe, a w szczególności meandrujący charakter biegu rzeki. Nieodzowną zaletą obszaru jest możliwość obserwacji fitocenozy związanych ze środowiskiem wodnym oraz środowiskiem mu towarzyszącym, a także różnorodność fauny, w szczególności licznie występującego ptactwa wodnego.

Aby w pełni wykorzystać walory turystyczne tego obszaru planowane jest utworzenie szlaku sportowo-turystycznego, łączącego w sobie dwie dziedziny sportu: kolarstwo i kajakarstwo. Szlak przewiduje podział trasy na dwie części: pierwszą z nich - rowerową - od miejscowości Pstrokonie do Sieradza oraz drugą - spływ kajakowy - z Sieradza do Warty. Turyści korzystający z tego szlaku będą mogli korzystać z wielu istniejących i planowanych

obiektów turystycznych, a także brać udział w wydarzeniach kulturalnych i sportowych danego obszaru.

Trasa szlaku: Pstrokonie – Zapolice – Strońsko – Piaski – Polków – Sieradz - Warta

Ważne miejsca na szlaku:

1. Pstrokonie

a) Planowane:

- Osada w Pstrokoniach będzie idealnym miejscem do rozpoczęcia wyprawy szlakiem „Sportowi w Naturze”. Planowana inwestycja umożliwi turystom nocleg w malowniczym miejscu jakim jest dolina Rzeki Warty, zostanie utworzone również miejsce wypoczynku dla całych rodzin, plac zabaw, stojaki na rowery oraz miejsca do grillowania.

2. Zapolice

a) Planowane:

- Centrum informacji turystycznej wraz z wypożyczalnią sprzętu turystycznego w Gminnym Ośrodku Kultury i Sportu, w którym turyści będą mogli uzyskać informacje na temat atrakcji turystycznych okolicy, a także wypożyczyć sprzęt turystyczny.
- Wielofunkcyjne boisko przy GOKiS w Zapolicach będzie umożliwiała aktywne spędzenie czasu i uprawianie wielu dyscyplin sportowych, takich jak: koszykówka, piłka ręczna, tenis ziemny, siatkówka.
- Miejsce odpoczynku dla osób uprawiających aktywną turystykę - utworzone zostaną miejsca do grillowania, altany oraz ustawione zostaną ławki, na których można wypocząć.

3. Strońsko

a) Istniejące:

- Lądowisko Paralotni utworzone w 2013 roku, jest doskonałym miejscem do wykonywania krótkich zlotów paralotniowych, podczas których można obserwować z lotu ptaka krajobraz Kotliny Sieradzkiej, a także doskonalić techniki startów i lądowań.

b) Planowane:

- Muzeum Interaktywne, mające na celu prezentacje dziedzictwa kulturowo – przyrodniczo – historycznego Doliny Rzeki Warty.

- Miejsca noclegowe w standardzie hostelowym w budynku Muzeum Interaktywnego.
- Miejsce odpoczynku dla osób uprawiających aktywną turystykę, utworzone zostaną miejsca do grillowania, altany oraz ustawione zostaną ławki, na których można wypocząć.

4. Beleń

a) Planowane:

- Miejsce odpoczynku dla osób uprawiających aktywną turystykę zawierające altany z ławkami, miejsce do grillowania oraz toalety publiczne,

5. Piaski

a) Planowane:

- Miejsce odpoczynku dla osób uprawiających aktywną turystykę zawierające altany z ławkami, miejsce do grillowania, stojaki rowerowe,
- Boisko sportowe umożliwiające turystom rekreację w postaci gry drużynowej - piłka nożna,

6. Polków

a) Planowane:

- Miejsce odpoczynku dla osób uprawiających aktywną turystykę zawierające altany z ławkami, stojaki rowerowe,

7. Sieradz

a) Istniejące:

- Park Linowy funkcjonujący w okresie letnim, w którym znajdują się dwie trasy: pierwsza dla dzieci i młodzieży od 10 roku życia i druga dla dorosłych,
- Rejsy na rzece Warcie łodzią wycieczkową Sieradzanka,
- Stanica Kajakowa z wypożyczalnią kajaków, zapleczem sanitarnym oraz sprzętem potrzebnym aby uprawiać ten sport poza sezonem spływowym,
- Liczne wydarzenia sportowe dla osób w każdym wieku,
- Ośrodek Wypoczynkowy Sieradz-Męka, sezonowe miejsce wypoczynkowe zlokalizowane w lesie 10 km od miasta, zapewnia 62 miejsca noclegowe oraz miejsce do rekreacji, zarówno dla osób indywidualnych jak i grup zorganizowanych. Na terenie ośrodka znajdują się: basen, pole namiotowe, staw do połowu ryb, boiska do gry w koszykówkę oraz siatkówkę.

b) Planowane:

- Hala widowiskowo-sportowa na terenie Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji, składająca się z boisk do gry w koszykówkę, siatkówkę, piłkę ręczną oraz tenisa. Mieścić się niej będą ponadto siłownia oraz sala fitness.
- Stanica kajakowa przy ul. Portowej, będzie miejscem umożliwiającym wodowanie oraz cumowanie kajaków i łodzi, będzie ona organizatorem spływów kajakowych.
- Kąpielisko przy ul. Portowej - będzie umożliwiać bezpieczną rekreację nad rzeką Wartą w sezonie letnim, będzie to miejsce strzeżone przez wyspecjalizowanych ratowników, posiadać będzie zaplecze sanitarne.
- Wypożyczalnia sprzętów do uprawiania turystyki aktywnej, będzie można w niej wypożyczyć rowery trekkingowe, nartorolki, kajaki, oraz kijki do nordic-walking.
- Baseny napowierzchniowe wraz z zapleczem sanitarnym i przebieralnią.
- Planowana jest rozbudowa Ośrodka Wypoczynkowego Sieradz-Męka umożliwiająca poprawę warunków noclegowych gastronomicznych i sanitarnych ośrodka, a także poszerzenie oferty turystycznej o siłownię zewnętrzną, saunę, balę kąpielową, chatę solną oraz domek grillowy,
- Tor kajakowy na rozlewisku rzeki Żeglina – lewego dopływu Warty, na rozlewisku zostaną wyodrębnione 3 tory wyścigowe, zostanie też utworzona platforma widokowa umożliwiająca obserwację widowisk.

8. Warta – zakończenie szlaku

a) Istniejące:

- Przystań kajakowa „Warta”, umożliwiająca cumowanie kajaków odpoczynek po spływie,
- Boisko „Orlik” zawierające boisko do piłki nożnej oraz boisko wielofunkcyjne wraz z zapleczem sanitarnym.

Alternatywą dla zakończenia trasy spływu w miejscowości Warta jest możliwość kontynuacji spływu na zbiorniku Jeziorsko.

5.2 Działania inwestycyjne na rzecz rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Ważnym elementem zwiększającym atrakcyjność turystyczną terenu jest bogata oferta skierowana do turystów. W myśl Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 region Doliny Rzeki Warty wyróżnia się atrakcyjnością przyrodniczo-kulturową. Daje to możliwość

zbudowania Obszaru, który nie tylko konstruuje swoją ofertę w oparciu o zabytki i wydarzenia o charakterze kulturalno-historycznym, ale także daje możliwość uprawiania turystyki aktywnej. Na terenach atrakcyjnych pod względem przyrodniczym możliwe jest utworzenie szerokiej oferty rekreacyjno-turystycznej. Jest to element wzmacniający oraz urozmaicający aktualnie istniejącą ofertę. Zakłada się, że najkorzystniejsze efekty przynosi przygotowanie i wypromowanie oferty o charakterze synergicznym, która skierowana jest do wielu grup osób zamieszkujących dany Obszar.

Katalog inwestycji niezbędnych do realizacji celu głównego: „Poprawa jakości życia oraz zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty poprzez rozwój turystyki” zawarty jest w Projekcie Zintegrowanym. Projekt Zintegrowany składa się z trzech przedsięwzięć zawierających inwestycje planowane do realizacji przez podmioty zaangażowane w partnerstwo. Przewidywany termin realizacji projektu to lata 2014-2020.

Jednostki wchodzące w skład Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty w Porozumieniu w sprawie przygotowania do realizacji projektu pn. „Aktywna Dolina Rzeki Warty” zawartemu w dniu 5 czerwca 2014 roku w Zduńskiej Woli, zgłosiły szereg inwestycji, których realizacja miałyby się przyczynić do zwiększania atrakcyjności Obszaru, poprzez rozwój turystyki, w szczególności turystyki aktywnej. Projekty te jednak nie stanowią zamkniętego katalogu inwestycji, ale posłużyły do określenia projektu zintegrowanego dla analizowanego Obszaru Funkcjonalnego.

Tabela 14. Wykaz działań inwestycyjnych

JST	Nazwa przedsięwzięć	Szacunkowy koszt brutto	Źródła finansowania			Okres realizacji
			Budżet JTS	UE	Inne	
Przedsięwzięcie I						
<i>Miasto Sieradz</i>	Wytyczenie i oznakowanie nadrzecznego szlaku rowerowego na terenie Sieradza i gminy Sieradz wraz z budową ścieżek przyrodniczych oraz infrastrukturą do obserwacji walorów Nadwarciańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.	307.500	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania 85%	0	2017

JST	Nazwa przedsięwzięć	Szacunkowy koszt brutto	Źródła finansowania			Okres realizacji
			Budżet JTS	UE	Inne	
Powiat Zduńsko-wolski	Budowa parkingu w mieście Zduńska Wola na działce nr 210 obręb 14.	319.800	100%	0	0	2018-2020
	Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez przebudowę dróg powiatowych Nr: 4915E (na odcinku: ul. Piwna, na długości 0,7 km, ul. Paprocka, na długości 1,5 km), 4908E (w miejscowości Holendry na długości 2,1 km, w miejscowości Piaski, na długości 5,0 km), 4903E (na odcinku: Tymienice – Korczew – Wojsławice, na długości 4,0 km), 1765E (na odcinku Pstrokonie – Strońsko – Beleń, na długości 5,5 km), wraz z budową ścieżek rowerowych lub ciągów rowerowo-piesznych.	26.500.000	100%	0	0	2018-2020
Powiat Sieradzki	Przebudowa drogi powiatowej nr 1765E, ul. Widawska w Sieradzu na granicy powiatu.	10.151.809,19	100%	0	0	2017
Miasto Zduńska Wola	Utworzenie ciągu ścieżek rowerowych dojazdowych do zbiornika Kępina.	4.100.000	100%	0	0	2017-2020
Gmina Zduńska Wola	Budowa szlaków rowerowych – terenowych, w ramach dróg gminnych gruntowych w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Warty.	150.000	100%	0	0	2018
	Budowa ścieżki rowerowej Czechy – Polków oraz Polków – Piaski.	1.800.000	100%	0	0	2017-2019
Gmina Zapolice	Wyznaczenie, utwardzenie i oznakowanie szlaków rowerowych terenowych w ramach dróg gminnych gruntowych w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Warty.	246.000	100%	0	0	2017
szacowany koszt razem		43.575.109,19				

JST	Nazwa przedsięwzięć	Szacunkowy koszt brutto	Źródła finansowania			Okres realizacji
			Budżet JTS	UE	Inne	
Przedsięwzięcie II						
<i>Powiat Zduńskowski</i>	Dostosowanie części budynku I Liceum Ogólnokształcącego w Zduńskiej Woli celem utworzenia interaktywnego Muzeum Historii Walk nad wartą – wrzesień 1939 roku.	2.000.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2018-2019
<i>Miasto Zduńska Wola</i>	Zagospodarowanie zbiornika „Kępina” jako miejsca uzupełniającego szlak 3 religie /3 kultury. Utworzenie ścieżki edukacyjnej oraz budowa infrastruktury służącej organizacji imprez plenerowych.	5.300.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2016-2019
<i>Gmina Zapolice</i>	Adaptacja budynku w miejscowości Strońsko na potrzeby stworzenia muzeum interaktywnego i bazy noclegowej.	1.476.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017-2019
<i>Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola</i>	Rewitalizacja skansenu lokomotyw w Karsznicach.	6.000.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.1 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017-2020
<i>szacowany koszt razem</i>		14.776.000				
Przedsięwzięcie III						
<i>Miasto Sieradz</i>	Modernizacja bazy noclegowej i zaplecza gastronomicznego w ośrodku wypoczynkowym Sieradz Męka wraz z przebudową/budową drogi dojazdowej i ścieżki rowerowej.	1.968.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2018

JST	Nazwa przedsięwzięć	Szacunkowy koszt brutto	Źródła finansowania			Okres realizacji
			Budżet JTS	UE	Inne	
	Budowa hali widowiskowo-sportowej na terenie Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji wraz z zagospodarowaniem terenu oraz budową toru przełajowego.	20.356.500	100%	0	0	2020-2022
	Budowa toru kajakowego wraz z zagospodarowaniem rozlewiska w obrębie rzeki Żeglina – lewego dopływu Warty.	1.476.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2020
	Zagospodarowanie turystyczno – rekreacyjne terenu przy ul. Portowej 1 w Sieradzu poprzez budowę przystani kajakowej, odtworzenie kąpieliska na rzece Warcie, zakup i instalację basenów powierzchniowych wraz z zagospodarowaniem terenu, budowę autocampingu, utworzenie wypożyczalni sprzętu do uprawiania turystyki aktywnej, adaptacja istniejącego budynku na potrzeby sanitarne, przebieralnie i pomieszczenia techniczne	5.289.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2015-2017
<i>Prywatny inwestor</i>	Stworzenie apartamentów o wysokim standardzie dla gości odwiedzających obszar Aktywnej Doliny Rzeki Warty	1.500.000	0	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	Min. 15%	2016-2017
<i>Powiat Zduńskowolski</i>	Utworzenie Punktu Informacji Turystycznej w budynkach Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli.	36.900	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2018-2020
	Przebudowa istniejącego parkingu na terenie Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli wraz z utworzeniem miejsca odpoczynku w miejscowości dla osób uprawiających aktywne formy turystyki. Wyposażenie w elementy małej architektury: ławki, altany, stojaki na rowery, tablicę informacyjną.	294.253	100%	0	0	2017-2020

JST	Nazwa przedsięwzięć	Szacunkowy koszt brutto	Źródła finansowania			Okres realizacji
			Budżet JTS	UE	Inne	
Gmina Zduńska Wola	Utworzenie miejsca odpoczynku w miejscowości Piaski i Polków dla osób uprawiających aktywne formy turystyki. Budowa parkingu oraz zagospodarowanie terenu. Wyposażenie w elementy małej architektury: ławki, altany, miejsce do samodzielnego grillowania, stojaki rowerowe, tablica informacyjna.	156.000	Minimum 36,34%	PROW 2014-2020 Działanie M07 Poziom dofinansowania do 63,63%	0	2017
	Modernizacja boisk sportowych w miejscowości Piaski.	70.000	100%	0	0	2017
Gmina Zapolice	Budowa Osady w Pstrokonie wraz z zagospodarowaniem terenu rekreacyjnego	492.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania 85%	0	2019-2020
	Utworzenie miejsca odpoczynku w miejscowości Zapolice, Strońsko oraz Beleń dla osób uprawiających aktywne formy turystyki. Wyposażenie w elementy małej architektury: ławki, altany, miejsce do samodzielnego grillowania, stojaki rowerowe, tablica informacyjna (Strońsko, park przy Kościele, Beleń plac przy OSP).	252.150	Minimum 36,34%	PROW 2014-2020 działanie M07 Poziom dofinansowania do 63,63%	0	2016-2017
	Rozbudowa i modernizacja budynku Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu w Zapolicach wraz z utworzeniem parkingu na terenie GOKiS w Zapolicach	1.892.970	Minimum 36,34%	PROW 2014-2020 działanie M07 Poziom dofinansowania do 63,63%	0	2016-2019
	Modernizacja boisk sportowych GOKiS Zapolice	492.000	100%	0	0	2017
szacowany koszt razem		32.775.773				
Przedsięwzięcie IV						
Miasto Sieradz	Kampania promująca turystykę	1.845.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017-2023

JST	Nazwa przedsięwzięć	Szacunkowy koszt brutto	Źródła finansowania			Okres realizacji
			Budżet JTS	UE	Inne	
Gmina Zduńska Wola	Kampania promująca turystykę	100.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017-2023
Powiat Zduńskowolski	Organizacja kolejnej edycji inscenizacji historycznej dotycząca września '39 w miejscowości Beleń w Gminie Zapolice	422.100	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017- 2023
	Organizacja biegu Niepodległości Zduńska Wola – Zapolice – Strońsko	60.900	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017- 2023
Miasto Zduńska Wola	Kampania promująca turystykę	200.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017- 2023
Gmina Zapolice	Organizacja turniejów rycerskich w Sieradzu i Strońsku. Strońsko-okolice XII w. kościoła romańskiego	34.932	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017- 2023
Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola	Kampania promująca turystykę	100.000	Minimum 15%	RPO WŁ 2014-2020 działanie VI.2 Poziom dofinansowania do 85%	0	2017- 2023
szacowany koszt razem		2.762.932				

Źródło: Porozumienie w sprawie przygotowania do realizacji projektu pn. „Aktywna Dolina Rzeki Warty”

Rysunek 37. Projekt Zintegrowany dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Źródło: Opracowanie własne

Przedsięwzięcie I

Poprawa dostępności komunikacyjnej Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty - efektywny i ekologiczny transport

Miasto Sieradz

- Wytyczenie i oznakowanie nadrzecznego szlaku rowerowego na terenie Sieradza i gminy Sieradz wraz z budową ścieżek przyrodniczych oraz infrastrukturą do obserwacji walorów Nadwarciańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Powiat Zduńskowski

- Budowę parkingu w mieście Zduńska Wola na działce nr 210 obręb 14,
- Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego, w szczególności budowa ścieżek rowerowych lub ciągów rowerowo-piesznych, poprzez modernizację dróg powiatowych nr:
 - 4915E (na odcinku: ul. Piwna, na długości 0,7 km, ul. Paprocka, na długości 1,5 km),
 - 4908E (w miejscowości Holendry na długości 2,1 km, w miejscowości Piaski, na długości 5,0 km)
 - 4903E (na odcinku: Tymienice – Korczew – Wojstawice na długości 4,0 km),
 - 1765E (na odcinku Pstrokonie - Strońsko - Beleń, na długości 5,5 km).

Powiat Sieradzki

- Przebudowa drogi powiatowej nr 1765E, ul. Widawska w Sieradzu na granicy powiatu.

Miasto Zduńska Wola

- Utworzenie ciągu ścieżek rowerowych dojazdowych do zbiornika Kępina.

Gmina Zduńska Wola

- Budowa szlaków rowerowych terenowych, w ramach dróg gminnych gruntowych w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Warty w miejscowości Piaski.
- Budowa ścieżki rowerowej Czechy – Polków oraz Polków – Piaski.

Gmina Zapolice

- Wyznaczenie, utwardzenie i oznakowanie szlaków rowerowych terenowych w ramach dróg gminnych gruntowych w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Warty w miejscowościach: Strońsko – Zapolice – Pstrokonie.

Przedsięwzięcie II

Rewaloryzacja i rewitalizacja historycznych przestrzeni i obiektów wraz z budową infrastruktury towarzyszącej

Miasto Zduńska Wola

- Zagospodarowanie zbiornika „Kępina” jako miejsca uzupełniającego szlak 3 religie/3 kultury. Utworzenie ścieżki edukacyjnej oraz budowa infrastruktury służącej organizacji imprez plenerowych.

Powiat Zduńskowolski

- Dostosowanie części budynku I Liceum Ogólnokształcącego w Zduńskiej Woli celem utworzenia interaktywnego Muzeum Historii Walk nad Wartą – wrzesień 1939 roku

Gmina Zapolice

- Adaptacja budynku w miejscowości Strońsko na potrzeby stworzenia muzeum interaktywnego i bazy noclegowej.
- Budowa Osady w Pstrokonie wraz z zagospodarowaniem terenu rekreacyjnego.

Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola

- Rewitalizacja skansenu lokomotyw w Karsznicach.

Przedsięwzięcie III

Budowa infrastruktury turystycznej ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju turystyki aktywnej, w tym infrastruktury sportowej

Miasto Sieradz

- Budowa hali sportowo-rekreacyjnej na terenie Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji wraz z zagospodarowaniem terenu oraz budową toru przełajowego.
- Zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne terenu przy ul. Portowej 1. Budowa stancji kajakowej oraz kąpieliska nad rzeką Wartą, zakup i instalację basenów powierzchniowych wraz z zagospodarowaniem terenu, budowę autocampingu, utworzenie wypożyczalni sprzętu do uprawiania turystyki aktywnej, adaptację istniejącego budynku na potrzeby sanitarne, przebieralnie i pomieszczenia techniczne,

- Modernizacja bazy noclegowej i zaplecza gastronomicznego w ośrodku wypoczynkowym Sieradz Męka wraz z przebudową/budową drogi dojazdowej i ścieżki rowerowej.
- Stworzenie apartamentów o wysokim standardzie dla gości odwiedzających obszar Aktywnej Doliny Rzeki Warty.
- Budowa toru kajakowego wraz z zagospodarowaniem rozlewiska w obrębie rzeki Żeglina – lewego dopływu Warty.

Powiat Zduńskowski

- Przebudowa istniejącego parkingu na terenie Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli wraz z utworzeniem miejsca odpoczynku w miejscowości dla osób uprawiających aktywne formy turystyki. Wyposażenie w elementy małej architektury: ławki, altany, stojaki na rowery, tablica informacyjna.
- Utworzenie Punktu Informacji Turystycznej w budynkach Powiatowego Międzyszkolnego Ośrodka Sportowego w Zduńskiej Woli.

Gmina Zduńska Wola

- Utworzenie miejsca odpoczynku w miejscowości Piaski i Polków dla osób uprawiających aktywne formy turystyki. Budowa parkingu oraz zagospodarowanie terenu. Wyposażenie w elementy małej architektury: ławki, altany, miejsce do samodzielnego grillowania, stojaki rowerowe, tablica informacyjna.
- Modernizacja boisk sportowych w miejscowości Piaski.

Gmina Zapolice

- Utworzenie miejsca odpoczynku w miejscowości Zapolice, Bieleń oraz Strońsko dla osób uprawiających aktywne formy turystyki. Wyposażenie w elementy małej architektury: ławki, altany, miejsce do samodzielnego grillowania, stojaki rowerowe, tablica informacyjna (Strońsko park przy Kościele).
- Rozbudowa i modernizacja budynku Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu w Zapolicach wraz z utworzeniem parkingu na terenie GOKiS w Zapolicach
- Budowa boiska wielofunkcyjnego na terenie rekreacyjnym przy Gminnym Ośrodku Kultury i Sportu w Zapolicach.

Przedsięwzięcie IV

Przeprowadzenie kampanii promującej turystykę na obszarze funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty.

Miasto Sieradz

- Kampania promująca turystykę

Powiat Zduńskowski

- Organizacja biegu Niepodległości Zduńska Wola – Zapolice – Strońsko
- Organizacja kolejnej edycji inscenizacji historycznej dotycząca września '39 w miejscowości Beleń w Gminie Zapolice

Miasto Zduńska Wola

- Kampania promująca turystykę

Gmina Zduńska Wola

- Kampania promująca turystykę

Gmina Zapolice

- Organizacja turniejów rycerskich w Sieradzu i Strońsku. Strońsko- okolice XII w. kościoła romańskiego. Organizacja kolejnych 4 edycji imprezy kulturowej oraz rozszerzenia jego formuły.

Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola

- Kampania promująca turystykę

Efektom realizacji Projektu Zintegrowanego dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty jest zapobieganie niekorzystnym zjawiskom społeczno-gospodarczym występującym na Obszarze objętym partnerstwem. Najistotniejszymi, zdiagnozowanymi problemami Obszaru są:

- niekorzystne trendy demograficzne, w tym szczególnie odpływ ludności;
- rosnące bezrobocie, znacznie przekraczające wartości średnie dla województwa i kraju,
- niski poziom aktywności gospodarczej, brak zainteresowania inwestorów z zewnątrz.

Koniecznym warunkiem rozwoju turystyki jest występowanie określonych zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego. Dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki

turystycznej ważny jest nie tylko fakt samego istnienia tych zasobów, ale również ich stan jakościowy.

Dzięki realizacji Projektu Zintegrowanego powstaną warunki do rozwoju turystyki, w tym turystyki aktywnej. Turystyka aktywna to forma spędzania czasu, która pozwala łączyć funkcje turystyki wiejskiej, kulturowej, edukacyjnej czy nawet konferencyjnej. Obserwacja międzynarodowego rynku turystycznego wskazuje na to, że dominującym produktem turystyki aktywnej jest turystyka rowerowa. Wiąże się to między innymi z silną promocją przez Komisję Europejską roweru jako alternatywnego środka transportu, sprzyjającego poprawie zdrowia społeczeństw i będącego wyrazem troski o czyste środowisko. Turystyka rowerowa przyczynia się do rozwoju obszarów wiejskich, na jej potrzeby powstają punkty handlowe, wypożyczalnie oraz punkty serwisowe rowerów. Naturalną konsekwencją zwiększenia ruchu turystycznego jest też wzrost zapotrzebowania na inne usługi, m.in.: transport, gastronomia czy produkcja lokalnej żywności.

5.3 Strategia promocji Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty charakteryzuje się wysokim, jednak niewykorzystanym potencjałem posiadanych zasobów, szczególnie związanych z dziedzictwem kulturowym i historycznym.

Turystyka aktywna i kulturowa stanowi jeden z najważniejszych kierunków rozwoju, w którym zamierza podążać Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty. Na tych elementach powinien budować swój wizerunek i na nich opierać większość działań promocyjnych. Są to najważniejsze jego naturalne cechy, a jednocześnie elementy poszukiwane przez osoby planujące odpoczynek z dala od miejskiego zgiełku dużych aglomeracji. Ważne jest budowanie pozytywnego wizerunku Obszaru, który łączy historię z nowoczesnością, a tradycję ze współczesnością. Walory przyrodnicze i kulturowe stanowią potencjał dla nowych produktów turystycznych, które mogą być promowane pod wspólną marką „Aktywna Dolina Rzeki Warty”.

Marka produktu to kombinacja: nazwy, terminu, symbolu, napisu, wzoru, ich kompozycja kolorystyczna, w celu odróżnienia danego produktu od produktów konkurencyjnych na rynku usług turystycznych. Marka daje możliwość osiągnięcia przewagi nad konkurencją, wyróżnienie produktu na rynku zwiększa szanse, że zostanie wybrany przez klientów spośród wielu innych mu proponowanych.

Rolą marki jest pełnienie funkcji:

- **identyfikacyjnej**, która pozwala odróżnić produkt od podobnych produktów konkurencyjnych, w przypadku, gdy istnieje pewna grupa produktów wykazujących niewielkie różnice, marka staje się ich podstawowym wyróżnikiem;
- **gwarancyjnej**, która oznacza, że właściciel marki zobowiązuje się do utrzymania na określonym poziomie jakości produktu;
- **promocyjnej**, zgodnie z którą marka jest narzędziem promocyjnym, które powinno zachęcić potencjalnych odbiorców do zakupu produktu.

Kluczowym elementem promocji marki są działania związane z systemem identyfikacji wizualnej marki turystycznej. W pierwszej kolejności należy podjąć następujące czynności:

- opracować kształt logo marki „Aktywna Dolina Rzeki Warty” (symbolu graficznego i logotypu hasła reklamowego);
- wypracować rodzaje czcionki, które będą stosowane w hasłach reklamowych lub informacjach produktowych;

Dalszym krokiem jest zadbanie o umieszczenie logo marki turystycznej w postaci piktogramów informacyjnych:

- w/na obiektach bazy noclegowej i gastronomicznej, obiektach będących siedzibą organizatorów i pośredników turystycznych, przedstawicieli regionalnych i lokalnych organizacji zajmujących się promocją turystyki, centrów i punktów informacji turystycznej, stowarzyszeń branżowych, które zostały włączone do produktu turystycznego;
- w analogowych i cyfrowych systemach informacji turystycznej oraz pozostałych elementach systemu identyfikacji wizualnej, które są związane z produktem.

Aby marka Aktywna Dolina Rzeki Warty była zauważalna na rynku usług turystycznych niezbędne jest zastosowanie odpowiednich narzędzi informacji, reklamy i promocji. Kolejnym działaniem po opracowaniu i wdrożeniu systemu identyfikacji wizualnej jest prowadzenie działań związanych z informacją o marce, które będą realizowane oparciu o dwa systemy.

1. Analogowy, obejmujący między innymi:

- turystyczne oznakowanie dróg publicznych, rozmieszczenie drogowskazów i tablic informacyjnych kierujących do atrakcyjnych miejsc na obszarze;
- tablice informacyjne o produktach i atrakcjach obszaru;

- wydawnictwa informacyjne i promocyjne związane z marką i jej produktami (ulotki, foldery, informatory, katalogi, przewodniki, mapy);
- souveniry (kubki, koszulki, długopisy, papeterie, naklejki, czapeczki itp.);

2. Cyfrowy, obejmujący między innymi przygotowanie:

- strony internetowej;
- aplikacji na urządzenia mobilne;
- wydawnictw multimedialnych.

Na bazie powyższych mechanizmów należy rozpocząć i prowadzić działania związane z reklamą i promocją marki Aktywna Dolina Rzeki Warty, uwzględniające następujące instrumenty:

- PR (Public Relations) - prowadzenie działań mających na celu dbałość o dobry wizerunek Obszaru Funkcjonalnego,
- ATL (Above The Line) – oznacza prowadzenie strategii działań marketingowych w mediach tradycyjnych typu: telewizja, radio, prasa, plakaty, reklama zewnętrzna (ang. outdoor),
- podróże studyjne, targi branżowe,
- marketing bezpośredni.

Szczególną rangę należy przypisać promocji wydarzeń oraz miejsc, które na stałe wpisały się w krajobraz kulturalny Obszaru Aktywna Dolina Rzeki Warty. Ich potencjał może stanowić główny element budujący produkty turystyczne i markę Obszaru Funkcjonalnego, są to:

- Skansen lokomotyw w Karsznicach,
- Inscenizacja walk w Strońsku,
- Open Hair Festiwal (Sieradz),
- Dni Judaizmu (Sieradz),
- Festiwal Trzech Kultur (Zduńska Wola),
- Max Make Up Festival (Zduńska Wola).

Równolegle w celu wsparcia informacji, reklamy i promocji związanej z marką Aktywna Dolina Rzeki Warty oraz wsparcia organizacji i osób, które w nim uczestniczą, należy rozpocząć i prowadzić działania ukierunkowane na transfer wiedzy, uwzględniające między innymi:

- szkolenia i warsztaty skierowane do zarządzających produktem turystycznym i pozostałych uczestników produktu;

- popularyzację dobrych praktyk i wymianę doświadczeń w zakresie tworzenia i rozwijania produktu turystycznego z innymi regionami Polski lub zagranicy;
- promocję przedsiębiorczości w gospodarce turystycznej poprzez wykorzystywanie kampanii społecznych, PR i portal turystycznych.

Znaczenie zyskuje stworzenie odpowiedniej oferty edukacyjnej w postaci warsztatów i szkoleń, w szczególności dla osób i całych lokalnych społeczności zaangażowanych w tworzenie, a w dalszej kolejności obsługę szlaków turystycznych (śladem wydarzeń historycznych), których koncepcja została przedstawiona wyżej. Najważniejsza w tym miejscu jest aktywizacja pewnej grupy osób do działania na rzecz rozwoju lokalnego, opartego na miejscowych zasobach kulturowych i historycznych oraz przyrodniczo-krajobrazowych, a także upowszechnianie wiedzy na temat rozwoju turystyki, w tym agroturystyki oraz promocję tradycyjnych produktów lokalnych (często będących wytworami okolicznych mieszkańców, rękodzieła). Wymiana doświadczeń, towarzysząca takim warsztatom czy szkoleniom, w zakresie rozwoju turystyki oraz promocji produktu lokalnego pozwoli na efektywne wykorzystanie zasobów regionalnych i lokalnych w tym zakresie, co przyczyni się nie tylko do wzmocnienia marki i rozpoznawalności Obszaru, ale także zwiększy dochody mieszkańców.

6. Nawiązanie do dokumentów strategicznych

Rozwój funkcji turystycznej, w szczególności turystyki aktywnej, oraz dziedzictwa kulturowego to także priorytet inwestycyjny dla województwa łódzkiego na nowy okres finansowania UE przewidziany w projekcie Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020.

REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO NA LATA 2014-2020.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 będzie jednym z najważniejszych narzędzi realizacji polityki rozwoju województwa finansowanych ze środków Unii Europejskiej w nowej perspektywie finansowej. Głównym celem przeprowadzania działań interwencyjnych w ramach tego Programu będzie zwiększenie konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców, m.in. poprzez wykorzystanie istniejących potencjałów i niwelowanie barier rozwojowych. Planowane jest położenie nacisku na wspieranie innowacyjności, technologii informacyjno-komunikacyjnych, przedsiębiorczości, gospodarki niskoemisyjnej, infrastruktury ochrony środowiska, transportu, zatrudnienia i włączenia społecznego oraz edukacji.

W ramach dokumentu przewidziano dwanaście osi priorytetowych:

- Badania, rozwój i komercjalizacja wiedzy;
- Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka;
- Transport;
- Gospodarka niskoemisyjna;
- Ochrona środowiska;
- Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu;
- Infrastruktura dla usług społecznych;
- Zatrudnienie;
- Włączenie społeczne;
- Adaptacyjność pracowników i przedsiębiorstw w regionie;
- Edukacja, Kwalifikacje, Umiejętności;
- Pomoc techniczna.

Głównym zadaniem w ramach Planu Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty jest zintegrowanie walorów przyrodniczych i kulturowych oraz wzmocnienie funkcji turystycznej, szczególnie z nastawieniem na turystykę aktywną. Obszar

Doliny Rzeki Warty jest według SRWŁ 2020 predestynowany do rozwoju turystyki aktywnej, a wszelkie planowane do realizacji działania wpisują się w oś priorytetową VI. **Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu, RPO WŁ 2014-2020.** W ramach osi, najistotniejszymi dla niniejszego Planu są następujące priorytety inwestycyjne:

- **6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego;**
- **8b Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcenie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój.**

Pierwszy z priorytetów odnosi się do wielokulturowości, wielowyznaniowości oraz wielonarodowości regionu łódzkiego, co jest również cechą charakterystyczną regionu objętego Planem Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego. Przyczyną powstania cennego zbioru obiektów dziedzictwa kulturowego jest w głównej mierze mieszanie się i wzajemne przenikanie różnorodnych tradycji i zwyczajów rozpoznawalnych dla określonych grup. Fundamentem rozwoju społeczno-gospodarczego województwa łódzkiego jest natomiast ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego, dlatego w ramach tego priorytetu przewiduje się „wspieranie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego, naturalnego oraz wzmocnienie oddziaływania instytucji kultury, wynikających z regionalnych założeń rozwojowych, przyczyniających się do dywersyfikacji lokalnej gospodarki”. Z kolei na podnoszenie świadomości historycznej mieszkańców oraz atrakcyjność regionu wpływa udostępnianie obiektów zabytkowych i miejsc o szczególnej wartości historycznej. Ostatecznie ma to na celu budowanie tożsamości kulturowej oraz kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego. „Zakłada się, iż interwencja PI 6c. będzie miała wpływ zarówno na zwiększenie ruchu turystycznego w regionie oraz podniesienie uczestnictwa w kulturze jako ważnego elementu tożsamości regionu”.

Priorytet drugi ma na celu wspieranie obszarów, które odznaczają się specyficznymi potrzebami i potencjałami endogenicznymi wpływającymi na wzrost zatrudnienia na terenie województwa łódzkiego. Rozwój tych potencjałów wynika z kolei z potrzeb polityki terytorialno-funkcjonalnej określonej w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, szczególnie w kwestii rozwoju funkcji turystycznej i sportowo-rekreacyjnej. „Poprzez

realizację działań w ramach PI 8b. województwo łódzkie będzie mogło zaoferować zrównoważoną ofertę turystyczną, o wysokiej jakości, uwydatniając bogactwo kulturowe regionu, w tym na turystycznym obszarze funkcjonalnym dolin rzecznych Pilicy, Warty i Bzury”. Uwarunkowane jest to niedostatecznym wykorzystaniem tych funkcji do rozwoju województwa, a barierą jest głównie niska jakość i dostępność do infrastruktury turystycznej. „Wspierane będą przede wszystkim działania, polegające na zagospodarowaniu tras turystycznych o charakterze regionalnym i ponadregionalnym, budowie, przebudowie lub modernizacji infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej wokół zbiorników wodnych oraz wzdłuż dolin rzecznych, rozwoju infrastruktury o charakterze sportowo - rekreacyjnym, rozwoju sieci punktów informacji turystycznej”. Realizacja inwestycji w ramach priorytetu inwestycyjnego 8b ma za zadanie poprawić dostępność do zasobów dziedzictwa kulturowego, przemysłowego i naturalnego oraz wypracowanie produktu turystycznego, co w dalszej kolejności wpływa na rozwój gospodarczy regionu. Przedsięwzięcia mają przyczynić się również do rozwoju turystyki aktywnej, bazy turystycznej i sportowo-rekreacyjnej, wypracowania produktów turystycznych oraz stworzenia spójnego wizerunku województwa – atrakcyjnego turystycznie.

Turystyka to zagadnienie, które jest poruszane również w innych dokumentach strategicznych, na różnych szczeblach, co wynika z faktu, że istotą turystyki jest jej wieloaspektowość. Działalność ta z jednej strony jest efektem przemian społeczno-gospodarczych, a z drugiej staje się nieodzownym elementem rozwoju współczesnych społeczeństw.

STRATEGIA NA RZECZ INTELIGENTNEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPRZYJAJĄCEGO WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU – EUROPA 2020

EUROPA 2020 – to długookresowa strategia rozwoju Unii Europejskiej na lata 2010-2020, zastępująca wcześniejszą - Strategię Lizbońską. Jest kontynuacją jej wizji, jak i próbą odpowiedzi na słabości europejskiej gospodarki oraz zagrożeń, które pojawiają się w jej otoczeniu. Ważne jest także wspieranie procesów harmonijnego rozwoju wszystkich regionów, w szczególności poprzez odblokowanie procesów wzrostowych pozwalające zachować proporcjonalny udział poszczególnych państw członkowskich w osiągnięciu celów strategii „Europa 2020”. Podnoszenie konkurencyjność gospodarki turystycznej to także jeden z głównych celów na poziomie europejskim, a „**zwiększenie konkurencyjność europejskiej**

turystyki” to jedno z zadań, którego podejmuje się Komisja. Rozwinięciem celu, który został założony i przyjęty przez KE w 2010 roku jest **Komunikat „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”**.

Według zapisów wyżej wymienionego komunikatu turystyka to jeden z najważniejszych sektorów gospodarki, który wywiera pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy, a także zatrudnienie w Europie. Jej znaczenie w dalszym ciągu rośnie, także w życiu codziennym, co jest spowodowane tym, że ludzie coraz częściej podróżują, w celach wypoczynkowych, rekreacyjnych, krajoznawczych czy zawodowych. Ponadto z turystyką związane są takie zagadnienia jak: dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, współczesne tradycje i kultury Unii Europejskiej. „Jest ona również idealnym przykładem na to, że konieczne jest pogodzenie wzrostu gospodarczego ze zrównoważonym rozwojem, w tym również w wymiarze etycznym. Turystyka w dużej mierze przyczynia się też do poprawy wizerunku Europy na świecie, do propagowania naszych wartości i uwydatniania atrakcyjności europejskiego modelu, który jest owocem wielowiekowej wymiany kulturowej, różnorodności językowej oraz kreatywności” (Komunikat).

KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO 2010-2020: REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE

Zadaniem „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie” (KSRR) jest wyznaczenie celów strategicznych i kierunków rozwoju regionalnego, w tym cele polityki wobec obszarów miejskich i wiejskich. Strategia przedstawia politykę państwa w odniesieniu do województw oraz zasady kooperacji i koordynacji działań podejmowanych na poziomie krajowym z działaniami, które są podejmowane przez samorządy terytorialne na poziomie wojewódzkim oraz przez pozostałe podmioty polityki regionalnej. Głównym celem jest: „efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudniania i spójności w horyzoncie długookresowym”, z kolei działania z zakresu turystyki będą podejmowane w związku z realizacją **celu 1 Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionu; 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne; 1.3.6. Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego**. Środowisko przyrodnicze i potencjał dziedzictwa kulturowego to elementy, które odgrywają coraz

większą rolę w rozwoju regionalnym i służą budowaniu przewag konkurencyjnych. Z jednej strony budzą coraz większe zainteresowanie ze strony gospodarki regionalnej, a z drugiej wpływają na jakość życia, co może przynieść pozytywny wpływ na rozwój gospodarki przemysłowej opartej na wiedzy. Tak więc polityka rozwoju będzie:

- „sprzyjać ochronie środowiska przyrodniczego, jak i jego racjonalnemu wykorzystaniu dla zaspokojenia potrzeb społecznych i gospodarczych (w tym turystycznych);
- zachowywać i rozwijać, a przede wszystkim szeroko udostępniać, zasoby kulturowe regionów oraz ułatwiać ich wykorzystanie społeczne i gospodarcze;
- wspierać promocję i rozwój turystyki przyjazdowej, w tym wykorzystującej potencjał uzdrowiskowy” (KSRR).

Działania związane ze zwiększeniem oferty kulturalnej mają przede wszystkim związek z faktem, że traktowana jest ona jako ważny czynnik kreowania nowych sposobów myślenia i działania, wpływając jednocześnie na innowacyjność. Kultura to również ważny czynnik rozwoju kapitału społecznego.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU 2030

Najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego Polski jest „Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030”. Jego głównym celem jest: „efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie”. Ład przestrzenny decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki oraz pozwala na wykorzystanie pojawiających się szans rozwojowych, dlatego dokument ten kładzie szczególny nacisk na jego budowanie i utrzymywanie. Wizja zakłada, że w 2030 roku Polska będzie krajem o ugruntowanych warunkach trwałego i zrównoważonego rozwoju, dobrze zagospodarowanym, sprawnie zarządzanym i bezpiecznym.

Cel główny będzie realizowany przez cele szczegółowe, w tym najbardziej istotnym z punktu widzenia niniejszego opracowania jest **cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski**. Aktywny udział podmiotów publicznych i społeczności lokalnej to niezbędny element w kontekście zachowania

dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, szczególnie w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego.

W dokumencie tym zwraca się uwagę na przechodzenie od podejścia sektorowego do terytorialnego w prowadzeniu polityki rozwoju, która charakteryzuje się ukierunkowaniem na wyrównywanie różnic rozwojowych i wykorzystywanie potencjałów danego obszaru. Podobne, zintegrowane działania powinny być kierowane do obszarów charakteryzujących się wspólnymi cechami geograficznymi: społeczno-gospodarczymi i przestrzennymi, które nazwane są obszarami funkcjonalnymi. Powinny one być uwzględniane jako element planowania przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego na poziomie krajowym, regionalnym, lokalnym. Ponadto KPZK 2030 rozszerza ustawową definicję obszaru funkcjonalnego o zapis, iż jest to „zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju”. Dla realizacji celów KPZK wyznaczono obszary funkcjonalne, które zostały podzielone na cztery typy i które będą delimitowane na różnych poziomach zarządzania. Zostały one określone ze względu na typy potencjałów rozwojowych, a także występujących charakterystycznych zjawisk z zakresu gospodarki przestrzennej i warunków dla polityki rozwoju.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Ścisłe powiązany ze Strategią Rozwoju Województwa Łódzkiego, określającym cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu jest Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego. Odnosi się on do obszaru województwa łódzkiego w jego granicach administracyjnych i poza sferą informacyjno-poznawczą opisującą uwarunkowania wewnętrzne, a więc potencjały i możliwości rozwoju przestrzennego, zakreśla pola dla inicjatyw i przedsiębiorczości. Głównym celem jest: „kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa, warunkującej dynamizację rozwoju zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju poprzez wykorzystywanie cech położenia w centrum Polski, wykorzystanie endogenicznych potencjałów regionu, trwałe zachowanie środowiska przyrodniczego i kulturowego, dążenie do budowy wewnętrznej spójności regionu”. Cel ten będzie realizowany w oparciu o wiele zadań podnoszących atrakcyjność województwa, opierając je głównie na mocnych cechach regionu, a więc potencjałów, zwalczając pojawiające się zagrożenia wynikające ze zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej.

Cele i kierunki działań zostały pogrupowane tematycznie, wg sfer działania. Turystyka, a także środowisko kulturowe zostały sklasyfikowane jako: powiązania środowiskowe i kulturowe, a odpowiadającym im celem jest: „**kształtowanie tożsamości regionalnej wykorzystaniem walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych regionu**”. Ważne jest więc wzmacnianie atrakcyjności turystycznej województwa, ochrona dziedzictwa kulturowego oraz ochrona zasobów przyrodniczo-krajobrazowych (które są najistotniejszymi kierunkami działań w tym temacie). Odpowiednie działania, polegające na zagospodarowaniu wyżej wymienionych walorów, mają kluczowe znaczenie dla zachowania zrównoważonego rozwoju, jak również na funkcjonowanie i tożsamość województwa oraz bezpieczeństwo ekologiczne, jakość życia i zdrowia jego mieszkańców, a przez to konkurencyjność na tle kraju i Europy.

PLAN PRZECIWDZIAŁANIA DEPOPULACJI W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM. RODZINA - DZIECI - PRACA

Plan został przygotowany w związku z natężeniem niekorzystnych zjawisk demograficznych dotyczących województwo łódzkie. Należą one do największych w skali kraju i stanowią poważne zagrożenie dla rozwoju regionu. Głównym celem proponowanych działań naprawczych jest: „odbudowa kapitału ludzkiego regionu poprzez tworzenie sprzyjających warunków na rynku pracy, rozwój wykształcenia i kompetencji oraz poprawę jakości życia mieszkańców województwa”. Kierunki interwencji dotyczą w szczególności takich obszarów jak: rodzina, edukacja, rynek pracy, jakość życia (infrastruktura) czy zdrowie. Ponadto działania w tych obszarach zostały podzielone na dwie grupy: skierowane do osób młodych oraz do osób powyżej 45 roku życia i seniorów. Wśród zaproponowanych kierunków działań dla grupy osób młodych znalazły się (w obszarze jakość życia/infrastruktura) takie działania jak:

- **Rozbudowa bazy sportowej, rekreacyjnej i turystycznej w ramach planowanych inwestycji na terenie województwa łódzkiego;**
- **Rozbudowa szlaków turystycznych na terenie województwa łódzkiego: rowerowych, kajakowych, pieszych, konnych, samochodowych.**

Znajdują one odzwierciedlenia w potrzebach Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU SIERADZKIEGO NA LATA 2015-2023

Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego jest dokumentem wyznaczającym ramowe kierunki wieloletniego rozwoju gospodarczo-społecznego, mające przyczynić się do osiągnięcia stanu docelowego, który zawarty jest w wizji powiatu: „Powiat spójny gospodarczo, terytorialnie i społecznie, zapewniający warunki korzystne dla rozwoju osadnictwa, przedsiębiorczości, rolnictwa i turystyki”. Aby osiągnąć ten stan w 2023 roku władze powiatu wyznaczyły 5 celów strategicznych wraz z zawartymi w nich 30 celami operacyjnymi, które zawierają w sobie wszystkie obszary kluczowe dla rozwoju. Celami strategicznymi Powiatu Sieradzkiego na lata 2015-2023 są:

- 1. Tworzenie atrakcyjnych warunków dla rozwoju osadnictwa, konkurencyjności przedsiębiorstw oraz nowych inwestycji na terenie powiatu**
- 2. Rozwój powiatu w oparciu o zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych w ramach obszarów funkcjonalnych**
- 3. Wzrost zatrudnienia i aktywizacja lokalnego rynku pracy**
- 4. Rozwój systemu pomocy społecznej, wspieranie rodziny i włączenie społeczne osób zagrożonych marginalizacją**
- 5. Integracja samorządów i mieszkańców Ziemi Sieradzkiej, dbanie o jej dziedzictwo kulturowe, wspieranie aktywności obywatelskiej mieszkańców**

„Misją powiatu sieradzkiego jest dążenie do realizacji przyjętej wizji przy zrównoważonym wykorzystaniu bogactw naturalnych i dziedzictwa kulturowego Ziemi Sieradzkiej oraz przy zaangażowaniu i efektywnej współpracy samorządu lokalnego, instytucji publicznych, organizacji społecznych i wszystkich mieszkańców.”

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU ZDUŃSKOWOLSKIEGO NA LATA 2007-2020

Dokument ten określa politykę władz i jest strategią będącą koncepcją świadomego i systemowego sterowania długookresowym rozwojem powiatu. Ma charakter ogólny, ponieważ musi koncentrować się na sprawach najistotniejszych. Przedstawia uwarunkowania oraz określa podstawowe cele i kierunki rozwoju. Jest również podstawą do opracowania szczegółowych programów rozwoju poszczególnych dziedzin (np. infrastruktury technicznej, rozwoju kultury, nauki, polityki ekologicznej, itp.), strategicznych z punktu widzenia funkcjonowania i rozwoju całego powiatu. Realizacja tych programów będzie jednocześnie realizacją strategii. Misją jest: „Zdynamizowanie rozwoju powiatu i podniesienie jego atrakcyjności jako obszaru sprzyjającego zamieszkaniu ludzi i prowadzeniu działalności

gospodarczej oraz dążenie do zwiększenia jego wewnętrznej spójności”. Cele i priorytety rozwojowe zostały pogrupowane na trzy sfery: społeczną, ekonomiczną i środowiskową. Wśród nich znalazły się następujące cele strategiczne, będące tożsame z założeniami niniejszego dokumentu:

- **Podniesienie jakości życia** (sfera społeczna);
- **Promocja powiatu i jego produktów; poprawa dostępności powiatu poprzez rozwój infrastruktury transportowej i komunikacyjnej** (sfera ekonomiczna);
- **Poprawa stanu środowiska naturalnego i zachowanie walorów przyrodniczych** (sfera środowiskowa).

Każdemu ww. celów odpowiadają określone priorytetowe kierunki działań.

STRATEGIA ROZWOJU MIASTA SIERADZ NA LATA 2010-2020

Strategia Rozwoju dla Miasta Sieradz skupia się na sześciu najważniejszych celach: kapitale społecznym, kapitale ludzkim, gospodarce i infrastrukturze, planowaniu przestrzennym i gospodarce gruntami, kulturze, nauce, sporcie i rekreacji oraz na wizerunku miasta. Wizją rozwoju miasta Sieradza jest: „miasto oferujące wygodne, a jednocześnie interesujące warunki życia”, z kolei misja: „miasto zapewniające europejski standard życia w centrum Polski”. Celem nadrzędnym jest „satisfakcja mieszkańców” i wyznacza podstawowe kryterium oceny procesów rozwojowych. Wśród celów strategicznych wyróżnić można:

- Cel strategiczny 5 – **Kultura, nauka, sport i rekreacja**; w ramach którego wyodrębnione zostały następujące cele operacyjne:
 - a) **rewitalizacja Starego Miasta,**
 - b) **centrum rozrywki,**
 - c) **regionalna atrakcja sportowa – zdrowe życie w Sieradzu,**
 - d) **regionalne centrum zdrowia i urody,**
 - e) **lokalne centrum usług dla mieszkańców,**
 - f) **rozwój sieci tras rekreacyjnych,**
 - g) **rozwój tożsamości lokalnej poprzez edukację;**
- Cel strategiczny 6 – **Wizerunek miasta – Sieradz, gościnny dla rozwoju**; w ramach którego wyodrębnione zostały następujące cele operacyjne:
 - a) **marka turystyczna Open Hair,**
 - b) **Euro 2012 Służb Mundurowych,**
 - c) **Rozwój „infostruktury” oraz Miejski Punkt Informacji Turystycznej,**

d) **współpraca z miastami partnerskimi.**

W ww. cele wpisują się cele zdefiniowane w Programie Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.

STRATEGIA ROZWOJU GMINY SIERADZ DO 2020 ROKU

Dokument Strategii Rozwoju Gminy Sieradz jest odpowiedzią na ustawowy wymóg prowadzenia polityki rozwoju w oparciu o Strategię, jak również próbą dostosowania się do standardów europejskich. Jej zapisy stanowią zatem determinantę decyzji merytorycznych, organizacyjnych i finansowych podejmowanych przez władze samorządowe. W dokumencie określono trzy główne obszary działania wraz z czterema celami strategicznymi do realizacji do 2020 roku. Ich realizacja przyczyni się do osiągnięcia stanu docelowego, który określony jest za pomocą wizji gminy: „Gmina Sieradz to gmina różnorodna lecz spójna terytorialnie, wyróżniająca się lokalną przedsiębiorczością, atrakcyjnymi warunkami zamieszkania i inwestowania. Stanowi obszar funkcjonalny miasta Sieradza o lokalnej specyfice, różnorodnej gospodarce, tworząc wyjątkową przestrzeń podmiejską. Dzięki licznym atutom środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozwijającej się infrastrukturze i wielofunkcyjnej gospodarce stwarza korzystne warunki zamieszkania, spędzania wolnego czasu oraz rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości”. Kierunkom działań rozwojowych dla Obszaru Funkcjonalnego odpowiadają:

- Cel operacyjny 1.4. **Gospodarcze wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego oraz rozwój przemysłów czasu wolnego** (cel strategiczny: Wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój gospodarczy podstawą wysokiej jakości życia w gminie);
- Cel operacyjny 4.2. **Rozwój oferty kultury czasu wolnego** (cel strategiczny: Społeczność obywatelska i wzrastająca jakość życia mieszkańców).

STRATEGIA ROZWOJU MIASTA ZDUŃSKA WOLA DO ROKU 2020

Celem Strategii jest określenie najważniejszych kierunków działań na terenie miasta Zduńska Wola do 2020 roku. Celem nadrzędnym polityki rozwoju Zduńskiej Woli jest wspieranie mieszkańców oraz podnoszenie poziomu ich życia. W dokumencie określono wyzwania rozwojowe stojące przed miastem. Do elementów, od których w dużym stopniu zależy rozwój miasta, jego funkcjonowanie oraz jakość życia na jego terenie, można zaliczyć: stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego, wzmocnienie pozycji miasta w regionie,

racjonalne kształtowanie ładu przestrzennego, rozwój potencjału ludzkiego i społecznego, właściwe funkcjonowanie opieki zdrowotnej i społecznej, kultura oraz sport. Szczególne znaczenie zyskują:

- Cele operacyjne - Infrastruktura przestrzenna i techniczna
 - **Utrzymanie i rozwój terenów zielonych oraz ochrona krajobrazu naturalnego.**
 - **Wspomaganie przedsięwzięć związanych z działalnością rzemieślniczą, turystyczną, kulturalną i sportową z uwzględnieniem sportu osób niepełnosprawnych.**
- Cele operacyjne – Społeczne i obywatelskie
 - **Wzrost świadomości znaczenia spójnej promocji Miasta i zwiększenie udziału ludzi utalentowanych oraz środowisk twórczych kultywujących tradycje, dziedzictwo kulturowe.**
- Cele operacyjne – Oświata, sport, kultura i promocja miasta
 - **Wzmocnienie inicjatyw obywatelskich w oparciu o twórcze partnerstwo.**
 - **Umocnienie więzi społecznych.**
 - **Stworzenie przyjaznego systemu finansowania inicjatyw obywatelskich - utworzenie inkubatora inicjatyw obywatelskich.**
 - **Wzmocnienie kulturotwórczej i edukacyjnej funkcji Miasta z wykorzystaniem potencjału ludzkiego, edukacyjnego oraz zasobów kultury i zaplecza edukacyjnego.**

STRATEGIA ROZWOJU GMINY ZDUŃSKA WOLA NA LATA 2013-2020

Strategia Rozwoju Gminy Zduńska Wola na lata 2013-2020 jest planem osiągnięcia długofalowych zamierzeń gminy oraz implikuje ona przejście z obecnej sytuacji do pożądanego stanu wyrażonego w wizji rozwoju. To jeden z najważniejszych dokumentów przygotowywanych przez samorząd gminny. Określa on priorytety i cele polityki rozwoju społeczno-gospodarczego prowadzonego na obszarze danej jednostki. Misją gminy jest: „skuteczne zaspokajanie potrzeb mieszkańców gminy Zduńska Wola w oparciu o zasadę zrównoważonego rozwoju”. Za kluczowe wartości uznano: rozwój kadry, zorientowanie na rozwój, inicjatywa i konsekwencja, partnerstwo oraz szacunek i dobre relacje. Wizja to: „Gmina Zduńska Wola miejscem, w którym mieszkańcy gminy mają zapewnione atrakcyjne i bezpieczne warunki życia, a przedsiębiorcy dzięki istniejącej ofercie inwestycyjnej mają

odpowiednie warunki do rozwoju swojej działalności”. Celami strategicznymi, które odzwierciedlają potrzeby Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty są:

1.3. Zorganizowanie mieszkańcom atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego.

3.1. Skuteczna promocja Gminy.

4.1. Dopasowanie kapitału ludzkiego.

4.2. Dopasowanie kapitału informacyjnego.

4.3. Dopasowanie kapitału organizacyjnego.

STRATEGIA ROZWOJU GMINY ZAPOLICE NA LATA 2013-2020

Strategia Rozwoju Gminy Zapolice na lata 2013-2020 to kluczowy dokument planistyczny, który systematyzuje wiedzę o gminie, wyznacza długofalowe kierunki jej rozwoju oraz wskazuje działania, których realizacja przyczyni się do rozwoju priorytetowych dla niej obszarów. Nakreśla nadrzędne cele długoterminowe (strategiczne), priorytety rozwoju oraz kierunki działań władz gminnych. Określa stan docelowy oraz zarysowuje ramy działań władz, które prowadzą do osiągnięcia wyznaczonych celów. Wizja: „Gmina Zapolice atrakcyjnym inwestycyjnie ośrodkiem, sprzyjającym tworzeniu nowych miejsc pracy i zapewniającym korzystne warunki życia oraz wypoczynku”. Misja: „Intensyfikacja działań władz gminy oraz jej kluczowych przedstawicieli/reprezentantów społecznych mających na celu podnoszenie warunków życia oraz wypoczynku poprzez rozwój infrastruktury i pozyskiwanie nowych inwestorów”. Dla rozwoju turystyki, szczególnie aktywnej i wypracowania marki turystycznej Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty, najważniejsze znaczenie ma cel operacyjny **II.3. Integracja działań w zakresie turystyki i rekreacji** (wykorzystanie potencjału gospodarczego gminy). W ramach wyszczególnionego celu zaplanowano następujące działania:

- **rozbudowa infrastruktury nad Wartą i Widawką (w tym sportowej, noclegowej, gastronomicznej, np. pola namiotowe, gospodarstwa agroturystyczne itp.),**
- **wytyczenie i odpowiednie oznakowanie ścieżek rowerowych, historycznych, konnych nawiązujących do tradycji i historii Gminy,**
- **organizacja wydarzeń wykorzystujących potencjał turystycznych Gminy,**
- **opracowanie kalendarza wydarzeń,**
- **przygotowanie kompleksowej oferty turystycznej Gminy,**
- **działania związane z należytą ochroną środowiska (np. monitoring zrzutów ścieków do rzeki).**

7. System wdrażania, monitorowania i ewaluacji realizacji Planu

Wszystkie dokumenty strategiczne, w tym również „Plan Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty”, będący jednym z najważniejszych dokumentów Obszaru, który wyznacza kluczowe cele i kierunki rozwoju, muszą być objęte wewnętrznym systemem monitorowania i ewaluacji postępów wdrażania Planu oraz oceną postępów realizacji założonych celów. Dzięki systematycznemu gromadzeniu niezbędnych danych zapewnia się dokonywanie bieżących korekt, w przypadku gdy pojawiają się jakieś nieprawidłowości. „Plan Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty” podlega procesom monitoringu i ewaluacji, które są bezpośrednio związane z systemem wdrażania, ponieważ osiągnięcie założonych celów uwarunkowane jest ilością i jakością zebranych danych, których kształt zostaje narzucony podczas monitoringu oraz od interpretacji tych danych.

Rysunek 38. Przebieg procesu realizacji założeń Planu Rozwoju

Źródło: Opracowanie własne

Wdrażanie bowiem to nie tylko dążenie do osiągnięcia zamierzonego celu, ale także monitoring, obserwacja oraz korygowanie wspomnianego procesu, jak i całego dokumentu. Gromadzenie danych oraz ich interpretacja pozwala na bieżące korekty działań podmiotów wdrażających (w przypadku wystąpienia nieprawidłowości). Podsumowując: monitoring to

gromadzenie danych, a ewaluacja to ich interpretacja (ocena). Na podstawie przeprowadzonej ewaluacji podejmuje się decyzje związane z koniecznością ewentualnych aktualizacji wskazanych kierunków działań. Odwołuje się ona do konkretnych wskaźników monitoringowych, ma charakter ilościowy i jakościowy, pozwalając ocenić postępy wdrażania dokumentu.

Skuteczna realizacja „Planu Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty” wymaga zaangażowania nie tylko jednostek samorządowych (objętych porozumieniem w sprawie realizacji projektu pn. „Aktywna Dolina Rzeki Warty”), ale również innych podmiotów i instytucji, które współtworzą sferę społeczno-gospodarczą Obszaru, ze szczególnym wyodrębnieniem turystyki, tj.: mieszkańców, organizacji pozarządowych oraz instytucji publicznych (szczególnie kulturalnych). Ponadto wymaga się określenia źródeł finansowania działań, które zostały wyszczególnione w Planie, a których horyzont czasowy pokrywa się z horyzontem nowego okresu programowania.

Tabela 15. Wskaźniki monitorujące realizację celów rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty

Kierunek rozwoju	Nazwa wskaźnika
Sfera I. Infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> – Długość przebudowanych dróg dojazdowych do obiektów pełniących funkcje turystyczne; – Długość wybudowanych ścieżek rowerowych oraz ciągów pieszo-rowerowych; – Liczba powstałych elementów infrastruktury towarzyszącej; – Liczba zmodernizowanych obiektów bazy gastronomiczno-noclegowej; – Liczba nowopowstałych obiektów gastronomicznych i miejsc noclegowych;
Sfera II. Kultura, tradycja, historia	<ul style="list-style-type: none"> – Liczba zaadaptowanych i wyposażonych obiektów z przeznaczeniem na muzeum bądź domy pamięci; – Liczba przeprowadzonych akcji promocyjnych z zakresu kultury, turystyki i rekreacji; – Liczba wydanych broszur promujących zasoby Obszaru; – Nakład wydanych broszur promujących zasoby Obszaru – Liczba organizowanych imprez, w tym szczególnie imprez o charakterze cyklicznym; – Liczba osób biorących udział w wydarzeniach kulturalnych odbywających się na terenie Obszaru (stopień zainteresowania wydarzeniami); – Liczba obiektów publicznej infrastruktury kulturalnej;

<p>Sfera III. Sport i rekreacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba utworzonych wypożyczalni sprzętów; - Liczba powstałych Punktów Informacji Turystycznej; - Liczba wybudowanych i zmodernizowanych obiektów sportowych; - Powierzchnia zagospodarowanych terenów na cele turystyczno-rekreacyjne; - Liczba powstałych miejsc rekreacyjnych; - Liczba powstałych wypożyczalni sprzętu; - Liczba powstałych miejsc odpoczynku oraz parkingów przy tych miejscach;
<p>Strefa VI. Promocja i Informacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Liczba Przeprowadzonych kampanii promocyjnych

Źródło: Opracowanie własne

8. Prognoza oddziaływania na środowisko

Jednym z narzędzi realizacji zasady trwałego i zrównoważonego rozwoju – jednego z filarów strategii lizbońskiej i goeteborskiej, jak również jednej z podstawowych konstytucyjnych zasad ustroju Państwa Polskiego (art. 5 Konstytucji RP) jest przeprowadzanie postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, szczególnie w nawiązaniu do projektów mogących zasadniczo wpływać na jego stan. Prognoza oddziaływania na środowisko sporządzana jest zgodnie z ustawą z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235 ze zm.). W myśl tej ustawy, przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko wymagają projekty polityk (w tym Planów czy Strategii) dotyczące obszarów, których realizacja przedsięwzięć może znacząco oddziaływać na środowisko. Ponadto ocenie oddziaływania na środowisko poddawane są dokumenty warunkujące kierunki i zakres wsparcia unijnego.

Organem właściwym w sprawach opiniowania w zakresie konieczności przeprowadzenia i zakresu prognozy oddziaływania na środowisko zgodnie z art. 57 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235) jest Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska, a zgodnie z art. 58 ww. ustawy Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny. W związku z tym Plan Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty zostanie skonsultowany z Regionalną Dyrekcją Ochrony Środowiska w Łodzi. Z kolei zgodnie z art. 53 ustawy ewentualny zakres i stopień szczegółowości informacji wymaganych w prognozie zostanie uzgodniony z Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska i Państwowym Wojewódzkim Inspektorem Sanitarnym.

Głównym celem przeprowadzonej prognozy miałyby być ocena potencjalnych i rzeczywistych skutków oddziaływania realizacji projektu Planu Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty na środowisko poprzez zbadanie oraz ocenę stopnia i sposobu uwzględnienia aspektów środowiskowych we wspomnianym dokumencie. Ponadto celem takiej prognozy byłoby ustalenie potencjalnego znaczącego oddziaływania realizacji Planu na środowisko. Dodatkowo, prognoza taka miałyby zawierać rekomendacje rozwiązań mających na celu zapobieganie i ograniczanie negatywnych oddziaływań na środowisko, wynikających z realizacji Planu oraz propozycję działań alternatywnych do rozwiązań zawartych w niniejszym dokumencie.

Spis tabel

Tabela 1. Turystyczne obiekty noclegowe Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	23
Tabela 2. Turystyczne obiekty noclegowe Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	25
Tabela 3 Wybrane imprezy organizowane cyklicznie	66
Tabela 4. Obiekty infrastruktury sportowej na terenie Powiatu Sieradzkiego.....	81
Tabela 5. Wybrane organizacje pozarządowe	83
Tabela 6. Wykaz inwestycji zrealizowanych	87
Tabela 7. Sposób spędzania czasu wolnego na odwiedzanym obszarze województwa łódzkiego w 2011 roku (wybór wielokrotny).....	95
Tabela 8. Struktura bazy noclegowej wykorzystanej na obszarze województwa łódzkiego przez respondentów w 2011 roku.....	97
Tabela 9. Kwoty deklarowanych wydatków na jedną osobę podczas pobytu na odwiedzanym obszarze województwa łódzkiego w 2011 roku	98
Tabela 10. Średnie wydatki gości odwiedzających województwo łódzkie w 2011 roku	99
Tabela 11. Mocne i słabe strony.....	107
Tabela 12. Szanse i zagrożenia	108
Tabela 13. Kierunki działań	111
Tabela 14. Wykaz działań inwestycyjnych	132
Tabela 15. Wskaźniki monitorujące realizację celów rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	160

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba ludności Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	8
Wykres 2. Prognoza liczby ludności dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	9
Wykres 3. Struktura ekonomiczna grup ludności dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	10
Wykres 4. Wskaźnik przyrostu naturalnego oraz salda migracji	11
Wykres 5. Poziom wykształcenia w 2011 roku (Narodowy Spis Powszechny)	12
Wykres 6. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w 2014 roku.....	13
Wykres 7. Bezrobocie	15
Wykres 8. Udział bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym	16
Wykres 9. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych	17
Wykres 10. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym.....	19

Wykres 11. Liczba podmiotów gospodarczych z podziałem na sekcje w 2013 roku.....	20
Wykres 12. Udział turystów z poszczególnych krajów w liczbie turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty.....	24
Wykres 13. Źródła informacji o województwie łódzkim w 2011 roku (turyści i odwiedzający jednodniowi – wielokrotny wybór).....	93
Wykres 14. Cele przyjazdów turystów i odwiedzających jednodniowych do województwa łódzkiego w 2011 roku (wielokrotny wybór).....	94
Wykres 15. Sposoby spędzania czasu przez turystów i odwiedzających jednodniowych w województwie łódzkim w 2011 roku.....	96
Wykres 16. Kwoty przeznaczone przez respondentów na pobyt w województwie łódzkim w 2011 roku.....	99
Wykres 17. Kwoty przeznaczone przez respondentów na 1 dzień pobytu w województwie łódzkim w 2011 roku.....	100
Wykres 18. Średni wydatek respondentów na osobę, w zależności od długości pobytu na odwiedzanym obszarze województwa łódzkiego w 2011 roku.....	101

Spis rysunków

Rysunek 1. Obszar Funkcjonalny Aktywna Dolina Rzeki Warty na tle obszaru turystycznego Doliny Rzeki Warty.....	6
Rysunek 2. Mapa sieci dróg krajowych na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty.....	21
Rysunek 3. Turystyczne obiekty noclegowe według powiatów w 2013 roku.....	25
Rysunek 4. Turyści korzystający z turystycznych obiektów noclegowych według powiatów w 2013 roku.....	27
Rysunek 5. Zasoby przyrodnicze Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty ...	33
Rysunek 6. Panorama Sieradza (od lewej), Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, Kościół św. Stanisława z klasztorem i Fara-Kolegiata Sieradzka (lata 1924-1929).....	36
Rysunek 7. Kościół p.w. WNMP (przez pożarem) początek XX wieku (od lewej), Rynek z okresu II wojny światowej, browar Zenona Anstadta – początek XX wieku i osiedle Karsznice.....	38
Rysunek 8. Parowóz mniejszy Tkb „Baziel” – skansen w Karsznicach (od lewej), dworzec kolejowy w Sieradzu i Zduńskiej Woli.....	40
Rysunek 9. Rynek w Sieradzu.....	41
Rysunek 10. Kościół farny (od lewej) i Klasztor poddominikański w Sieradzu.....	43
Rysunek 11. Kościół świętej Anny w Błaszczach, Zespół kościoła św. Jana Nepomucena w Kliczkowie Małym.....	44

Rysunek 12. Kościół par. p.w. św. Marcina w miejscowości Kamionacz, Kościół pw. św. Wawrzyńca w miejscowości Rossoszyca.....	46
Rysunek 13. Kościół św. Bartłomieja Apostoła w Charłupi Wielkiej, Zespół Klasztorny Bernardynów w miejscowości Warta.....	47
Rysunek 14. Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Chrześcijan Baptystów w Zduńskiej Woli	49
Rysunek 15. Bazylika Mniejsza w Zduńskiej Woli (od lewej), Kościół parafialny w Korczewie i Kościół parafialny w Strońsku	50
Rysunek 16. Sanktuarium w Charłupi Małej (od lewej), Kościół w Chojnem, Dąbrowie Wielkiej i w Kłocku.....	52
Rysunek 17. Kościół (od lewej) i dawna synagoga w Burzeninie	53
Rysunek 18. Bunkry na linii obrony Stońsko-Beleń.....	54
Rysunek 19. Cmentarz żydowski w Sieradzu (od lewej) i w Zduńskiej Woli.....	56
Rysunek 20. Dawny cmentarz w Wolnicy Grabowskiej (od lewej) i Witowie	57
Rysunek 21. Cmentarz w Stroński (od lewej) i grób A. Cierplikowskiego w Sieradzu	58
Rysunek 22. Teatr Miejski w Sieradzu (od lewej), dom urodzenia św. M. Kolbe, dwór w Wojsławicach i zespół dworski w Pstrokonjach	59
Rysunek 23. Pałac w Biskupicach (od lewej), dwór w Dąbrowie Wielkiej, Dzierlinie i Męcka Wola.....	61
Rysunek 24. Kaplica w Niechmirowie (od lewej) i dwór w Witowie	63
Rysunek 25. Sieradzkie Wrota Czasu (od lewej) i Dni Sieradza	67
Rysunek 26. Spotkania Folklorystyczne Polski Centralnej	68
Rysunek 27. Jarmark zduńskowolski (od lewej) i Dni Zduńskiej Woli.....	69
Rysunek 28. Sieradz Open Hair Festival	71
Rysunek 29. W Grodzie Mściwoja - Strońsko na osi czasu.....	72
Rysunek 30. Inscenizacja Historyczna. Walki obronne 1939 Strońsko.....	73
Rysunek 31. Gminny Marsz Nordic Walking i jarmark adwentowy w Sieradzu	74
Rysunek 32. Kluczowe czynniki sukcesu dla województwa łódzkiego	105
Rysunek 33. Cele rozwojowe	110
Rysunek 34. Schemat budowy „produktu miejsca” ze wskazaniem na możliwości budowania atrakcyjnej oferty w postaci szlaków turystycznych.....	113
Rysunek 35. Koncepcja przebiegu nowych szlaków turystycznych na Obszarze Funkcjonalnym Aktywna Dolina Rzeki Warty	115
Rysunek 36. Szlak sportowy „Sportowi w Naturze”	116
Rysunek 37. Projekt Zintegrowany dla Obszaru Funkcjonalnego Aktywna Dolina Rzeki Warty	138
Rysunek 38. Przebieg procesu realizacji założeń Planu Rozwoju	159

